

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

ESPIYE'DE HALK DİNDARLIĞI

DOKTORA TEZİ

Melda Medine GÜLEÇ

BURSA - 2012

T.C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

ESPIYE'DE HALK DİNDARLIĞI

DOKTORA TEZİ

Melda Medine GÜLEÇ

DANIŞMAN:

Doç. Dr. Vejdi BİLGİN

BURSA - 2012

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda **710821004** numaralı **Melda Medine Güleç**'in hazırladığı "Espiye'de Halk Dindarlığı" konulu Doktora çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 07 / 09 / 2012 günü 10:30-12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin~~başarılı~~.....(başarılı/~~başarısız~~) olduğuna ~~oybirliğiyle~~... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

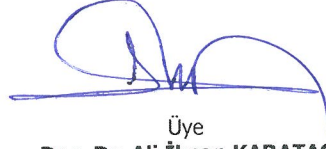
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Doç. Dr. Vejdi BİLGİN
Uludağ Üniversitesi

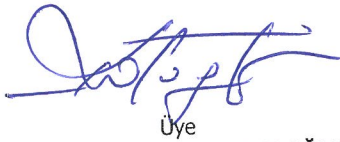
Üye
Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ
Sakarya Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Kemal ATAMAN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Ali İhsan KARATAŞ
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Orhan Şener KOLOĞLU
Uludağ Üniversitesi

...../...../ 20.....

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Melda Medine GÜLEÇ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Sosyolojisi
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : XIII+172
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Vejdi BİLGİN

ESPIYE'DE HALK DINDARLIĞI

İnsanların diğer yörelerden farklı olarak tarihsel, ekonomik, sosyolojik ve kültürel deneyimleri bağlamında geliştirdikleri inanç ve uygulamaları kendi başlarına özgünlüklerini oluşturur. Bu özgünlüklerin ve buradan hareketle de halk dindarlığı görünümlerinin açığa çıkarılması bu çalışmanın hedefidir. Hedefe ulaşırken sosyolojinin bilimsel yöntemleri kullanılarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Giresun İli'nin bir ilçesi olan Espiye'de halk dindarlığı araştırılmıştır.

Sosyolojik bir kurum olarak din, siyasal anlamda çekişmelere sahne olsa da, çalışmada ele alınan halk dindarlığı bu sahenin uzağındadır. İki bölümden oluşan çalışmada önce yörenin genel yapısı ele alınmış, daha sonra yörede halk dindarlığının temel görünümleri incelenmiştir

Anahtar Sözcükler:

Din sosyolojisi, dindarlık, halk dindarlığı, inanış, mistisizm, kült, ritüel

ABSTRACT

Name and surname : Melda Medine GÜLEÇ
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Philosophy and Religion Sciences
Branch : Sociology of Religion
Degree Awarded : Ph.D.
Page Number : XIII+172
Degree Date :
Supervisor : Vejdi BİLGİN, Ph.D., Associate Professor of
Sociology of Religion

POPULAR RELIGIOUSITY: THE CASE OF ESPIYE

Unlike the other regions, people's own faith and implementations which they improved within the context of their historical, economic, sociological and cultural experiences creat their own individuality. To be discovered of this individuality and thus the appearance of the public piety is the main aim of this study. To achieve the aim, the popular religiosity in Espiye which is a district of Giresun in Eastern Black Sea Region has been researched using the scientific methods of sociology.

Even though religion is a witness of politically contentions as a sociological institution, the popular religiosity that is discussed in this study is apart from that conflict. In this dimerious study firstly the general structure of the district and then the essential outlook of the popular religiosity in the region have been analised.

Keywords:

Sociology of religion, religiosity, popular religiosity, faith, mysticism, cult, ritual

ÖNSÖZ

Sosyolojik anlamda “din” nesnel ve evrensel bir kurumdur. Evrensel mesajlar içeren bir din olan İslam dini de özünde hiçbir değişiklik olmadan günümüze kadar gelmiştir. Ancak İslam’ın görünümü her toplumda farklılık arz edebilmektedir. Bu türden farklılıklar toplumların geçirdiği birbirinden farklı evrelerle ilgilidir. Aynı dine mensup olmakla birlikte toplumlar birbirinden farklı tarihsel, siyasal, ekonomik ve kültürel evreler geçirmişlerdir. Bu evrelerle birlikte edinilen deneyimler dindarlık tiplerinin görünümünde belirleyici rol oynamaktadır. Yaşayan her toplumda görülen halk dindarlığı, toplumların dinî yapısını anlama bakımından önemlidir. Türk toplumunun da dinî yapısını anlama bakımından önemi olan halk dindarlığının ele alındığı çalışmada örneklem olarak sosyolojik çalışmalar bakımından bakir olan ve araştırma süresince yaşadığım ilçe olan Espiye seçilmiştir.

Araştırma iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde yörenin genel yapısı, ikinci bölümde ise Espiye’de halk dindarlığının temel görünümleri ele alınıp incelenmiştir.

Konu seçiminde ve çalışma sırasında fikirleriyle yol gösterici olan değerli hocalarım Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Sayın Zeki Arslantürk’e, Uludağ Üniversitesi öğretim üyeleri Prof. Dr. Sayın Abdurrahman Kurt’a ve Doç. Dr. Sayın Ali İhsan Karataş’a teşekkür ederim.

Alan araştırması boyunca bölgede yaşayıp, halkın her türden organizasyonlarında olabildiğince yer almaya çalıştım. Kimi zaman merkeze uzak köylerin kıraathanelerinde üç beş köy sakini ile sohbet ettim, kimi zaman ilçe merkezinin düğün salonunda modern dansları seyrettim. Yeri geldiğinde bekâr ve bayan olmanın avantajlarından yararlanırken, aksi durumlarda da yardımlarını esirgemeyen ve burada adlarını tek tek saymamın mümkün olmadığı kişi ve kurumlar

oldu, hepsine çok teŖekkür ederim. Bu durum ile ilgili ismini anmadan geçmenin vefasızlık olduğunu düşündüğüm Espiye Müftüsü Sayın Mehmet Yazıcı Beyefendiye ayrıca teŖekkür ederim.

Son olarak tezin konusunun belirlenmesinden son şeklini almasına kadar yapıcı eleştirileri, değerlendirmeleri ve yönlendirmeleriyle bana ışık tutan değerli hocam Doç. Dr. Sayın Vejdi Bilgin'e çok teŖekkür ederim.

2008 yılında başladığım doktora öğrenimimi 2012 yılında tamamladım. Dört yoğun yıl süren öğrencilik hayatımın her bir yılını Sıla, Salih, Mert Efe ve Ece Naz adlı dört yeğenime hediye ederek kafamdaki yorgunluğu rahatlatmak istiyorum.

Melda Medine GÜLEÇ

Espiye-Giresun 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR	XI
TABLOLAR.....	XII
FOTOĞRAFLAR	XIII
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	2
III. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	4
IV. YÖNTEM.....	4
A. Araştırmanın Sınırları.....	5
B. Araştırmada Kullanılan Teknikler	6

BİRİNCİ BÖLÜM YÖRENİN GENEL YAPISI

I.YÖRENİN GENEL ÖZELLİKLERİ	9
A. Coğrafi Konumu ve Yerleşim Şekli	9
B. Tarihi	11
C. Nüfus Yapısı.....	12
D. Göç Hareketleri	16
1. Espiye'ye Yönelik Olan Göçler	17
2. Espiye Dışına Olan Göçler.....	18
3. Mevsimlik Göçler	19
E. Sosyo-Ekonomik Yapı.....	23
1. Ticaret ve Sanayi.....	24
2. Maden.....	25
3. Tarım	26

4. Hayvancılık	29
5. İlçenin Turizm Potansiyeli	30
F. Sosyo-Kültürel Yapı	32
G. Etnik Yapı	37
H. Eğitim Öğretim.....	39
II. YÖREDE GENEL DİNİ YAPI VE DİNİ ÖRGÜTLENME	43
A. Dini Hayatın Kaynağı Olarak Aile.....	45
B. İmam-Hatip Lisesi	47
C. Müftülük	48
D. Camiler ve Kur'an Kursları.....	49
E. Gayri Resmi Dinî Örgütlenme.....	51
F. Temel Dini Pratikler Çerçevesinde Dindarlık.....	54
1. Namaz ve Oruç Konusunda Temel Tutum ve Uygulamalar	55
2. Zekat, Fitre ve Kurban Konusunda Temel Tutum ve Uygulamalar.....	59
3. Hac ve Umre Konusunda Temel Tutum ve Uygulamalar.....	63

İKİNCİ BÖLÜM

ESPIYE'DE HALK DİNDARLIĞININ TEMEL GÖRÜNÜMLERİ

I.HALK DİNDARLIĞI KAVRAMI	67
A.Halk Dindarlığına Etki Eden Faktörler	68
B.Halk Dindarlığının Taşıyıcı Kanalları	70
C. Modernleşme Sürecinde Halk Dindarlığındaki Değişim	72
II. GÜNDELİK HAYATIN DİĞER ALANLARINDAKİ DİNDARLIK	73
A. Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar.....	74
1.Gebelik Öncesi	75
2.Cinsiyeti Doğum Öncesi Öngörebilme	77
3.Doğum Sırasında.....	78
4. Doğum sonrasında.....	78
a. Basıklık.....	80
b. Al Basması	81
c. Sal Basması	82
d. Göbek Bağı Kesme	83

e. Çocuğa Ad Verme	83
B. Sünnet Töreniyle İlgili İnanış ve Uygulamalar	85
C. Evlenme Töreniyle İlgili İnanış ve Uygulamalar	87
1. Düğün Öncesi Dönem	89
2. Düğün Süreci.....	90
3. Düğün Sonrası Dönem	92
D. Cenaze Töreniyle İlgili İnanış ve Uygulamalar	93
E. Çeşitli Kutlamalarla İlgili İnanış ve Uygulamalar.....	99
F. Ziyaret Yerlerine İlişkin İnanış ve Uygulamalar	103
G. Metafizik Olaylar (Büyü, Nazar, Uğur) ve Varlıklarla İlgili İnanış ve Uygulamalar	110
H. Belirli Gün ve Gecelerle İlgili İnanış ve Uygulamalar	116
I. Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar.....	120
III. KÜLT	123
A.Espiye’de Su Kültü	126
B. Espiye’de Ağaç Kültü.....	129
C. Espiye’de Kaya Kültü.....	134
D. Espiye’de Kahramanlık Kültü.....	137
E. Espiye’de Ateş Kültü.....	139
F. Espiye’de Atalar Kültü	141
G. Espiye’de Ocak Kültü	143
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	146
BİBLİYOGRAFYA	153
EKLER.....	166
ÖZGEÇMİŞ.....	172

KISALTMALAR

ABD	Ana Bilim Dalı
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
b.	Baskı
BD	Bilim Dalı
c.	Cilt
cm.	Santimetre
çev.	Çeviren
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
FEF	Fen Edebiyat Fakültesi
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
İHL	İmam Hatip Lisesi
İÖÖ	İlköğretim Okulu
km.	Kilometre
m.	Metre
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MYO	Meslek Yüksek Okulu
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	Sayfalar arası
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	ve benzeri
Yay.	Yayınları
YİBO	Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

TABLolar

Tablo 1: Espiye ve Anduz Köylerinin Tahmini Nüfusları

Tablo 2: Espiye İlçesi Kırsal ve Kentsel Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1940-2000)

Tablo 3: 2007 A.D.N.K.S.'ne Göre Espiye'nin Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı

Tablo 4: 2010-2011 Eğitim  ğretim Yılı Okul  ncesi ve İ. .O.'nda Okuyan  ğrenci Sayısı

Tablo 5: 2010-2011 Eğitim  ğretim Yılı Ortaöğretim Düzeyindeki Okullarda Okuyan  ğrenci Sayısı

Tablo 6: Okur-Yazar Olmayan Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 7: Halk Eğitim Merkezi'nde Açılan Kurs Türleri

Tablo 8: Vakit Namazlarına Katılım Durumu

Tablo 9: Camilerin Doluluk Durumu

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Espiye İlçesi'nin Genel Bir Görüntüsü

Fotoğraf 2: Engebeli Arazi Yapısı

Fotoğraf 3: Karaovacık Yaylası

Fotoğraf 4: Lahanos Madeni Girişi

Fotoğraf 5: Fındık Hasatı

Fotoğraf 6: Kent Ormanı Girişi

Fotoğraf 7: Köy Kıraathanesi

Fotoğraf 8: Karaovacık Otçu Göçü Yayla Şenliği

Fotoğraf 9: Tarihî Kilise Kalıntısı

Fotoğraf 10: İbrahim Şeyh Hazretleri'ne ait türbe ve yanındaki meşe ağacı

Fotoğraf 11: Hacıköy Mezarlığında bulunan mezar taşlarına örnek

Fotoğraf 12: Hacı Abdullah (Sarı Halife) Türbesi'nde Dua Eden Kadınlar

Fotoğraf 13: Hacı Abdullah'ı Anma Günü'nde Tekkeden Bir Görüntü

Fotoğraf 14: Mayıs Yedisi Kutlamalarında Çekilmiş Bir Fotoğraf

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusunu oluşturan halk dindarlığının şekillenmesinde pek çok unsur rol oynar. Hiçbir unsuru göz ardı etmemeye çalıştığımız araştırmada Espiye’de halk dindarlığının değişimle, yaşanılan coğrafyayla, etnik kökenle, demografik yapıyla ve toplumsal algıyla şekillendiği tespit edilmiştir.

Araştırmada Espiye’deki halk dindarlığı açıklanırken, değişimle olan ilgiye değinilmiştir. Çünkü Türkler Müslüman olurlarken eski halk kültürlerine ait bazı inanç ve uygulamaları terk etmiş, bazılarını değiştirmiş ve de bazı yeni pratikler geliştirmişlerdir. Yeni bir dinin kabul edilmesi gereği olarak bu anlamda bir değişim kaçınılmazdı. Günlük hayatta ortaya çıkan alışkanlık, inanç ve her türlü uygulama biçimlerinin kaynağı ne/nereden olursa olsun günlük yaşantıda özgün bir örüntü oluşturmuştur.

Merkezi Trabzon olmak üzere Doğu Karadeniz bölgesinde Putperestlik, Yahudilik, Katolik-Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi inançlar değişik etniklerce yaşatılmış ve yaşanmıştır. Musevi inancını benimseyen Karaim Türklerinden olan Hazarlara ait izlere de Trabzon’un bir köyünde rastlanmıştır (Uzun, 2009: 58-59). Görüldüğü üzere Espiye, farklı dinlere ev sahipliği yapmış olan ve çeşitli kültürlerden izler taşıyan coğrafi bakımdan Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yer alan bir ilçedir.

Araştırmanın yapıldığı bölgede Oğuzların Çepni Boyu’nun yaşadığı bilinmektedir. Araştırmanın konusunu bölgede yaşayan toplulukların günlük yaşayışlarında ve dini ritüellerinde, geleneksel kökleri ile bugünkü yaşam biçimleri arasındaki gelenek ve dini inanışlardan kaynaklanan özgün biçimler oluşturmaktadır.

Arazinin başta tarım olmak üzere birçok sosyo-ekonomik ve beşeri faaliyete uygun olmaması bölge insanını büyükşehirlere göçe zorlamıştır. Araştırmada demografik anlamda büyükşehirlerle yakın ilişki içinde olan fakat şehirleşmemiş bir toplumsal yapıda halk dindarlığı ele alınmıştır.

Söz konusu hangi toplum olursa olsun günlük yaşam biçimine/biçimlerine baktığımızda laiklik, dindarlık, liberallik gibi alternatif yaşam biçimleri ile karşılaşmaktayız. “Dindarım” diyen bir insan hayatının her alanında dindar olmayabiliyor (Tarhan, 2010: 286). Ticaret hayatında kapitalist, açgözlü, hırslı, doyumsuz olan bir insan ibadet hayatında temel dinî pratiklerinden ödün vermeyebiliyor ya da farz ibadetlerini yerine getirmeyen bir insan gündelik hayatın diğer alanlarındaki inanç ve uygulamalardan taviz vermeyebiliyor. Bu açıdan yaklaşılarak araştırmada dindarlığın özel bir boyutu olarak halk dindarlığı ele alınmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Postmodernist kuşkucu yaklaşıma göre kültürel araştırmalar var olan bazı sorunlara çözüm önermekle birlikte, bir yandan da yeni sorunlar ortaya çıkarır. Yerel mekânların önemini vurgulamak tarihsel dokunun daha genel etkileşimlerini ihmal etmeye götürmesine karşın (Komisyon, 2000: 65) araştırma alanında elde edilen bulgularla Türk dünyasının diğer bölgelerinde görülen benzer uygulamalara da atıf yapılarak Türk dünyasının bütüncül bir inanç haritasının çıkarılmasına destek olmak amaçlanmaktadır.

Din olgusunu hem teorik hem de empirik bir temele dayandırarak açıklamaya çalışan din sosyolojisinin ilgi alanına dindarlık ve dindarlığın ölçüsü gibi kavramlar da girmiştir. Sosyolojik anlamda dindarlık tanımlanırken iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Birinci yaklaşımın merkezinde, insanların dinî organizasyonlar veya gruplarla bağlantıları yer alır. Bu yaklaşıma göre insanların tutum ve

davranışlarındaki farklılık, dinî grupla olan ilişkisine göre ölçülmelidir. Teknik olarak da dindarlıktan daha çok dinî grupların kendisine odaklanır. İkinci yaklaşımda ise bireysel özellikler, eğilimler ve bazı değişkenler vasıtasıyla dindarlık tanımlanır (Karaşahin, 2008: 192).

Araştırmada dindarlık hem bireysel hem de dinî gruplarla ilişkiye girme çerçevesinde ele alınmıştır. Buna dayalı olarak aşkın güç ile bireysel olarak iletişim kurma, temel dinî pratikler, gündelik hayata ilişkin bireysel ve toplu uygulamalar, ibadetlere katılma, cemaate bağlılık, aile ve arkadaşlık gibi bireyin ait olduğu sosyal gruplarla ilişkisine göre Espiye’de halk dindarlığı sosyolojik olarak açıklanmıştır. Buna göre;

“Din” olgusu toplumların siyasi, ekonomik ve toplumsal hayatlarına etki eden ve ona şekil veren önemli bir değişkendir. Bölgede yaşayan topluluklarda dinin rolü anlamaya çalışılırken, din ile sosyo-kültürel yapılar ve değişimler arasındaki karşılıklı ilişki ve halk dindarlığının boyutları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Doğu Karadeniz Yöresi Türkmen boy ve oymaklarının inanç haritası, inançlardaki değişme İslami motiflerle uyumu ve bu bağlamda toplumsal kültürün biçimlenmesi sosyolojik açıdan yeterince işlenmemiş olduğundan, Doğu Karadeniz Yöresi Çepni kültürü ele alınmıştır. Araştırma bölgesindeki halk dindarlığının toplumun hangi kesiminde daha yoğun bir şekilde görüldüğü, halk dindarlığına etki eden faktörler ve modernleşme sürecinde halk dindarlığında meydana gelen değişimler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Din ve dünya arasındaki ilişki değişken olduğu ve halk dindarlığında mahalli adetler korunduğu için, sosyal ve dinî hayat arasındaki ilişkinin yönünü tayin etmek zordur. Araştırmada sosyal ve dinî hayatı biçimlendiren dinî güç ve etkiler ile bu etkilerin yönü belirlenmeye çalışılmıştır.

İnsanlar hayatın hangi alanında dini referans olarak almaktadır? Söz konusu referansın kurumsal din kaynaklı mı yoksa halk dindarlığı mı olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

İki bölümden oluşan araştırmamızda Espiye'deki halk dindarlığı ele alınıp incelenirken beş hipotez kurulmuş ve bu hipotezlere cevap aranmıştır. Bu hipotezler şunlardır:

- 1- Din ve toplum arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.
- 2- Bilim ve teknolojiye hızlı gelişime rağmen, halk dindarlığı toplumdaki işlevleri nedeniyle varlığını sürdürmektedir.
- 3- Doğu Karadeniz Yöresi'nde yaşayan Oğuzların Çepni boyunda Orta Asya'dan gelen halk dindarlığının etkileri sürmektedir.
- 4- Çepnilerin dinî hayatında İslamlaşma alevi-sünni geçişlerine uğramıştır. Bu geçişler Sünni-İslam kültürü içselleştirmesi, dönüştürmesi ve kendi değerlerini ona yüklemesiyle varlığını sürdürmektedir.
- 5- İnsanların dini organizasyonlar veya gruplarla bağlantıları olduğu düşünülmektedir.

IV. YÖNTEM

İnsanların kendi davranışlarını nasıl biçimlendirdikleri, başkalarının davranışlarını nasıl algıladıkları, farklı ortamlara nasıl uyum sağladıkları, çeşitli sosyal olaylarla ilgili varsayımları nasıl oluşturdukları gibi etkenleri ortaya çıkarmada nicel yöntemler yetersiz kalabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 15). Bu bakımdan araştırmada insanların halk dindarlığına ilişkin günlük ilişkilerdeki davranışlarını açıklamada doğrudan gözlem ve derinlemesine mülakat yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Bilimsel yöntem belli kabullere dayanır. Bununla birlikte araştırma yöntemini bilimsel bir temele oturtabilmek için, araştırmada mümkün olduğunca tarafsız ve denetlenebilir olmaya çalışıldı (Karasar, 2009: 2). Derlenen bilgiler birbirinden haberli ya da habersiz kişilere doğrulturulmuş, karşılaştırma ve farklılıkları tespit konusunda da farklı kişilere sormak suretiyle doğru ve güvenilir bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

A. Araştırmanın Sınırları

Araştırma Doğu Karadeniz Yöresi, Giresun İli Espiye İlçe merkezi ve köyleri ile sınırlıdır. Araştırma 2009 yılı Eylül ayı ile 2012 yılı Haziran ayı arasında yapılmıştır. Araştırma'da insanın biyolojik varlığı dışında yarattığı sosyal alan ve bu alanla etkileşim içinde olan dinî inanç ve uygulamalar ile halk dindarlığı ve buna bağlı ortaya çıkan uygulamalar, resmi dine uygunluğundan bağımsız olarak ortaya konmuştur.

Saha araştırması boyunca tüm nüfusa ulaşma hedeflenmemekle birlikte bölgede ulaşabildiğimiz kişi veya kişilerle görüşme yapılmıştır. Bununla birlikte kişiler arasında yaş, cinsiyet, sosyal sınıf gibi ayırım düşünülmemiş, elde edilen bulgular öznel değerlerden bağımsız olarak çözümlenmiştir.

Fotoğraf 1: Espiye İlçesi'nin Genel Bir Görüntüsü

B. Araştırmada Kullanılan Teknikler

Survey Metodu (Tarama Modeli): Araştırmada objelerin, olayların, olguların ve kavramların ne oldukları ile olayların daha önceki olay ve şartlarla ilişkileri dikkate alınarak durumlar arası etkileşim açıklanmaya çalışılmıştır (Arslantürk, 2008: 101). Bu sebeple yörede bugüne kadar yaşamış olan insan topluluklarının dil, din, örf, adet, gelenek ve görenek gibi her türlü kültür özellikleri dikkate alınmıştır. Eskiden günümüze değişmeden ve değişerek gelen her türlü obje, olay ve olgular köy, mahalle ve yerleşim alanı dışına yapılan geziler ile yerinde incelenmiştir.

Araştırma süresince araştırma alanı dışında 2010 yılı bahar ayında, ilki 2007 yılının bahar ayında İstanbul Feshane'de düzenlenen ve geleneksel hale gelen "Giresun Günleri"ne katılmıştır. Burada Giresun'un diğer ilçelerinin de maddi ve manevî kültür unsurları tanınarak Espiye ile benzerlikleri incelenmiştir. Hem de

bölgeden göç ile ayrılan ailelerin kültürlerini ne kadar yaşattıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Görüşme: Bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Yaş, cinsiyet, ikamet ve öğrenim durumu sınırlaması yapılmaksızın bölgenin kültürü, inançları, gelenek ve göreneklere hakkında bilgi sahibi olan kişilerle görüşülmüştür. Bu amaçla Bursa ve İstanbul'daki Espiyeliler Derneklerine de ziyarette bulunulup görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerden bazıları sohbet tarzında gelişmiş, bazılarının ses kayıtları alınmış, bazıları için de önceden bir görüşme formu hazırlanmıştır. Formun maddeleri, Espiye'deki gözlem ve mülakatlarımız dâhil edilerek oluşturulmuştur.

Gözlem: Araştırmada olay, tutum ve davranışlara ilişkin kapsamlı ve zamana yayılmış bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Bireylerin yaptıkları ve söyledikleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma boyunca bölgede ikamet edilerek cenaze, düğün, sünnet, doğum, asker uğurlama, mevlit gibi her türlü dinsel ve toplumsal törenlere katılma, tespit edilen yer ve objeleri yerinde görme amaçlanmıştır. Benzer ve farklı uygulamaları daha sağlıklı bir şekilde tespit edebilmek için, bu türden dinsel ve toplumsal törenlere sadece örneklem alanında katılmakla yetinmeyip, Giresun merkez ve Tirebolu, Eynesil, Bulancak gibi ilçelerdeki uygulamalara da katılmıştır.

Doküman İncelemesi: Araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren materyallerin analizi yapılmıştır. Elde edilen dokümanlar (yazılı metin, resim, film, fotoğraf) sayesinde geçmiş hakkında bilgi kaynaklarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Andoz kalesi, dini mabet ve kalıntılar, eski dönem mezar taşları yerinde incelenmiştir. Ayrıca bölge ile ilgili ulaşabildiğimiz önceden yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Doküman incelemesine paralel olarak alan araştırması yapan ve araştırma alanı veya civarıyla ilgili çalışması bulunan Prof. Dr. Ali Çelik, Yrd. Doç. Dr. Nazım Kuruca, Öğr. Gör. Ahmet Gürsoy, araştırmacı yazarlar Mehmet Fatsa ve Mevlüt Kaya ile görüşülmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖRENİN GENEL YAPISI

I.YÖRENİN GENEL ÖZELLİKLERİ

A. Coğrafi Konumu ve Yerleşim Şekli

Espiye¹, Giresun il merkezinin doğu istikametinde merkeze 33 kilometre uzaklıkta bulunan, denize yedi kilometrelik kıyısı olan bir sahil ilçesidir. Doğuda Güce ve Tirebolu, batıda Yağlıdere ve Keşap, güneyde Şebinkarahisar ve Alucra ilçeleri ve Gümüşhane ili ile komşu olup, kuzeyi Karadeniz ile çevrilidir. İlçenin yüzölçümü 230 kilometrekaredir. Karadeniz sahil yolu ilçe merkezinden geçmektedir. Trabzon iline uzaklığı 98 kilometredir (Çal ve İltar, 2011: 146).

Espiye ilçesinin coğrafi yapısı Doğu Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi yapısının özelliklerini taşımaktadır. Arazi yapısının engebeli olması ve ekonomik değişim ve nüfus artışına paralel olarak Doğu Karadeniz kıyı şeridi boyunca görülen, yoğun iskân ve şehirleşme Espiye ilçesinde de görülmektedir. Andoz kalesi ve Cenevizlilerden kalma Gülburnu (Zefre) limanı kalıntıları², Espiye'de tipik antik çağ kale-liman tipi yerleşim tarzını sergilemektedir (Emecen, 2005: 17). Engebeli yapı İlçe merkezinin hemen arkasından başlar ve gittikçe yükselir. İlçenin doğusundaki Gelivera deresi ile batısındaki Yağlıdere derelerinin kollarının açmış olduğu vadiler ile dağlar arasındaki akarsu yatakları araziye oldukça parçalamıştır.

¹ Espiye kelimesi farsça "esb" kelimesinden türetilmiştir. "Esb" at, beygir anlamına gelmektedir. Bu kelimeye eklenen "i-yelü" iki anlamda ifade edilir. Birincisi "atlık, atların bol olduğu yer", ikincisi yelü sözcüğünün yalu-yalı biçiminde ses ve şekil değişikliğine uğradığı yönündedir. Buna göre Espiye kelimesinin "at alanı, at meydanı" anlamına geldiği çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir (Kaya, 2001: 34-34; Fatsa, 2010: 109).

² Doğu Karadeniz sahil yolu yapımı çalışmaları sırasında Gülburnu'ndaki tarihi limanın bulunduğu koyun doğal güzelliğinin bozulmaması için sahil yolu köprüyle geçilmiştir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tipik arazi yapısına uygunluk gösteren ilçenin sahilden 5-10 km. kadar iç kesimlerinde rakım 500 metrenin üzerine çıkmaktadır. İlçede iç kısımlara (Alucra ve Şebinkarahisar'a) doğru gidildikçe yükselti artmaktadır. İlçenin en yüksek noktası 2528 m. ile "Zuhur Tepe" veya diğer adıyla "Akıl (Ahıl) Baba" dağdır. Diğer yükseltiler ise 2567 m. ile Çakıl Dağı ve 1500 m. ile Olucak Tepesi'dir.

Fotoğraf 2: Engebeli Arazi Yapısı

Espiye arazisi genel olarak derin vadilerle yarılmış çok engebeli bir yapı göstermektedir. Dağlık arazi yapısına karşın, iç kısımlardaki yüksek dağlık kesimlerde düzlükler (vadiler) de bulunmaktadır. "Karaovacık Yaylası" bu düzlükler arasında en meşhur olanlardan biridir. 1998'den beri geleneksel olarak bu yaylada şenlik düzenlenmektedir.

Fotoğraf 3: Karaovacık Yaylası

Espiye ilçesi Karadeniz iklim kuşağı içinde yer alması nedeniyle ılıman bir iklime sahiptir. İlçe sakinleriyle yapılan görüşmelere göre eskiye oranla yağış miktarı gerilese de, yine de her mevsim yağış alan ilçe, yazları serin, kışları ılık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle ilçe toprakları bitki örtüsü yönünden zengindir. İlçede geniş ormanlık alan vardır. Toplam olarak 17464 hektar orman alanı bulunan ilçede belli başlı ağaç türleri kestane, kızılâğaç, gürgen, meşe, köknar, sarıçam ve ladindir. Tüm yerleşim birimleri fındık bahçeleri ve geniş yapraklı ağaçlarla kaplıdır.

B. Tarihi

Espiye'nin ilçe olmadan önceki tarihi ile ilgili bilgilere, Tirebolu İlçesi'nin tarihi incelenerek ulaşılabılır. Tirebolu Miletoslular tarafından kurulduğuna göre, Espiye bölgesindeki ilk yerleşimin de Miletoslularla birlikte olduğu düşünülebilir. Daha sonraki dönemlerde ise bölge Roma, Bizans ve Pontus hâkimiyetinde kalmıştır (Kaya, 2011: 20).

1071 Malazgirt Savaşı'nın kazanılmasıyla Oğuz-Türkmen boyları Anadolu'ya girmeye başlamış ve yerleştikleri bölgelerde Türk-İslam medeniyetini yaşamaya ve yaşatmaya başlamışlardır. Espiye'nin Türk yurdu olması ise Oğuz Türklerinin bir kolu olan Çepnilerin bölgeye gelmesiyle başlar (Kaya, 2011: 37-51).

1461 yılında Osmanlı Hükümdarı Fatih Sultan Mehmet Trabzon'u alarak Trabzon Rum İmparatorluğuna son vermiş, bu zaferle birlikte de tüm Karadeniz Türk yurdu olmuştur. Karadeniz'de o güne kadar var olan Rum hâkimiyetinin sona ermesinde Çepniler çok büyük rol oynamıştır. Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Rum İmparatorluğuna son vermek üzere düzenlediği sefere çok önceden bölgeye yerleştikleri ve bildikleri için yardım etmişlerdir. Bu sebeple ki Osmanlılar, Çepnileri pek çok vergiden muaf tutmuşlardır.

Espiye, gerek Trabzon Rum İmparatorluğu, gerekse Osmanlı Devleti dönemlerinde idari bakımdan il olarak Trabzon'a, ilçe olarak da Tirebolu'ya bağlı kalmıştır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra 1957 yılında Tirebolu'dan ayrılarak ilçe olmuştur. Osmanlı döneminde Tirebolu Kazası'na bağlı bir köy iken de bir iskele-pazar olarak önemliydi. XX. yüzyılda tam anlamıyla bir kasaba ve Cumhuriyet döneminde de ilçe merkezi haline gelmiş bir kıyı kasabası özelliğini taşımaktadır (Yüksel, 2007: 79).

C. Nüfus Yapısı

Espiye'nin nüfus gelişimi hakkındaki en sağlıklı bilgiler kuşkusuz Cumhuriyet döneminde başlamış olan periyodik nüfus sayımlarının sonuçlarına dayanmaktadır. Ancak burada kronolojik bir sıralama göz önünde tutulup önce, Cumhuriyet öncesi nüfus hakkında da ulaşılabilen nüfus verileri sunulacak, sonra da günümüzdeki nüfusuna dair bilgi verilecektir.

1515 yılında yapılan tahrir göre Anduz'da sivil, sipahi ve müsellemler statülü üç grup mevcuttu. Anduz Köyü'nün toplam nüfusu 100 kişi civarındaydı. Yağlıdere

Nahiyesi'nin merkez köyü durumunda olan Gelevera tarafındaki Espiye Köyü'nün nüfusu ise yaklaşık 300-350 civarındaydı. 1554 tarihli tahrire göre Anduz'un nüfusu toplam 15 hane, yani yaklaşık 70-75 kişidir. 1583 tarihli tahrire göre hane sayısı 18'dir. Anduz nüfusu 17. yüzyılın sonlarından itibaren üç haneye kadar düşer ve iskân mahalli olma özelliğini Espiye lehine yitirir. 1554 tarihli tahrire göre Espiye'nin nüfusu 42 hane, yani yaklaşık 200-250 kişidir. 1515'e göre nüfusta görülen azalmanın sebeplerine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Vergi baskısından dolayı başka yerlere göç edilmiş olabileceği tahmin edilmektedir. 1583'te ise nüfus 1515'teki durumuna yeniden ulaşmıştır (Emecen, 2007: 7-8).

1682 tarihli kayıtlarda Espiye Köyü'nde 15 hane bulunmaktadır. Köy halkının daha önceki yıllarda olduğu gibi bu tarihlerde de köprücülük ve yol bakımı gibi görevleri vardı. Zamanla iskele etrafında mal depolamaya yarayan mahzenler, Cuma namazı için toplanan halkın ihtiyaçlarını karşılayan nalbantçı, körükçü, kalaycı ve semerci gibi dükkânların kurulması ile Espiye Köyü kasaba görünümünü kazanmaya başlamıştır (Fatsa, 2010: 111).

TARİH	ESPIYE				ANDUZ			
	Hane	Mücer red	Top lam	Tahmini Nüfus	Hane	Mücer red	Top lam	Tahmini Nüfus
1486	30	13	43	150-180	9		9	50-60
1515	77	8	85	300-350	19	3	22	80-100
1554	52	2	54	200-250	15	2	17	60-80
1583	84	22	106	400-450	18	2	20	80-100
1682	15		15	150 (?)	3		3	15-10 (?)
1845*	277	206	483	1000				

Tablo1: Espiye ve Anduz Köylerinin Tahmini Nüfusları

*Buradaki rakamlardan hane altında verilenler yetişkin erkek (221) ve yaşlı erkek (56) nüfusu içermektedir. Defterde hane sayısı 156 olarak gösterilmiştir. Diğer tarihlerdeki duruma uygun olması için yetişkin ve yaşlı erkek sayısı hane içerisinde telakki edilmiştir (Emecen, 2007: 19).

Cumhuriyet döneminde ilk genel nüfus sayımı 27 Ekim 1927'de yapılmıştır. 1957 yılına kadar Espiye, Tirebolu ilçesine bağlı bir nahiye durumundaydı. Nahiye genelinin nüfusu 1940 yılında 23.472 kadardı ve bunun 1.117'si nahiye merkezinde yaşamaktaydı. Bundan da Espiye'nin bu yıllarda çarşısı, karakolu ve yanı başında camisi bulunan, yol boyu uzayan bir köy yerleşmesi durumunda olduğu anlaşılır. 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre ilçe nüfusu 12.990'dır. Dolayısıyla Espiye'nin nüfusunda 1940 ilâ 2000 yılları arasındaki 60 yıllık sürede %1003,7'lik, yani yaklaşık 11 kat bir artış söz konusu olmuştur.

Espiye'nin 1957 yılında ilçe olmasıyla birlikte, yönetim fonksiyonunun etkisiyle nüfusta az da olsa bir artış süreci başlamıştır. 1955'te 2.376 olan kentsel nüfusun %74,6'lık bir artış (1.772) ile 1960'ta 4.148'e çıkması bunun bir göstergesidir. En fazla artış da bu dönemde olmuştur. Kentsel nüfusun artışında kuşkusuz bölgeyi kalkındırmaya yönelik yapılan yatırımların etkisi söz konusudur. Bunların başında bölge için çok ekonomik olan sahil karayolunun modern bir şekilde yapılması gelir. Böylelikle, Orta ve Doğu Karadeniz bölümlerinin karayolu aracılığıyla da dış dünya ile bağlantısı sağlanmıştır. Ayrıca 1950'lerden sonra kıyı yerleşme kesiminde, fındık ürününün dış pazar ilişkilerinin güçlenmesi, yukarı yerleşme kesimi ile kıyı kesimi arasında keskin sosyal ve ekonomik ayrıcalıklar doğurmuştur. Özellikle 1950'den 1970'li yıllara kadar bu kültür ürününe bağlı olarak kırsal nüfustaki artışın yanında kıyı çizgisinde sınırlı da olsa bir kentleşme olayı başlamıştır. Kırsal alanda fındığa bağlı olarak zenginleşen insanlar, yavaş yavaş kentsel alana göçmeye başlamışlardır. Bunlar arasında, Espiye'deki kamu kurum ve

kuruluşlarında çalışmak üzere gelenler de vardır. Böylece Espiye, çevresindeki kırsal yerleşmelerin ihtiyaçlarının karşılandığı ve aynı zamanda belediye teşkilatı (1956) olan bir kasaba yerleşmesi durumuna gelmişti (Bekdemir, 2007: 143).

Espiye İlçesi Kırsal ve Kentsel Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1940-2000)									
Sayım Devresi	Espiye Kentsel Nüfusu	Artış Miktarı	Dönemlik Artış Hızı(%)	Kırsal Nüfus	Artış Miktarı	Dönemlik Artış Hızı	Toplam Nüfus	Dönemlik Artış Miktarı	Artış Miktarı
1940	1177			19728			20905		
1955	2376			27038			29414		
1960	4148	1772	74,6	33283	6245	23,1	37431	8017	27,2
1965	5318	1170	28,2	38778	5495	16,5	44096	6665	17,8
1970	6164	846	15,9	42181	3403	8,8	48345	4249	9,6
1975	8168	2004	32,5	41650	-531	-1,2	49818	1475	3,1
1980	9183	1015	21,4	43381	1731	4,1	52564	2746	5,5
1985	12561	3378	36,8	43341	-40	-0,1	55902	3338	6,3
1990*	10219	-2342	-18,6	17207	-26134	-60,3	27426	-28476	-50,9
2000	12990	2771	27,1	17577	370	2,1	30567	3141	11,4

Tablo 2: Espiye İlçesi Kırsal ve Kentsel Nüfusunun Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1940-2000)

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından hesaplanmıştır.

*Nüfustaki ani azalışın nedeni 1987'ye kadar Espiye'ye bağlı nahiye olan Yağlıdere'nin bu tarihte ilçe yönetim birimi olarak ayrılmasıdır.

İlçede, 20 Ağustos 1998 tarih ve 98/49560 sayılı kararla Koz Köyü ve Dikmen Köyü birleştirilerek belde yapılmış olan Soğukpınar Beldesi adlı bir belde ile Adabük, Ağalık Madeni, Cibril, Çam, Esentepe, Kaleboynu, Karadere ve Merkez mahalleleri olmak üzere 8

mahalle; Akkaya, Aralıcak, Arıdurak, Arpacık, Avluca, Bahçecik, Bayrambey, Çalkaya, Çepniköy, Demircili, Ericek, Gebelli, Gülburnu, Gümüşdere, Güneyköy, Güzelyurt, Hacıköy, Hacımahmutlu, İbrahimşeyh, Kaşdibi, Kurugeriş, Seydiköy, Şahinyuva, Taflancık, Tikence, Yeniköy, Yeşilköy ve Yeşilyurt Köyleri olmak üzere 28 köy bulunmaktadır. (Bostan, 2007: 24).

2007 yılında yapılan “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine” göre Espiye’nin merkez nüfusu 16.823, ilçeye bağlı Soğukpınar Beldesi’nin merkez nüfusu 2.456, genel nüfus ise 31.075’tir.

İlçe Merkezinin Nüfusu			Belde ve Köylerin Nüfusu			Toplam Nüfus
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
8.338	8.485	16.823	7.086	7.166	14.252	31.075

Tablo 3: 2007 A.D.N.K.S.’ne göre Espiye’nin Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı.

D. Göç Hareketleri

Göç bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir. Sosyolojik göç araştırmaları çeşit çeşittir ve genelde akrabalık, toplumsal ağlar ya da iktisadî gelişme gibi konulara yönelik incelemeler gibi daha büyük problemlerin parçasını oluşturur (Marshall, 2009: 229). Göçebe ve göçebelik terimleri ise bütün yıl belirli yerde yaşamadan, durmadan hareket halinde olan gruplar için kullanılmaktadır. Göç, bir yerden bir yere taşınma; göçebe, daima bir yerden bir yere taşınan kavim; göçer ise yerleşik olmayan anlamlarına gelmektedir (Hayber, 2004: 231).

Ülkemizde başta kırsal ve tarım kökenli gelenekte yüksek olan doğurganlığın sonucu olarak görülen hızlı nüfus artışının daha da belirgin hale getirdiği verimli toprak azlığı kır nüfusunu dışarı itmektedir (Berkay, 2009: 78). Sosyolojik anlamda bu türden hareketliliğe fizikî hareketlilik denilmektedir. Fizikî hareketlilik genelde köylerden şehirlere doğru olan göçü ifade eder. Göç (fizikî hareketlilik) köyden şehre olabildiği gibi, yurt içinden yurt dışına doğru da olabilir (Bilgin, 2010: 96).

Araştırma alanında da görülen bu türden yer değiştirme hareketleri ve Espiye kentini etkileyen göç olgusu üç başlık altında incelenebilir. Bunlardan birincisi, kırsal alandan Espiye'ye yönelik olan göçler; ikincisi, ülkenin çeşitli yörelerine ve kısmen de yurt dışına yönelik olan göçler; üçüncüsü ise, fındık tarımına ve sayfiye amaçlı yaylacılığa bağlı olarak oluşan mevsimlik göçlerdir.

1. Espiye'ye Yönelik Olan Göçler

Kentler, çeşitli fonksiyonların gelişmesine bağlı olarak sürekli nüfus çeken sahalardır. Her ne kadar büyük kentler kadar olmasa da orta ve küçük ölçekli kentler de belli bir merkezi güce sahiptir. Bu bağlamda Espiye'ye de değişik yerlerden az da olsa göç hareketi izlenmektedir. Özellikle, kırsal alandan Espiye'ye yönelik göçler 1957 yılından itibaren yönetim işlevinin etkisiyle başlamıştır ve 1985 yılına kadar artarak devam etmiştir. Bu tarihten sonra iş imkânlarının kısıtlı olması nedeniyle önemli ölçüde azalmıştır. Kentsel nüfus artışıdaki azalma bunun bir göstergesidir. Ayrıca kente gelen insanların büyük bir kısmının tarımsal toprağı olup bu insanlar kırsal alandan tam anlamıyla bağlarını koparmamışlardır. Yani köy ile kent arasında ikili bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. Bu ailelerin önemli bir kısmı varlıklı olup kentin sosyal donatısından yararlanmayı amaçlamaktadırlar. Diğer taraftan başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde çalışan işçilerin aileleri, Espiye'nin kentsel gelişimine önemli katkı yapmaktadırlar. Ayrıca, kentte iş olanağı bulabilen

çok sınırlı düzeyde aile grubu da kente göç etmektedir. Bunlar, daha çok yüksek dağ köylerinde geçim sıkıntısı çeken kişilerdir (Bekdemir, 2007: 148).

2. Espiye Dışına Olan Göçler

Türkiye'den dış ülkelere iş gücü arzı, 1950'li yıllarda başlamıştır. En belirgin duruma geldiği devre ise 1962–1963 yıllarıdır. 1961–1974 yıllarında dış ülkelere giden Türk iş gücü sayısı en yüksek rakamlara ulaşmıştır. Espiye'den de yurt dışına olan göçler en fazla bu dönemde olmuştur. Göç edilen ülkeler ise başta Almanya olmak üzere Fransa, İngiltere, Hollanda ve Belçika'dır. Sadece, bu dönemde Giresun ilinden yurt dışına göç edenlerin sayısı 11.413'tür. Yurt dışına gönderilen iş gücü, ülke genelinde ağırlıklı olarak kırsal kesimden gerçekleştiği gibi, Espiye ilçe merkezinden de yurt dışına çok fazla göç olayı yaşanmamıştır. Kentlerden yurt dışına göçenlerin oranı, kırsal kesimden yurt dışına göçenlere göre daha düşüktür (Bekdemir, 2007: 148-149).

Espiye dışına olan göçler sadece yurt dışına değil, yurt içinde belirli sanayi merkezlerine de olmuştur. Karadeniz Bölgesi ve özellikle de Doğu Karadeniz Bölümü'nden İstanbul başta olmak üzere belirli bazı merkezlere, iş alanlarına doğru yoğun bir nüfus akışının olduğu bilinmektedir. Temelde ekonomik nedenlere dayanan bu göç hareketi sanayi ve ticaretin de gelişmediğinin, ekonomik geriliğin bir göstergesidir. Bursa, Kocaeli, Ankara, Zonguldak, İzmir, Samsun, Ordu, Trabzon ve Sakarya göç edilen diğer illeri oluşturur.

Bir araştırmaya göre İstanbul'daki Giresunlu nüfus miktarı, Giresun'dan daha fazladır. (Şahin, 2009: 325). Bu da Espiye dışına olan göçün ne denli büyük olduğuna işaret etmektedir. Bunun en büyük nedeni ise ekonomik temellidir. Göç edilen merkezlerin sanayi merkezi olması da bu durumu kanıtlar niteliktedir.

3. Mevsimlik Göçler

Kırsal alandan kente göçen ailelerin çoğunun tarım toprakları bulunmaktadır. Kırsal alanla ilişkilerini tam anlamıyla koparamayan bu aileler, yaz aylarında özellikle fındık zamanı köyelerine giderler. Bu aylarda kent nüfusunda önemli bir azalma olduğu ve kentteki ticari aktivitenin önemli ölçüde azaldığı gözlemlenmiştir. Fındık hasadı ile ilgili olarak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerden gelen aileler, bir diğer mevsimlik göç hareketini oluşturur.

Ayrıca yurt dışından gelen gurbetçilerin büyük bir bölümünün, yaz tatillerini Espiye’de geçirmesi kent ve çevresine canlılık getirdiği bir diğer gözlem sonucudur.

Bir başka mevsimlik göç ise yaz aylarında yaylalara sayfiye amaçlı çıkmadır. Doğu Karadeniz Bölgesi yaylacılık geleneğinin sürdürüldüğü bölgelerden biridir. Bölgede yaylaya çıkmak, yılın belli aylarında ve günlerinde geçmişi kesin olarak bilinmeyen, ama zamanı geldiğinde yapılması gereken törenlerden biri olmuştur. Yaylaya köyde yaşayıp ihtiyaçtan dolayı çıkanların yanında, köy dışında yaşayıp da köy ile bağlarını koparmak istemeyen yöre insanlarının tatillerini geçirmek, büyük kentlerin gürültüsünden kurtulmak, doğayla baş başa kalmak, temiz yayla havası ve suyundan faydalanmak için çıkanlar da görülmektedir.

Büyük ve küçükbaş hayvanlar göçebe hayatının iki temel unsurudur. Her iki hayvan da sürüler halinde beslenmektedir. Beslenme ve giyinme ihtiyacı bu hayvanlarla birlikte yaşamı gerektiren sosyal hayatı ve bu sosyal hayata göre de yaşamın düzenlenmesini zorunluluk haline getirmiştir Sürülerine her mevsim taze ot ve su bulabilmek ve böylece verimi arttırabilmek için göçebenin devamlı yer değiştirmesi gerekiyordu. Bu sebeple Türk’ün hayatı, “kışlak” ve “yaylak” arasında düzenli gidip gelme şeklinde geçmekteydi (Koca, 2000: XI). Yayla hayatının toplumsal hayat üzerindeki etkisi, geçmişten bugüne gelen şekli olan “otçu göçü geleneği” yörede halen yaşatılmaktadır.

Mısırların 20-30 cm. büyüdüğü zamanlarda aralarında sık biten kısımların araları 30-40 cm. açılacak şekilde sökülmesine “sık kazma”, dibindeki otları ikinci kez biçmeye de “ot biçme/kazma”, fındık bahçelerindeki otların tırpanla ya da motorla biçilmesine de "kırkma" denilmektedir. Bu işlerden iyice yorulan ve işleri biten ceniklilerin³ yorgunluklarını atmak ve eğlenmek için genellikle Temmuz ayında yaylalara yaptıkları toplu gezi ve ziyaretlerine “Otçu Göçü” denir. Zaman olarak mısır otunun alınması ile fındık toplamaya başlanması arasındaki 15-20 günlük boşluktur.

Bahar geldiğinde yaylaya göç hazırlığı aylar öncesinden başlar. Koyun ve keçilere “yoşa” vurulur⁴, irili ufaklı çanlar, “kelekler” takılır, sığırlara rengârenk iplerden püsküller, başlıklar yapılır. Otçu göçü geleneğinin değerleri arasında yer alan, farklı büyüklüklerdeki çan ve keleklerin oluşturduğu göçerler için orkestra niteliğinde olan büyümlü armoni, sis çöken yaylalarda hayvanları bulmaya yarar. Köylerde cami hoparlöründen, ilçede belediyeden hangi yaylaya ne zaman gidileceği anons ettirilmesi, hayvanların yıkanıp, kaşağılanması, yayla yüklerinin “çentik”, “camadan”, “zembil”, sepetlere konması hazırlıklar arasındadır. Son hazırlıkların gözden geçirilmesiyle gün ağarırken evden çıkılır. Ancak günümüzde çentik, zembil, sepet gibi araçlarla yayla yükünün taşınması geleneği yük taşımada farklı taşıyıcı araçların kullanılmasıyla, gün ağarırken yola çıkılması geleneği ise seyahatte motorlu taşıtların kullanılmasıyla yok olmuştur.

Geleneksel anlamıyla yayla göçü üç aşamadan oluşur. İlk göç Mayıs ayı başında koyun göçüdür, çobanlar gider ve bu göç üç günde menziline ulaşır. 15-20 gün sonra ikinci göç gider. Bu göç sığır göçüdür ve iki gün sürer. Sığır göçüyle beraber ailenin ihtiyarları ve küçük çocukları gider. Koyun ve sığır göçünün

³ Canik dağlarının Karadeniz’e bakan köy ve kasabalarında oturan yayla zamanı yaylaya çıkan topluluklara denir. Dağların alt kesimlerinde denize yakın yerlerde yaşayan topluluklar için kullanılır.

⁴ Rengârenk boyamak anlamında kullanılmaktadır.

sebepleri arasında yaz aylarında yüksek nem oranından dolayı Karadeniz Bölgesi'nde karasineğin çoğalması, insanlarda havanın verdiği direnç kaybının görülmesi⁵, otlakların az olması ve yaylaların temiz havasından ve soğuk sularından faydalanma sayılabilmektedir⁶.

Yaylalara göç edilirken göçerler yanlarına azık olarak mısır ekmeği alıp, yollarda yatarak dinlenerek iki ila üç günde yaylaya varırlar⁷. Geride ise genç nüfus; bağ ve bahçeleri düzenlemek, mısır ekimini imece usulü ile gerçekleştirmek ve iki kez yabancı otları ayıklanan mısır tarlasını temizlemek için haziran ayı sonuna kadar köyde kalmaktadır. Fındık tarımının başlamasına ise 15 günlük süre bulunmaktadır⁸. Hem bu süreyi değerlendirmek hem de yayladaki çocuk ve ihtiyarları ziyaret etmek amacıyla üçüncü göç yola koyulmaktadır. Üçüncü göç tarla ve bahçedeki yabancı otların temizlenmesi neticesinde gerçekleştirildiği için otçu göçü olarak adlandırılmaktadır. Bu göç ailenin gençlerinden oluşur ve iki gün sürer. Otçu göçünde aynı obayı paylaşan Ceniklilerin hepsinin aynı günde göç etmesi esastır. Bunun için ot temizleme işini tamamlayamayanlara yardım edilmektedir. Birinci günde geçmişin getirdiği örf adet gereği “düşün”⁹ yapılır. Burada eğlence düzenlenir, türküler ve maniler söylenir, horon oynanır, ateş yakılır, yemek pişirilir¹⁰. Söylenen mani ve türkülerde örneklerde verildiği üzere “yayla” ve “göç” motifinin izleri görülmektedir.

Fındık kırdım iç ettim

Yaylalara göç ettim

⁵ Bölgede buna *cufar hastalığı*, hava çalması veya lühor vurması da denilmektedir.

⁶ Kaynak kişi: Orhan Şeker

⁷ Kaynak Kişi: Fatma Sarıkaya

⁸ Kaynak Kişi: Fatma Gürsoy

⁹ Dinlenmek ve yemek yemek için konaklamak anlamına gelmektedir.

¹⁰ Kaynak Kişi: Sabire Oflu

Yârim senin yüzünden

Ben bu canı hiç ettim

Gidiyorum yaylaya

İki at bir katırla

Sana fındık yolladım

Ye de beni hatırla

Yaylaya hareket edilirken genç kızlar ve delikanlılar düğün ve bayramlarda olduğu gibi en temiz ve yeni elbiselerini giyerler (Sarısaman, 1999: 56). İkinci günün sabahı yola devam eden 3. göçün obadaki yakınları tarafından karşılanması ve obaya gelinmesi kemeñçe eşliğinde horon oynanarak ve silah atılarak¹¹ gerçekleşir (Çelik, 1999: 485). Buradaki buluşma günü genellikle yaylada kurulacak olan pazarın bir gün öncesidir, ertesi günü alış veriş için pazara gidilecektir¹². Pazara otçu göçüyle gelenler ile yayladaki çocuk ve ihtiyarların bir kısmı kemeñçe eşliğinde horon oynayarak giderler.

Yaylalara göç etme geleneği kimi zaman aile kurumunun oluşmasındaki ilk adımının atılmasına zemin hazırlar. Genç kız ve delikanlılar burada tanışma ve konuşma fırsatı bulup¹³ evlilik için kararlar alırlar.

Temmuz'da yaylaya çıkan grupların fındık toplamak üzere geri dönmesi topluca ve aynı günde değildir. İlk giden göç ise Eylül sonları veya Ekim'e kadar hayvanlarını otlatmaya devam eder.

¹¹ Kaynak Kişi: Yusuf Ziya Oflu

¹² Kaynak Kişi: İksan Köse

¹³ Bölgede "zarf atma" olarak da tabir edilmektedir.

Otçu Göçü geleneğinin yüzyıllar öncesinden başlayan bir geçmişi vardır. Bu kültür Harşit Vadisi'nde ortaya çıkan, temellerinde birtakım dini ritüellerin olduğu güçlü ve köklü bir Türkmen kültürüdür. Yaylaya göç esnasında yolda su üzerinden geçilirken dua edilir. Gök tanrı inancında da boğaz, vadi, çağlayan gibi yerlere kutsiyet atfetme geleneği bulunmakta olup “Yer Su İnancı” kavramıyla nitelendirilmektedir (Oymak, 2010: 36). Düğün ve bayramlarda olduğu gibi temiz elbiseler giyilir. Bu tür davranışlar, yaylaya çıkmanın dini ritüellerle bağlantısı olduğunu gösterir.

Obaya birlikte varma geleneği sosyolojik anlamda paylaşma arzusu ve yardımlaşma olgusunun açığa çıkışıdır. Pazara gidilirken toplu bir halde kemeçe eşliğinde gidilmesi toplumsal dayanışmanın göstergesi ve kökeni eskilere dayalı bir geleneğin yaşatılmasıdır. Genç kız ve delikanlıların tanışma fırsatı bulup, aile kurumunun oluşmasına zemin hazırlayıcı olması da yayla göçünü sosyolojik anlamda önemli kılmaktadır.

Otçu göçünü sosyolojik olarak anlamlı kılan unsurlardan biri de atı olanların atla, olmayanların ise yaya olarak obaya göç etmesidir. Birkaç gün süren bu yolculuk boyunca, konaklamalarda ve hareket halinde ilerleme esnasında ortaya çıkan tablo toplumsal dayanışma olgusuna işaretler. Günümüzde araba ile obaya ulaşma eğlenceli ve de yorucu olan yolculuk kısmını ortadan kaldırmış, geriye sadece yaylada buluşma ve buna bağlı eğlence kısmı kalmıştır (Çelik, 1999: 485).

E. Sosyo-Ekonomik Yapı

Nahiye olduğu dönemden bugüne kadar belirli sanayi merkezlerine göç veren ilçenin ekonomik yapısı orta düzeydedir. İlçe ekonomisinin temelini fındık tarımı oluşturmakla birlikte az sayıda ve küçük ölçekli de olsa işletmeler bulunmaktadır. Köyde yaşayan aileler tarımla uğraşmaktadır. Merkezde yaşayan ailelerin de köyle

bağlantısı bulunduğundan tarımsal olarak ek bir geliri vardır. İlçe halkı orta düzey gelir grubuna sahiptir. Belli başlı iş kolları ise beş başlık altında incelenebilir:

1. Ticaret ve Sanayi

Espiye'de "sanayi" yok denecek kadar azdır. 20 kişiden fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı dört tanedir. Bunlardan ikisi tekstil fabrikası, biri fındık fabrikası, biri de akaryakıt dolum tesisidir. Bunlar dışında; marangoz atölyesi, demir doğrama atölyesi, fırın, lokanta, çay ocağı, kahvehane, elektrikçi, berber, yorgancı, mobilyacı, pastane, oto tamircisi, terzi, konfeksiyon-tuhafiye, manifatura, kuyumcu, market, ayakkabıcı ve ayakkabı tamircisi olmak üzere 500 civarında işyeri hizmet vermektedir. İlçede "Esnaf ve Sanatkarlar Odası", "Ziraat Odası", "Fındık Tarım Satış Kooperatifi", "Esnaf ve Sanatkarlar Kooperatifi" gibi mesleki organizasyonlar faaliyet göstermektedir.

Espiye ilçesi Karadeniz iklim kuşağı içerisinde yer alması nedeniyle ılıman bir iklime sahiptir. Yağış rejimi düzenli olup her mevsim yeterli yağış almaktadır. Bu nedenle ilçe zengin bir orman ve bitki örtüsüne sahiptir. Kestane, kızılâğaç, meşe, kayın, köknar, sarıçam ve ladin en çok görülen ağaç türleridir. Bu denli zengin bir orman olmasına rağmen, ormanın Espiye ekonomisine katkısı yok denilebilecek kadar azdır. Ormanlar, devlet tarafından işletildiğinden ormanın ekonomiye katkısı sadece orman kesimi ve dikiminde iş gücü istihdamı bakımından olmaktadır. Espiye Orman İşletme Şefliği'nden aldığımız bilgilere göre¹⁴ işletme şefliğinin sınırlarında 7895,5 hektar ormanlık alan vardır. Ormanlık alanda işgücü olarak köylüler çalışmaktadır ancak çalışan işçi sayısı belli değildir.

İlçe açısından önemli sayılabilecek bir alanda kurulan pazardır. Haftalık kurulan bu pazar aracılığıyla kırsal kesimde yaşayan pek çok kimse alım ve satım yaparak hem ticaretini gerçekleştirmekte hem de haftada bir geldiği şehirde özel ve

¹⁴ Kaynak kişi: Uğur Aktaş

resmi işlerini halletmektedir. Buradan yola çıkarak ilçelerde kurulan haftalık pazarların, kır ve kent arasında toplumsal kaynaşmayı sağlama gibi bir işlevi olduğu söylenebilir (Hann ve Hann, 2003: 110).

Günümüzde Espiye’de pazartesi günleri kurulan hafta pazarı başlangıçta Pazar günleri kurulmaktaymış. Pazar günleri kurulan hafta pazarının pazartesiye alınmasının sebebi ise gayrimüslim halkın Pazar gününü ibadetle geçirip, ticaret yapmamasıdır. Espiye pazarının Pazar gününden başka bir güne alınması ile ilgili ilk müracaatı 29 Ekim 1879’da Ermenilerin vekili Papaz Kirkor ile, Rumların vekili papaz Hristo yapmıştır. Bu konu Trabzon Vilayeti İdare Meclisi’nde 17 Nisan 1880’de görüşüldükten sonra Bâbîâli’ye bildirilmiştir. 1 Mayıs 1880’de de pazarın pazartesi günü kurulacağı bildirilmiştir (Yüksel, Giresun Tarihi Yazıları 2007: 271).

2. Maden

Şahinyuva Köyü’nde Lahanos Madeni olarak bilinen, bakır ve çinko maden işletmesi vardır. 17. ve 18. yüzyıla ait belgelerde bakır, gümüş ve altın çıkarıldığı anlatılan bu maden işletmesi hem bölge ekonomisine katkı sağlamış, hem de Espiye İskelesi’nin ve giderek de şehrin kurulmasına alt yapı hazırlamıştır. Espiye’nin kentleşme sürecine girmesinde bu madenlerin sevkiyatı için kurulan iskele belirleyici olmuştur (Fatsa, 2010: 111). Bugün halen işler olan maden Espiye’nin ekonomik durumunda belirleyici rol oynamaktadır. Madende çalışan işçiler için günlük servis olmakla birlikte, aileleri olmadan işçilerin kalabilecekleri bir bina da mevcuttur.

Fotoğraf 4: Lahanos Madeni Girişi

3. Tarım

Yaklaşık beş bin yıldır tanınır, bilinen fındığın en büyük üreticisi Türkiye'dir. Ülkemizin Doğu Karadeniz kıyıları fındık için doğal bir alandır. Doğu Karadeniz Bölgesinde Giresun, Ordu ve Trabzon illerinin geleneksel ürünü olan fındık; zamanla Orta ve Batı Karadeniz Bölgesinde de önemli bir ürün haline gelmiştir.

Fındığın ilk kez ülkemizde kültüre alındığı ve 1403 yılında ilk dış satımının gerçekleştiği, çeşitli kaynaklarda yer almaktadır (Savran, www.fae.gov.tr). Sözlü tarih açısından daha yakın tarihli bilgilere göre, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslar Espiye'den sivri fındık almış ve fındığın bu türünden Rusya'da uçaklara motor yağı yakıtı yapmışlardır¹⁵.

Espiye İlçesi'nin ekonomik temeli fındığa dayalı olup, fındık, yöre çiftçilerinin başlıca gelir kaynağıdır. Espiye İlçe Tarım Müdürlüğü'nden alınan 2011

¹⁵ Kaynak Kişiler: İsmail Kandemir, Mustafa Kahveci ve Hasan Yıldırım

yılı istatistiklerine göre; Fındık bahçeleri ilçede 112070 dekar alanı kaplamakta olup, 5.648.500 meyve veren yaşta, 48.500 meyve vermeyen yaşta ağaç bulunmaktadır. Yıllık üretim 6.744.309 kilogramdır. Verim; sahil kesiminde 120-150 kg/dekara çıkabilmekte fakat yüksek kesimde 20 kg/dekara düşebilmektedir. Bunun sebebi fındık bahçelerinin ömrünü tamamlamış olması, bakım ve mücadele işlerinin yeterli yapılamaması, yıllık iklim değişiklikleri, yüksek kolda iklim ve toprak yapısının fındık yetiştiriciliğine fazla elverişli olmaması gibi nedenlerdir. Fındık ekonomik getirisinin yanında, tarımın yapıldığı aşırı meyilli ve toprak derinliği az olan arazilerin değerlendirilmesinde ve erozyona karşı korunmasında da etkili olmaktadır.

Fotoğraf 5: Fındık Hasatı

Fındık sadece bölgede yaşayan insanlar için değil, aynı zamanda büyükşehir göç eden gurbetçiler, Anadolu'nun diğer bölgelerinde yaşayan ve mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan pek çok aile için de başlıca gelir kaynağıdır. Bu bakımdan fındık

toplama zamanı olan yaz aylarında bölgenin gurbetçileri ile diğer mevsimlik işçiler bölge nüfusunu oluşturmaktadırlar. Fındık bahçelerinde aileler ile birlikte çocuklar da fındık toplamaya yardımcı olmaktadır.

Fındık bahçeleri gibi toplu meyvelikler halinde bulunmayıp, dağınık şekilde ilçede bulunan diğer meyve ağaçları ise armut, ayva, elma, muşmula, erik, kiraz, kıızılcık, şeftali, mandalina, ceviz, dut, incir, kivi ve çaydır. Sulanmayan toplam meyvelik alan ise 113.240 dekadır.

Sebze üretimi özellikle sahil ve sahile yakın köylerde yapılmaktadır. Daha çok aile içi tüketim için yetiştirilen sebzeler, sahile yakın yerlerdeki sebze bahçelerinde, köylerde ise mısır tarlası içinde veya etrafında yetiştirilmektedir. Mısır tarlası içinde yapılan sebze yetiştiriciliğinde bakım ve mücadele işleri zor olmakta ve dolayısıyla verim düşmektedir. Yetiştirilen başlıca sebzeler mısır, karalâhana, fasulye, domates, salatalık, biber, patlıcan, patates, marul, ıspanak, pazı ve maydanozdur. İlçede sebze yetiştiriciliği 407 dekar alanda yapılmaktadır.

İlçede hemen hemen tüm mahalle ve köylerde mısır yetiştirilmektedir. 4970 dekarlık alanda yetiştiriciliği yapılan mısır, tarımsal ürün olarak fındıktan sonra ikinci büyük ekonomik öneme sahiptir. Mısır genellikle aile içi tüketimde insan ve hayvan gıdası olarak kullanılmaktadır. Önceki yıllarda daha fazla yetiştirilen mısır, fındığın artan önemi ile ters orantılı olarak üretim miktarı ve alanında yıldan yıla düşüş yaşanmıştır. Özellikle sahil ve sahile yakın köy ve mahallelerde mısır ekili alanlar, fındık bahçesi haline getirilmiştir. Köylere ulaşım kolaylaştıkça buğday unu tüketimi artmış, mısır daha çok hayvan yemi olarak kullanılır olmuştur. Halen üretilen tane mısırın büyük çoğunluğu hayvan yemi olarak kullanılmakta olup, mısır sapı ise tamamen kaba yem olarak hayvan yetiştiriciliğinde kullanılmaktadır.

Doğu Karadeniz’de arazi yapısından dolayı modern tarımsal alet ve makinelerin kullanımı sınırlıdır. Espiye’de 44 atomizör, 12 diskli traktör pulluğu,

127 fındık harman makinesi, 2 mısır silaj makinesi, 400 motorlu tırpan, 655 sırt pulverizatörü, 755 tozlayıcı ve 38 adet (iki akslı) traktör bulunmaktadır.

Engelibeli arazi yapısına uygun bir tarım aracı olduğundan yörede patpat ile ot biçilmekte ve tarla ekilmektedir¹⁶.

4. Hayvancılık

Espiye İlçe Tarım Müdürlüğü'nden alınan 2011 yılı istatistiklerine göre ilçede 253 manda, 3686 sığır (kültür melezi ırkı), 2366 sığır (yerli ırk), 53 at, 4790 koyun (yerli ve diğer ırklar), 250 yumurtacı tavuk (42500 tavuk yumurtası) ve 7650 kovan arı bulunmaktadır. Ancak ailelerin sahip olduğu hayvan varlığı geçim sağlayacak düzeyde değildir. Hayvancılık ek iş olarak yapılmaktadır¹⁷.

Küçük aile işletmeciliği şeklinde yapılan sığır yetiştiriciliğinde çiftçi aileleri tarımsal üretimleri sonucu elde ettikleri kaba yemi değerlendirmek ve aile içi ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla bir iki baş süt sığır yetiştirmektedir.

Önceki yıllarda hemen hepsi yerli karasığırlarından oluşan işletmelerin sunî tohumlama çalışmaları sonucu bugün ortalama 1/3'ü kültür melezi yapılmış, bu tohumlama çalışmaları sonucunda da süt verimi yıldan yıla artmıştır. Bu sayede yetiştiricilik daha ekonomik hale gelmektedir. Yıllık ortalama süt üretimi 8690 ton, peynir üretimi 225 ton, tereyağı üretimi 212.5 ton olup bu ürünlerin %99'u aile içi tüketimde kullanılmakta ve çok az bir kısmı pazarlanmaktadır. İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından her yıl, büyük baş hayvanlara şap aşısı, yanıkara aşısı ve sığır vebasası aşısı; koyunlara ise Entretoksemie aşısı uygulanmaktadır (<http://www.espiye.bel.tr/html/tarim.html>).

Espiye İlçe Tarım Müdürlüğü'nden alınan 2011 yılı istatistiklerine göre ayrıca ilçede 7650 kovan arı bulunmakta olup, yıllık 91800 kilogram bal, 8000

¹⁶ Kaynak Kişi: Turan Kandemir

¹⁷ Kaynak kişi: Arif Keskin

kilogram balmumu üretilmektedir. Arıcılık 5-20 kovanlık işletmeler halinde yapılmaktadır. Bu kovanların büyük bir kısmı Bayrambey, Avluca, Çalkaya, Ericek köyleri ve Soğukpınar beldesinde bulunmaktadır.

5. İlçenin Turizm Potansiyeli

Doğu Karadeniz yaylaları alternatif turizm açısından ekonomik getiri potansiyeline sahiptir. Ancak bu potansiyel henüz tam anlamıyla kullanılmamaktadır. Bununla birlikte Turizm Bakanlığı hem zaman hem de mekân açısından turizmi çeşitlendirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla, 1990 yılında başlattığı “Yayla Turizmi Projesi”nin planlama ve alt yapı uygulamaları sonucunda Türkiye’de 26, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde ise 20 yaylayı “Turizm Merkezi” ilan etmiştir (Bilir, 2005: 68). Espiye’nin Karaovacık Yaylası da bu merkezlerden biridir. İlçe, zengin bitki örtüsü, temiz havası ve dağ ve yaylaları ile doğa turizmi potansiyeline sahip olmakla birlikte, bunun henüz ekonomiye bir katkısı yoktur. Sadece, yaz aylarında birkaç yaylada düzenlenen şenlikler kapsamında yapılan alışverişin ilçe ekonomisine bir miktar katkısı söz konusudur.

Yakın zamanda Espiye ilçesinin 33 km. güneyinde, Avluca ve Yeniköy köyleri arasındaki Karadona deresi batı kenarında yer alan ve içinden çıkan suyun yedi adet değirmen çalıştırdığı kaynağın aslında bir mağara olduğu tespit edilmiştir. Yöre halkınca burası Patlaksu olarak adlandırılmaktadır. Herhangi bir canlıya rastlanmayan mağaranın belli kesimlerinde değişik damlataş oluşumları (makarna sarkıt, sarkıt, dikit, sütun ve duvar damlataşları) gelişmiştir (Cebeci ve diğerleri, 2010, 45).

İlçeye dört kilometre uzaklıkta Zefre(Gülburnu) mevkiinde Cenevizlilerden kaldığı söylenen bir tersane kalıntısı da bulunmaktadır. Tersane Batı rüzgârına karşı kayalık yarımada şekli ile küçük gemiler için iyi bir sığınak olma özelliğine sahiptir. Vergi kayıtlarında geçmemekle birlikte, Espiye yöresinden istihsal edilen madenlerin

daha büyük ihraç limanlarına sevkiyatı için Zefre Limanı'nın kullanıldığı düşünülmektedir (Fatsa, 2010: 88).

Bunun dışında Espiye'de bulunan ve 1.derecede arkeolojik sit alanı olarak ilan edilen Andoz Kalesi bölge halkı tarafından ziyaret edilen mekânlar arasındadır. Sarp bir kaya üzerine inşa edilen kale, antik Zefre Limanı'na, Yağlıdere Vadisi'ne ve Espiye'nin kurulduğu düzlüğe hâkim konumdadır. Ne zaman yapıldığına dair kesin bir bilgi bulunmamakla beraber Osmanlı hâkimiyetinden önce de bu yapının varlığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte stratejik bir yapıya sahip olması, antik Zefre Limanı ve Çepni akınlarına karşı buranın gözetleme kulesi olarak kullanılma niteliğini akla getirmektedir (Fatsa, 2010: 87).

Orman Genel Müdürlüğü'nün her ile bir "Kent Ormanı Projesi" kapsamında, Giresun Orman Bölge Müdürlüğü'nün hizmet sahası içersinde, Gülburnu Köyü Ocak Tepe mevkiinde, 871 hektar alana kent ormanı yapılmıştır. İlçe merkezine uzaklığı yaklaşık altı kilometre, yüksekliği ise 600 metredir. Espiye Belediyesi tarafından Orman Bakanlığı'ndan devralınan Kent Ormanı'nın içerisinde, yürüyüş ve koşu parkurları, gezinti yolları, gözetleme yerleri, seyir terası, yağmur korunakları, dinlenme ve piknik alanları, çocuk oyun alanları, spor alanları, otopark, çeşme ve tuvaletler bulunmaktadır.

Fotoğraf 6: Kent Ormanı Girişi

Bölgede Espiye Merkez Camii, Şahinyuva köyündeki kilise ve Ericcek Köprüsü adlı kemer köprü bulunmaktadır. İlçede bulunan bu eserlerin yöre halkına turistik-ekonomik bir getirisi olmamakta, sadece bölge halkı tarafından bilinmekte ve ziyaret edilmektedir.

F. Sosyo-Kültürel Yapı

“Kültür” kavramı pek çok şekilde tanımlanmıştır. Amerikalı antropologlardan Kroeber ve Kluckhohn yayınladıkları bir antolojide kültür kavramının 170 farklı tanımını derlemiş ve tartışmışlardır (Kroeber ve Kluckhohn, 1963). Bu derlemeyi eleştiren Berelson, bilimsel bir kavramın bu kadar çok tanımının olmasını, onun tanımlanamayacağını kabul etmek olarak görür (Güvenç, 1996: 95). Kültürün bu

kadar çok tanımının yapılmış olması hem her toplumun bir kültüre sahip olmasıyla hem de kültürün geniş kapsayıcılığıyla açıklanabilir (Saran, 1989: 129).

Sembolist yaklaşıma göre, kültür toplumdaki semboller bütünüdür (Mardin, 1997: 101). Kültür, maddi ve manevi her sosyal ürünü işlemek ve geliştirmek olarak da tanımlanabilir. Bu yolla insanoğlu tabiatı hâkimiyeti altına almış ve kültür de asırlar boyunca gelişmiştir (Kaplan, 1996: 30). Kültürün insanların bütün ürünlerini içerdiği şeklindeki yaklaşımı Giddens’da da görürüz (Giddens, 2000: 131). Çalışmamız açısından fonksiyonalist bir bakışla kültürel yapının önemi; kültürel yapının değerler, semboller, inanç sistemleri ve ahlâk sistemleri gibi kültürel unsurların örüntüleşmiş bütünü olmasıdır (Kızılcelik, 1994: 110).

Genel olarak Espiye’nin sosyal yapısına baktığımızda evliliklerde neolokal yerleşim tipinin ve çekirdek aile biçiminin yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Kadınlar ev işleri dışında tarla işlerinde de yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Kahvehanelerde boşa vakit geçiren erkek sayısı fazladır. Ancak buradan hareketle Karadeniz erkeğinin tembel olduğu sonucu çıkarılmamaktadır. Çünkü bölge ekonomik iş gücü amaçlı başta İstanbul olmak üzere dışarıya (yut içi ve yurt dışı) çok fazla göç vermiş ve vermeye de devam etmektedir. Göçle ilgili yapılan bir başka çalışma da bu savı doğrular niteliktedir. Buna göre, Giresun’un da arasında bulunduğu birçok il göç sebebiyle uzun bir süre nüfusunda “kadın fazlalığı” olan bölgeler arasında gösterilmiştir (Ceylan, 2009: 346).

Günlük hayatta tüketimle ilgili örf ve adetler ekonomik folklorun önemli bir yönünü teşkil eder. Bunlar giyim, yiyecek-içecek ve yerleşim yeri olmak üzere üç ana konudur. Giyinmek hem insan aklının bir icadı hem de insana özgü bir olaydır. Giyinmenin iki ana temel sebebi vardır. Biri vücudu muhafaza etmek, diğeri ise kendini süslemektir (Rahman, 1996: 47). Espiye’de günlük hayattaki giyim tarzı, diğer bölgelerden ayırt edilmez. Bununla birlikte yörede “dasdar” adı verilen ve

Karadeniz Bölgesi'nde özellikle Giresun, Ordu ve Çarşamba yöresinde görülen bir dokuma türü giyimde kullanılmaktadır. Dokuma şekli kilime benzer, dokumanın özelliğine göre koyunyünü, tiftik (keçi yünü) veya kendir kullanılır. Siyah ve kırmızı, yeşille de sarı yan yana getirilerek dokunur. Yaşlıların ifadesine göre dokumaya renk vermek için eskiden bitkilerden yararlanılırken, günümüzde sentetik boyalar kullanılmaktadır. Dasdardan yapılan peştamal (keşan) kadın giyiminin önemli bir parçasıdır. Dasdar adlı bu dokuma türüne ülkemizde Doğu Karadeniz bölgesinde ve Anadolu'nun diğer bazı bölgelerinde de rastlanılmaktadır. Bunun dışında Suriye, İran ve Irak'ta yaşayan Türkmenlerde; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi Türk Cumhuriyetlerinde; Sovyetler Birliği idaresinde yaşayan Altay, Çuvaş, Tatar, Başkurt gibi akraba Türk boyları ile Çin'in Sincan bölgesinde yaşayan Uygurlar ve Çin ile Tibet arasındaki bölgede yaşayan Yugurlar'da da rastlanmaktadır¹⁸(Deniz, 2009: 245-250). Buradan araştırma bölgesinde rastlanılan bu dokuma türünün, Türk kültür birliğini yansıttığı sonucunu çıkarabiliriz.

Dasdarın yanında boya yaşmak ve çember, peştamal, entari, hırka, yelek, yün şal ve ayaklara giyilen kara lastik günümüzde de karşılaşılan kadın giyim türüdür. Geleneksel erkek giyim türü ise çok rastlanmamakla birlikte aba-zıpka şeklindedir.

Ekonomik folklorun ikinci unsuru diyebileceğimiz yeme içmenin kültürün belirleyici bir olgusu olduğu tartışılmaz. Lezzet, yenilebilir ve içilebilir olma, hazırlanma süre ve biçimi ile servis edilişi dinsel, toplumsal ve iklimsel şartlarla yakından ilgilidir (Malinowski, 1990: 82). Yörede vejetaryen beslenme biçimi yaygındır. Mısır, fasulye, karalâhana ve fındık ile başta hamsi olmak üzere, gümüş, zargana, istavrit ve barbunya gibi deniz ürünleri en çok tüketilen gıda maddeleri arasındadır. Anadolu'nun diğer bölgelerine göre, mısır ekmeği daha çok tercih edilen

¹⁸ Günümüzde izlerine Meksika ve Guatemala'da da rastlanan Mayalar'ın da benzer dokuma tezgâhları ve dasdarla aynı renk ve desende dokumaları vardır (Doğan, 2007, 40).

bir ekmek türü olsa da beyaz ekmek yörede de mısır ekmeğinin yerini çoktan almıştır. Bununla birlikte tatlılarda ceviz ve antep fıstığı fındık kadar tercih edilmemektedir. Ayrıca bölgede buğday yetiştirilmemesine rağmen ekmek yapımı ve ekmeğiyle ünlü olma konusunda önde olan bir bölge olması dikkat çekicidir.

Ekonomik folklorun üçüncü unsuru olan yerleşim tipi bakımından bakıldığında, ilçe merkezinde toplu yerleşim olmakla birlikte, köylerde arazinin engebeli yapısından ve insanların evlerini fındık bahçelerinin yakınına inşa etmek istemelerinden kaynaklanan dağınık yerleşim tipi görülmektedir. Böyle köylerde de köy camisi ya da köy kıraathanesi erkeklerin toplanma mekânları arasındadır. Kadınlar için ise bir araya gelme ve sohbet ortamı yeri ya evler ya da hasat vakti fındık bahçeleridir.

Fotoğraf 7: Köy Kıraathanesi

İlçenin Espiye Spor adlı bir futbol takımı vardır. Kulüp 1957 yılında kurulmuş, 1959 yılında tescilli olarak hayata geçirilmiştir

(<http://www.espiye.bel.tr/html/spor.html>). Ayrıca ilçede iki halı saha, bir stadyum, bir de yapımı devam eden kapalı spor salonu vardır.

Ortak kültürün oluşması için insanların hiyerarşi ve iş ilişkisi dışında organizasyonlar yoluyla yatay temasta bulunmaları gerekmektedir. Bu anlamda kutlamalar, spor müsabakaları, festivaller birer araçlardır. Espiye’de geleneksel hale gelen, 1998 yılından beri her yıl düzenlenen Karaovacık Otçu Göçü Yayla Şenliği ve 2007 yılından beri her yıl düzenlenen Espiye Pide Festivali vardır. Otçu Göçü Şenliği başta yayla turizmini geliştirmek amaçlı başlatılan toplumsal anlamda da pek çok işlevi yerine getiren bir festivaldir. Bu türden festivaller siyasi ve ekonomik yansımaların yanında sivil toplumun ifadeleri olarak da dikkat çekicidir. Her iki organizasyona da başta yerel halk olmak üzere, gurbette yaşayan yöre halkı katılmakta, bu sayede gurbet ile sıla arasında köprü kurulmaktadır.

Fotoğraf 8: Karaovacık Otçu Göçü Yayla Şenliği

G. Etnik Yapı

Tarihî kaynaklarda, Giresun ili ve çevresine ağırlıklı olarak Oğuzların Çepni Boyu'nun yerleştiği belirtilmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılındaki Trabzon seferi sırasında bu bölgede Vilayet-i Çepni isimli bir ilin bulunduğu, 1486 yılında kaleme alınan Trabzon Sancağı tahrir defterinde geçmektedir. Kaynaklardan alınan bilgilere göre yaklaşık bin yıldır Çepniler Giresun ve çevresinde etkilidir (Demir ve Aydoğdu, 2009: 116-117). Günümüzde de Espiye'ye bağlı bir köyün adı "Çepni" dir.

Osmanlı coğrafyacılarından Mehmet Âşık'ın XVI. yüzyıl sonlarında kaleme aldığı *Menâzirul-Evâlim* adlı eserde, Trabzon yöresinde yaşayan Türk halkının önemli bir kısmının Çepniler'den meydana geldiği, yörenin batı ve güney taraflarındaki dağların da Çepni dağları adını taşıdığı şeklinde kayıtlar bulunmaktadır. Giresun ve havalisinin Çepni iskânına tabi tutulmasından sonra bölgenin diğer yerlerinde de bu iskânın izleri görülmektedir (Sümer, 1992: 246). Espiye'de Çepni kültürünün izleri birçok alanda kendini hissettirir. Bunu günlük kullanılan dilden, sözlü tarih ürünlerine kadar birçok değerde görmek mümkündür¹⁹.

Anadolu topraklarına yerleşen Oğuz boylarından biri olan Çepniler, Anadolu'nun Türkleşmesinde etkin rol oynamışlardır. Tarihî süreç içerisinde bir kısmı Sünniliği bir kısmı da Aleviliği seçmiştir (Çiçek, 2007: 34). Çepniler, Alevi topluluklarla en çok alakası bulunan Oğuz boylarındandır (Aksüt, 2002: 36). Bununla birlikte Çepni köyleri arasında Bekir ve Ömer gibi isimlere 15. ve 16. yüzyıllarda da sıklıkla rastlanır, bu da onların çoğunun Sünni olduğunu gösterir. Zira bu isimler Aleviler tarafından konulmayan isimlerdendir (Kaya, 2011: 68). Araştırma alanında da herhangi bir Alevi yerleşim yerine rastlanmamıştır. Bununla birlikte görüşmecilerden biri babaannesinin kızınca torunlarına "Yezid" diye bağırdığını

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mevlüt Kaya, Çepniler, 2011, Togan yayıncılık, İstanbul

ifade etmiştir²⁰. Tüm bunlardan hareketle, Alevi topluluklarla münasebet sonucu Çepni dinî hayatında İslamlaşma sürecinde Alevi-Sünni geçişlerine uğradığı düşünülmektedir.

15 Ağustos 1461'de Trabzon'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethinin akabinde Espiye ve çevresi Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. Osmanlı fethi öncesi Espiye ve civarının Çepni Türklerinin hâkimiyetinde olduğu dönemin çağdaş kaynaklarından anlaşıldığı gibi, fetihden sonra yapılan ilk tahrirde de Espiye ve çevresinde gayrimüslim nüfus bulunmamasından ortaya çıkmaktadır (Bostan, 2007: 21). Günümüzde de yörede Hıristiyan nüfus olmamakla birlikte, bu nüfusun eskiden yaşadığına dair izlere rastlanmıştır. Tarihî İpek Yolu'nun geçtiği Şahinyuva Köyü'nde bir kilise kalıntısı bulunmaktadır. Ancak bu kalıntı henüz turistik bir önem arz etmemekle birlikte tarihî ve kültürel bakımdan da değerini bulmamıştır. Hem zamanın getirdiği doğal aşınmalar, hem de köylüler tarafından tahrip edilmelerle birlikte harabe görünümündedir. Köy halkı eskiden bu köyde 500 civarında Hıristiyan nüfusun yaşadığını söylemektedir²¹. Ayrıca köyün eski adı ise Manastır'mış ve 1950'den önce doğanların nüfus kâğıtlarında da halen Manastır yazmaktadır²².

²⁰ Kaynak Kişi: Kubilay Eevli

²¹ Kaynak Kişi: İsmail Kandemir

²² Kaynak Kişi: Hayrettin Kılıç

Fotoğraf 9: Tarihi Kilise Kalıntısı

H. Eğitim Öğretim

1878’de henüz Tirebolu Kazası’na bağlı bir Türkmen pazarı niteliğinde olan Espiye Köyü’nde Zeynelabidin oğlu Bilal Efendinin yeni yaptırdığı medresenin vakfına dair vakıf kayıtlarına rastlanmıştır. Aynı kayıtlarda o günlerde Tirebolu Kazası’na bağlı Güzelyurt, Tikence ve Cibril²³ medreselerinin ve (Fatsa, 2008: 237-238) Adabük medresesinin varlığından bahsedilmektedir (Fatsa, 2008: 282). Günümüzde bu medreselerin izleri kalmamıştır. Sadece Hacı Abdullah Halife medresesi cumhuriyetin ilk yıllarına kadar eğitim hizmetini sürdürmüştür ve bu medresenin o günkü adıyla Ahiçukuru Köyü’nde²⁴ halen kalıntıları vardır.

Espiye İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’nden alınan 2010-2011 eğitim öğretim yılı bilgilerine göre ilçede dokuz birleştirilmiş sınıf ilköğretim okulu, on ilköğretim

²³ Günümüzde Güzelyurt ve Tikence Espiye’ye bağlı bir köy, Cibril de Espiye’ye bağlı bir mahalledir. Güzelyurt’un eski adı Keçiköy’dür.

²⁴ Yağlıdere’nin 1987 yılında Espiye’den ayrılarak ilçe olmasıyla Ahiçukuru Yağlıdere İlçesi sınırları içinde kalmıştır. Köyün günümüzdeki adı Tekke’dir.

okulu, iki YİBO, bir anaokulu, bir İmam Hatip Lisesi, bir çok programlı lise, bir Anadolu lisesi, bir denizcilik meslek lisesi, bir halk eğitim merkezi müdürlüğü, iki özel dersane, bir erkek bir kız olmak üzere iki özel öğrenci yurdu ve bir sürücü kursu bulunmaktadır. Ayrıca ilçede 2006 yılında kurulup 2009-2010 eğitim öğretim yılında öğrenci almaya başlayan, Giresun Üniversitesi'ne bağlı bir MYO bulunmaktadır. Espiye MYO'nun öğrenci sayısı ise 143'tür.

İLKÖĞRETİM KURUMLARI	KIZ ÖĞRENCİ SAYIS	ERKEK ÖĞRENCİ SAYISI	TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI	DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI
MERKEZ	1410	1406	2816	35
KÖY	848	907	1755	19
BİRLEŞTİRİLMİŞ SINIFLAR	125	140	265	10
OKUL ÖNCESİ	260	240	500	23
TOPLAM	2643	2693	5336	

Tablo 4: 2010-2011 eğitim öğretim yılı okul öncesi ve İÖO'da okuyan öğrenci sayısı

2010-2011 eğitim öğretim yılında ilçede bulunan ilköğretim okullarında 2383 kız ve 2453 erkek olmak üzere toplam 4836 öğrenci eğitim öğretime devam etmektedir. İlçe genelinde bulunan öğrencilerden 849 öğrenci YİBO'da eğitim öğretime devam etmekte olup, bu öğrencilerden 364'ü yatılıdır. Okul öncesinde 260 kız, 240 erkek toplam 500 öğrenci bulunmaktadır.

Taşıma kapsamında 1553 öğrenci, 86 köy ve köy altı yerleşim yerinden, 110 araçla, 11 taşıma merkezine taşınarak öğrenimine devam etmektedir.

Espiye ilçe ilköğretim okullarında 204 kadrolu, 44 sözleşmeli ve 43 ücretli olmak üzere 291 öğretmen görev yapmaktadır.

ORTA ÖĞRETİM KURUMLARI	KIZ ÖĞRENCİ SAYIS	ERKEK ÖĞRENCİ SAYISI	TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI
ÇOK PROGRAMLI LİSE	284	460	744
İMAM HATİP LİSESİ	95	181	276
ANADOLU LİSESİ	140	144	286
DENİZCİLİK MESLEK LİSESİ	243	285	528
TOPLAM	762	1070	1834

Tablo 5: 2010-2011 eğitim öğretim yılı ortaöğretim düzeyindeki okullarda okuyan öğrenci sayısı

Orta öğretim kurumlarında toplam 762 kız, 1070 erkek öğrenci eğitim görmektedir. İlköğretim okullarında okuyan kız ve erkek öğrenci sayısı birbirine yakınken, ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerden erkek öğrenci sayısı kız öğrenci sayısından fazladır. Kız çocuklarının zorunlu eğitim olan sekiz yıllık eğitim hayatından sonra ortaöğretim kurumlarında okutulmadığı görülmüştür.

Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin %15'i İmam Hatip Lisesi'nde okumaktadır.

Orta öğretim kurumlarında derslik başına düşen öğrenci sayısı 23'tür. Bu okullarda toplam 91 öğretmen görev yapmaktadır.

27.05.2010 tarihli TÜİK verilerine göre ilçede 3568 kişi okuryazar değildir. 1587 kişinin de okuryazar olup olmadıkları belli değildir.

Halk Eğitim Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre, ilçede okuma yazma bilenlerin merkez ve köylerde nüfusa oranı %98'dir. Okuma yazma bilmeyenlerin çoğunluğunu yaşlı kadın nüfusu oluşturmaktadır. 2010-2011 eğitim öğretim yılında Espiye İlçe Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü tarafından açılan okuma yazma kursu ve bu kurslara katılan kursiyer sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Okuryazar olmayanların cinsiyet ve ikamet dağılımları ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

	KADIN	ERKEK	TOPLAM
MERKEZ	1071	149	1220
KÖY - BELDE	1912	436	2348
TOPLAM	2983	585	3568

Tablo 6: Okur-yazar olmayan nüfusun cinsiyete göre dağılımı

Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Espiye'de de, tablo 6'da görüldüğü üzere okur-yazar olmayan kadın nüfusu hem merkez hem de kırsalda erkek nüfusunun çok üzerindedir. Bunda okuryazar olmayan erkek nüfusun bir kısmının askerde okuma yazmayı öğrenmesi ile geçmiş dönemlerde kız çocuklarının çeşitli nedenlerle okutulmak istenmemesinin de etkisi vardır. Geçmişe göre azalsa da günümüzde de kız çocuklarını okutmayan aileler vardır.

TÜRLERİNE GÖRE KURSLAR				
KURS TÜRÜ	AÇILAN KURS	KADIN KURSİYER	ERKEK KURSİYER	TOPLAM
GENEL KURSLAR	71	1242	742	1984
MESLEKİ VE TEKNİK KURSLAR	18	154	198	352
OKUMA YAZMA KURSLARI	29	773	141	914
GENEL TOPLAM	118	2169	1081	3250

Tablo 7: Halk Eğitim Merkezi'nde Açılan Kurs Türleri

Espiye Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü'nce 2010-2011 eğitim öğretim yılında genel kurslar, mesleki ve teknik kurslar ile okuma yazma kursları olmak üzere üç tür kurs açılmıştır. Bu kurslar şunlardır: Arapça, aşçı çırağı, aşçı yardımcısı, bebek odası hazırlama, bilgisayar kullanımı (işletmenlik, operatörlük), çeyiz ürünleri hazırlama, dekoratif ev aksesuarları hazırlama, elde kurdele işi, çalgı aleti öğretimi (bağlama, gitar), fizik, futbol, hızlı okuma, İngilizce (ilk kademe), intel öğrenci (teknoloji ve toplum), iş makineleri operatörlüğü (beko-loder, ekskavatör, loder, iş kamyonu), kadın giysileri dikimi, katı ve sıvı yakıtlı kalorifer ateşçiliği, makine nakışları, masa tenisi, matematik, okuma yazma, ön muhasebe, pul boncuk dikişleri, saç bakımı ve yapımı, seviye belirleme sınavlarına hazırlık, tekvando, Türk halk oyunları ve voleyboldur. Her yıl olmamakla birlikte, talep olduğu müddetçe bu kurslar açılmaktadır.

II. YÖREDE GENEL DİNİ YAPI ve DİNİ ÖRGÜTLENME

Nerede doğduğumuz ve kimlerin arasında yaşadığımız dinî kimliğimizin şekillenmesinde etkin role sahiptir (Zuckerman, 2009: 77). İçine doğup

büyüdüğümüz toplum ve coğrafyanın dinî kimliğe etkisinden hareketle araştırmanın bu bölümünde Espiye'deki dinî kimliğin ve halk dindarlığının şekillenmesinde rol oynayan dinî hayatın kaynakları araştırılmıştır.

İnsanlar kurumlara ve kurumsal pratiklere değer yüklerler. Bu şekilde bireyler arası etkileşimle doğan meşrulaştırma geleneği nesnelleşir. Bu sayede gruplar, örgütlenmeler ve kurumlar sosyal alanda hayatiyet bulmuş olur. Zamanla bu ortaya çıkış ya da var olma mücadelesi kökleşmiş ve vazgeçilemeyen ihtiyaçlar arasında yer alır. Durkheimci bir söylemle nasıl ki anomi toplumsal düzende bir yıkımı, yabancılaşmayı ve ümitsizliği ifade ediyorsa, kişileri normlarıyla kuşatan kurum ve örgütlenmeler de sosyal düzenin oluşmasında, çeşitli türden ihtiyaçların karşılanmasında aracılırlar.

Naturalistik sosyoloji kuramına katkıda bulunan Robert Merton'a göre; eğer insan statüleri gerçek gibi görürse sonuçları da gerçek olur. Statü ve kişi arasındaki ilişkiyi bu şekilde açıklayan Merton, kurum veya yapının kişilik davranışları üzerindeki etkisi ile ilgilenmiştir (Poloma, 1993: 37). Buradan hareketle çalışmamıza, yöredeki dinî hayatın kaynakları olduğunu düşündüğümüz aile, imam hatip lisesi, müftülük, cami, Kur'an kursu gibi kurum ve kuruluşlar ile gayri resmi dinî örgütlenme gibi yapıları da dâhil ettik.

Genel anlamda yörede dinî örgütlenme resmî kaynaklıdır. Dini, resmi kanallar aracılığıyla öğrenme ve aktarma gayri resmî dinî kanallar aracılığıyla öğrenmeye göre çok daha baskındır. Bunda Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kırsal kesimlerde dini öğrenmenin kurumsal kaynaklı olması yatmaktadır. Çünkü Türkiye'de din öğretimi MEB'in, din hizmetleri ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yetkisindedir. Gayri resmî dini örgütlenmeler ise genelde kentsel kesimde yaygın bir örgütlenme modelidir. Bu anlamda araştırma alanında da etkilerinin görülmesi, resmî kaynaklı din örgütlenmelerine göre çok daha yenidir.

A. Dini Hayatın Kaynağı Olarak Aile

Aile, nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ferdi yalnızlaştırmama gibi ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği sosyal bir müessesedir (Erkal ve diğerleri, 1997: 30). Din sosyolojisi alanında yapılan pek çok araştırmanın sonuçları ailelerin çocuklarının dinî inanç ve pratiklerini etkilediği yönündedir (Zuckerman, 2009, 94). Araştırmalar ailelerin çocuklarının dini inanç ve bağlılıklarını sosyalleştirme yoluyla etkilemekte olduğunu doğrulamaktadır (Sherkat ve Ellison, 2006: 249).

Türk sosyal hayatı aile ve akrabalık bağları üzerine kurulmuştur. Aile Türk toplumunun ve Türk devletinin temelini oluşturur (Koca, 2000: 104). Öyle ki Türk toplum yapısında ailede aktarılan bilgi, hâkim bilgi olarak kabul görmektedir (Mardin, 1992: 15). Ailenin araştırmamızda ele alınışı bakımından önemine işaret ettiğini düşündüğümüz bir tanım Günay tarafından verilmiştir. Buna göre aile, organik cemaat bağları ile dinî bağların çakıştığı dinî grupların karakteristik bir örneğidir (Günay, 2001: 239). Ailenin huzuru ve devamlılığı için eşler arası iyi geçim önemlidir. Konu ile ilgili olduğunu düşündüğümüz Espiye’de yemeği tuzlu yapan kadına “kocanı sevmiyorsun” denmesidir. Bunun sebebi de eskiden tuzun az bulunmasına bağlı olarak, evin erkeğinin evdeki tuz ihtiyacını temin edebilmek için civar yerlere gitmesi ve beş ya da altı günde ancak geri dönebilmesidir.

Tarihteki dinî eğitimin Sıbyan Mektepleri’yle sınırlı kaldığından daha üst düzey bilgilere talip ailelerin olmadığı anlaşılmaktadır. Günümüzde de ailelerde kurumsal kaynaklı dinî eğitim almış olma ve ibadet boyutunda ilahî kaynaklara dayalı olarak uygulama alt düzeydedir. Buna rağmen ailelerin çocuklarına din eğitimi aldırma konusunda istekli oldukları tespit edilmiştir. Din görevlileriyle yaptığımız mülakat sonuçlarına göre özellikle yaz Kur’an kurslarına olan talep üst düzeydedir. Yörede yazın yaylaya çıkma kültürü olduğu için yaylalarda da camiler bulunmakta

ve yaz Kur'an kursları düzenlenmektedir. Bir başka ifadeyle yayla kültürü yaz kursları için bir engel oluşturmamaktadır.

Türk toplumunda genellikle gözlendiği gibi Espiye'de de her evde mutlaka bir Kur'an-ı Kerim bulunur²⁵ ve kız çocuklarının çeyizlerine Kur'an-ı Kerim konulur. Ailelerle yapılan mülakat sonuçlarına göre de, evlerde Kur'an-ı Kerim dışında da dinî içerikli kitaplar bulunmaktadır. Ancak bu kitapların aynı yayın evinden çıkan ve aynı türden kitaplar olmadığı tespit edilmiştir. Genelde ya çok eskilerden edinilmiş ya da merak sonucu alınmış fıkıh, hadis, tefsir ve namaz hocası gibi kitaplar olduğu gözlenmiştir.

Araştırmada tespit edilen bir başka durum da hem kadın hem de erkek gruplardan oluşan belirli grupların haftada bir evlerde toplanması ve dinî içerikli kitaplar okumasıdır. Bunlardan bazıları herhangi bir cemaate bağlı değildir. Bazı gruplar apartman komşularından oluşmakta ve özellikle Cuma günleri kendi aralarında Kur'an okumakta, bazı gruplar da samimi arkadaşlardan kendiliğinden bir araya gelmekte ve haftada bir evlerde toplanıp Diyanet Yayınları'nın çeşitli kitaplarını okumaları şeklindedir.

Ailenin tabii dinî grup olma bakımından önemi modernleşme sonucu ortaya çıkan dünyevileşme²⁶ süreciyle birlikte yozlaşmış olsa da temel bir sosyal ünite olarak yerini korumaktadır. Bu durum, dinî ve dünyevî değerlerin ortaklaşa hareket etmesini yani kişinin hem dindar olup hem de dünyevî yaşamın maddî yönlerinden faydalanmasının mümkün olduğu tezini de doğrulamaktadır (Sherkat ve Ellison: 2006, 281). Araştırmada da görüldüğü gibi aile pek çok sosyal organizasyonda temel ünite olma görevini sürdürmektedir. Ailelerde doğrudan çocuklara bilgi aktarımı düşük olsa da, çocukları kanalize etme işlevini sürdürüyorlar. Ayrıca evdeki dinî

²⁵ Kaynak Kişi: Mehmet Yazıcı

²⁶ Modernleşme bir yandan büyük dinî sistemleri eritmekle birlikte öte yandan yeni dinî formlar doğurmuştur (Hervieu-Lêger, 2006, 137).

pratikler ve dinî sohbetler çocuklardaki dinî sosyalleşme açısından önemli rol oynuyor.

B. İmam-Hatip Lisesi

Espiye’de bir İmam Hatip Lisesi bulunmaktadır. Okul, 1976 yılında açılmıştır.

Ailelerin çocuklarını İmam Hatip Liselerine gönderme konusunda istekli oldukları tespit edilmiştir. Ülke insanlarında dinî eğitimi kurumsal anlamda alamamış olma eksikliği, dinî eğitim veren resmi kurumların açılmasına sebep olmuştur. 1950’ye kadar olan dinî açılığın rövanşı olarak İmam Hatip Liselerinin görüldüğü ve bunun sonucu olarak da bu okullara giden öğrenci sayısının hızla arttığı ifade edilmiştir²⁷.

Espiye İHL idareci ve öğretmenleriyle yapılan mülâkat sonucuna göre; ailelerin bu türden dinî eğitim veren eğitim kurumlarına çocuklarını göndermelerinde, kendilerinde gördükleri eksiklikleri çocuklarında görmek istemeyişleri etkili olmaktadır²⁸.

İmam Hatip Lisesi’ne hem ilçe merkezinden hem de köylerden talep vardır. Köylerden gelen talebi karşılayabilmek için de okulun yatılı yurdu bulunmaktadır. 1998’de alınıp 1999’da uygulamaya başlanan Meslek Liselerine yönelik katsayı engeli nedeniyle bir dönem talep azalsa da hem ailelerin hem de çocukların İmam Hatip Lise’sine olan talebi bitmemiş, her yıl Espiye İHL’nin hem yatılı hem de gündüzlü öğrencisi mutlaka olmuştur. Tablo 5’te de ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin %15’ini İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin oluşturduğu görülmüştü.

²⁷ Kaynak kişi: Mustafa Turan

²⁸ Kaynak kişi: İbrahim Yılmaz

C. Müftülük

Müftülük teşkilatları kırsal ya da kentsel her türlü mekânda resmi dini örgütlenmelerin temel taşı durumundadır. Müftüler dinî hizmetlerde hem koordinasyonu sağlamakta hem de fiili olarak da din hizmetlerine katılmaktadırlar. İmam hatip, vaiz, müezzin ve Kur'an kursu öğreticileri vasıtasıyla, toplumu dini konularda bilgilendirmekte, ahlakî konularda geliştirmekte, vatan sevgisi gibi konularda da bilgilendirme ve yönlendirme vazifesini icra etmektedir.

Espiye Müftülüğü 1954 yılında kurulmuştur. 2011 yılı resmî rakamlarına göre Espiye'de bir müftü, 58 imam hatip, altı müezzin, yedi Kur'an kursu öğreticisi bulunmaktadır. Vaiz kadrosu boş görünmektedir. Bu sayılar yer değiştirme hareketinden dolayı değişebilmektedir. Espiye Giresun'un ikinci büyük ilçesi olmasına rağmen, diğer ilçelerde 200 kişiye bir din görevlisi düşerken Espiye'de 400 kişiye bir din görevlisi düşmektedir.

Espiye Müftülüğü'nün sosyal çalışmaları kapsamında, Espiye Karaovacık yaylasında, Millî Mücadele Dönemi şehit ve gazileri 2007 yılında başlatılan ve geleneksel hâle getirilen bir mevlit programı ile anılmaktadır. Program her yıl, Espiye İlçe Müftülüğü, Din Görevlileri Derneği ve Karaovacık Yaylası'nı Geliştirme ve Güzelleştirme Derneği'nin ortak çalışmasıyla yapılmaktadır. Müftülüğün düzenli faaliyetleri arasında, her ay Nisan ayı içerisinde idrak edilen Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri de yer almaktadır. Ülkemizde, özellikle son yıllarda gittikçe daha güçlü bir coşkuyla kutlanan bu etkinliklerde ilçe müftülüğü bir düğün salonunda özel bir gece düzenlemektedir. Geceye Belediye Başkanı, Emniyet Müdürü ve diğer mülkî amirler ile halkın yoğun bir katılımı olmaktadır. Küçük yerlerde sosyal faaliyetler sınırlı sayıda olduğundan katılım doğal olarak yükselmekte, faaliyetin Hz. Peygamber'i konu edinmesi de toplumun ilgisinin daha da artmasına neden olmaktadır. Ülkemizdeki resmi törenlerde olduğu gibi, Kutlu Doğum programı da

öncelikle saygı duruşu ve İstiklal Marşı ile başlamakta, akabinde gecenin ruhuna uygun olarak Kur'an-ı Kerim okunmakta, ilahiler söylenmektedir. Gecenin esas konuğu genellikle akademisyen bir ilahiyatçıdır. Gece, katılımcılara kitap hediye edilip pilav dağıtılarak son bulmaktadır.

D. Camiler ve Kur'an Kursları

İslam medeniyetlerinde görülen cami merkezli yerleşim tipi Türkiye'de de kırsal ve kentsel her türlü yerleşim yerinde görülmektedir. Kiraathane, alışveriş mekânları, bazı yerlerde eğitim kurumları ve de cami fizikî olarak bir arada bulunmaktadır. Bu türden bir yerleşim yapısı bölgede de olmakla birlikte dağlık kesimlerde arazinin yapısından dolayı dağınık yerleşim tipi görüldüğünden, karakteristik tip her yerde aynı şekilde göze çarpmamaktadır. Bununla birlikte camiler toplanma merkezi olma işlevini devam ettirmektedirler.

Espiye'de kayıtlı 76 cami vardır. Bunun yanında kayıtlı olmayan yayla camileri olduğu bilinmektedir. Bunların sayısının da 30'a yakın olduğu düşünülmektedir. Kayıtlı olmayan camiler için köylüler, Ramazan ayında ve yaz ayları için de yaylalarda imamlık yapacak bilgiye sahip bir kişi ile anlaşmaktadır. Bu kişi bazen İmam Hatip Lisesi öğrencisi de olabilmektedir.²⁹ Bu kişiden gündüzleri çocuklarına dinî eğitim vermesi ve akşamları da köylüye teravih namazı kıldırması istenmektedir. Resmi görevli olmadığı için bu kişilerin ücretleri köylüler tarafından kendi aralarında toplanmaktadır. Geleneksel sosyal düşünceye göre bu türden toplumsal yarar amaçlı faaliyetler, bireysel iyi niyetli faaliyetler olarak yorumlanabilir (Davis, 2006: 75).

Mabetler yöre insanının var ve orada olduğuna işaret eden yapılardır (Dikmen, 2007: 57). Türkiye'de mabetler pek çok yerde yerleşik halkın malî gücüyle yapılmaktadır (Güngör, 2006: 26). Buradan hareketle kayıtlı olmayan camilerde

²⁹ Kaynak kişi: Fikret Bıyık

halkın kendi imkânlarıyla görevlendirdikleri din görevlileri bölgede yerleşik halka ve sosyal yardımlaşmaya işaret etmektedir. Bu durum aynı zamanda dinî yapıt ve din görevlilerini maddi manevi sahiplenmenin yöre insanı tarafından önemsendiğine işaret etmekte ve bunun bir ibadet gibi görüldüğünü düşündürmektedir. Bu açıdan camilerde yürütülen önemli bir faaliyetin, bağış adı altında kaymakamlık onayı ve müftülük talimatıyla yardım toplanması olduğunu söyleyebiliriz. Bu yardım genelde cami ve Kur'an kursularının yapım ve onarımı için kullanılmaktadır.

Camilerde yürütülen faaliyetler içinde vaazlar halkın dinî bilgisi açısından büyük önem taşımaktadır. Cuma günleri Cuma namazından önce her camide düzenli olarak vaaz verilmektedir. Bu vaazlara katılım sadece erkekler tarafından olmaktadır. Kadınlara yönelik camilerde verilen düzenli vaaz yoktur. Bazı yıllar bazı camilerde açılmıştır. Araştırma süresince de 2010 yılında Espiye Ulu Cami'de Çarşamba günleri öğle namazından sonra, kadınlara yönelik birkaç ay süren düzenli vaaz hizmeti tespit edilmiştir. Bu faaliyetin sona ermesi ise talebin azlığından değil, vaazı veren bayan hocanın programının elverişli olmamasından kaynaklanmaktadır.

Ayrıca camilerde yaz Kur'an kursları düzenlenmektedir. Ailelerin çocuklarını yaz kurslarına gönderme konusunda ve çocuklarında bu kurslara katılma konusunda istekli oldukları yapılan mülakat ve gözlemlerle tespit edilmiştir. Yaylalarda bile kurslar açılmakta, hatta buralarda merkezdeki camilere oranla daha yoğun bir eğitim verdiği düşünülmektedir.

Kurslara her yaştan çocuğun katılımı söz konusudur. Ancak resmi olarak 6. sınıftan küçük çocukların bu kurslara katılımı yasak olduğu için tam sayı bilinmemekle birlikte her yaştan çocuğun bu kurslara devam ettiği söylenebilir. Resmi rakamlara göre, 2010 yılı yazında yaz Kur'an kurslarına devam eden 6. sınıf ve üstü öğrenci sayısı 818'dir. Yaz Kur'an kursları dışında da yıl içinde merkezdeki

bazı camilerde her yaştan çocuk ve kadınlara yönelik temel Kur'an eğitiminin verildiği kurslar vardır.

Bunların yanında resmi olarak ilçe merkezinde biri erkeklere mahsus olmak üzere beş Kur'an kursu vardır. Ayrıca Avluca Köyü'nde başka bir Kur'an kursu daha bulunmaktadır. Kursların özellikle kızlara yönelik olması dikkat çekicidir. Tablo 4 ve Tablo 5'te geçtiği üzere, ilçede ilköğretim çağında okuyan kız ve öğrenci sayısı eşit düzeyde iken lisede okuyan kız öğrenci sayısında bir azalma söz konusudur. Lise çağındaki kız öğrencilerin bir kısmı bu kurslarda eğitim görmektedir. Müftülükten aldığımız bilgilere göre, cinsiyet ayrımı olmaksızın kurslarda 22 öğrenci hafızlık çalışmakta, 126 öğrenci ise Kur'an okumayı öğrenmektedir. Resmi kurslar ve özellikle yaz Kur'an kursları hem merkez hem de köylerde din eğitimi ve öğretiminin toplumun her kesimine yayılmasında önemli rol oynamaktadır. Kursların köylerde halka en yakın dinî eğitim kurumu olma özelliği vardır.

E. Gayri Resmi Dinî Örgütlenme

Din sosyolojisi, din ve toplum arasındaki ilişki ile bu ilişkiden doğan etki ve tepkiler ile dinî grupları incelemektedir (Günay, 2001: 52). Bayyigit'e göre bu dinî gruplar manevi olgunluk ve doyumluğa erişmek için hâlâ umut kapısı olmaya devam etmektedir (1998: 157). Bir din sosyolojisi çalışması olan araştırmanın bu bölümünde Espiye'de tespit edilen dinî örgütlenmeler hakkında bilgi verilecektir.

Türkiye'de devletin dinsel yaşam üzerindeki kontrolü, ortaya uysal ve ılımlı bir dinsel anlayışı çıkarmıştır. Bu kontrolle birlikte topluma sunulan dinsel anlayış kitaba dayanan, rasyonel, fanatik olmayan, seküler sistemle uyuşan, modern değerlere karşı sempatik bir inançtır. Bu inanç biçiminin Türkiye'deki gayri resmi dinî örgütlenmeleri de etkisi altına aldığı görülmektedir (Çaha, 2008: 44).

Bazı marjinal grupların dışında, bu türden örgütlenmeler içerisinde yer alan kesim demokrasi, cumhuriyet, inanç hürriyeti gibi siyasal ve ekonomik değerlerle

uyum içindedir. Buna bağlı olarak ılımlılık ve uysallığın sadece ortalama bir Müslüman Türk'ün özelliği değil, aynı zamanda gayri resmi dinî örgütlenmelerin içerisinde yer alan kesimin de genel karakteri olduğu tespit edilmiştir.

Gayri resmi dinî örgütlenmeler, içinde buldukları cemiyetin tipine göre sosyal bir fonksiyonu yerine getirirler. Üyelerinin manevî, siyasi ve sosyal ihtiyaçlarını karşılarlar. Tekke müdavimlerinin çoğunlukla gençlerden oluşması da buna örnek olarak verilebilir. Bunlar sosyalleşmenin olduğu kurumlardan biri haline gelmişlerdir. Özellikle yaş hiyerarşisinin ve hayat tecrübesinin çok önemli olduğu geleneksel cemiyet tipinde büyüklerden küçüklere aktarılan muaşeret mirası tarikat bünyesi içinde devam eder (Güngör, 1991: 114). Burada oluşan örgütlenmenin karakteristiğinin özünde insanların karşılıklı gereksinmelerle birbirlerine yönelmeleri yatmaktadır. Buradaki ilişki, kişilerin birbirini karşılıklı olarak etkileme ve birbirlerinden etkilenme şeklinde olduğu için kolayca gelişir. Ortaya çıkan güç kimi zaman zorlayıcı olabilmektedir ancak ortak değerler üzerinde temellendiğinden itaati beraberinde getirir.

Yörede dinî grup oluşumları henüz yeni yeni göze çarpmaktadır. Bu türden oluşumların başka bölgelere göre geç gelmesi ile ilgili görüşme yapılan kişiler durumu, Karadenizlilerin ruhlarında teslimiyetçiliğin olmaması, çabuk hiddetlenmeleri, bölgenin ekonomik bakımdan geri olması ve eskiden bölgeye ulaşımının güç olması gibi birbirinden farklı ama birbiriyle alakadar sebeplerle açıklamışlardır. Bu durum bölgenin kırsal nitelikli olması ve göç almaması ile de açıklanabilir. Göç alma dinî grupların gelişimi açısından önemlidir. Zira Yang ve Ebaugh'un yaptığı bir çalışmaya göre, göçmenler işyerinde veya mahallesinde çok sayıda farklı insanla bir arada yaşamak zorunda kalırken, mabet ya da cemaatleri

rahatlıkla bir araya gelerek istediklerini yapabildikleri münzevi yerler olarak görmektedirler³⁰ (Yang ve Ebaugh, 2006: 165).

Bizim tespitimize göre Espiye’de faaliyet gösteren dinî gruplar Adıyaman cemaati, Süleyman Hilmi Tunahan cemaati ve Nur cemaatine ait Fethullah Gülen grubudur.

Adıyamanlılar grubu Espiye’de 1979 yılından beri faaliyet göstermektedir. Öğrenci evi ya da yurtları yoktur. Sadece kendilerinin kiralayıp, ortak masrafları karşılayarak kullandıkları bay ve bayan evleri vardır. Önceki yıllarda cemaate bağlılık ve üye sayısı daha fazla iken, lider değişiminden kaynaklanan bir bölünme olduğu söylenmiştir. Lider değişiminden önce Espiye’den her yıl Adıyaman’a ziyaretçi grubunun gittiği, hatta bu grubun zor şartlar altında bir kamyonun kasasında üst üste yolculuk ederek Adıyaman’a vardığı, şimdilerde ise gidenlerin olmadığı dile getirilmektedir³¹. O dönemlerde yörede çıkan “Adıyaman’dan biri çıkmış giden kurtuluyormuş” söylentisi üzerine genelde Adıyaman’a gitmeyen köylünün kalmadığı söylenmektedir³².

Espiye’de Süleyman Hilmi Tunahan Hoca’nın cemaatine bağlı örgütlenme 1980’li yıllardan beri görülmektedir. O yıllarda eski binalarda hizmet verirken, günümüzde ortaöğretim öğrencilerinin kaldığı iki modern binası vardır. Bunlar Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı, yalnızca ortaöğretim öğrencilerinin kaldığı yurtlardır. Erkek yurdu 1992 yılında, kız yurdu ise 1994 yılında açılmıştır. Ayrıca 2011-2012 eğitim öğretim yılında faaliyete başlayan bir de anaokulu bulunmaktadır. Belirtilen iki öğrenci yurdu dışında öğrenci evleri bulunmamaktadır. Yurtlarda etüt programı ve hafta sonu ders takviye programı uygulanmaktadır. Cemaatin ayrıca bir

³⁰ Göçmenler arasında görülen dinî ekümenizm, bir din içerisinde yer alan farklı ideolojik etnik ve ulusal kimliğe mensup grupları bir araya toplama süreci olarak adlandırılır.

³¹ Kaynak kişi: Ahmet Mollahüseyinoğlu

³² Kaynak kişi: Abdullah Gürsoy

derneği bulunmaktadır. Dernek aracılığı ile kermes, gezi programı gibi faaliyetler düzenlenmektedir³³.

Nur cemaatinin faaliyetleri Espiye’de 1990’dan beri vardır. Cemaate ait, öğrencilerin kaldığı altı erkek evi, bir kız yurdu, bir üst okul sınavlarına hazırlayan bir dershanesi ve yapımı devam eden bir de erkek öğrenci yurdu bulunmaktadır³⁴.

Bu türden örgütlenmelere (cemaatlere) girmek ya da çıkmakla ilgili herhangi bir zorlama bulunmamaktadır. Bu anlamda bir bağlayıcılığı olmamakla birlikte dinî gruplar, kişilerarası güçlü bağların kurulmasını ve “kolektif ideal” olarak da İslam inancının yayılmasını sağlamaktadır (Göle, 2000: 148).

F. Temel Dini Pratikler Çerçevesinde Dindarlık

İbadetler öncelikli olarak Allah’a şükür ve minnetin bir ifadesi olarak yerine getirilirken, sosyal, eğitsel ve fiziksel amaçları da olabilir (Bilgin, 2001: 46). Araştırma ile ilgili yapılan literatür taramasında Din Sosyolojisi alanında yapılan çalışmalar dikkate alındığında ne türden dindarlık boyutu ele alınırsa alınsın, dinen farz ve vacip kabul edilen namaz, oruç, zekat, hac, fitre ve kurban gibi bedenle ve malla yapılan ibadetlere değinildiği görülmüştür. Bir Din Sosyolojisi çalışması olan araştırmada, halk dindarlığını ele almış olsak da, temel dinî pratikler çerçevesindeki dindarlık biçimi de ele alınmıştır. Temel dinî pratikler çerçevesinde dindarlık konusu ele alınırken dinî pratiklerin kalıbı ve sıklığı³⁵ ortaya konmaya çalışıldı. Bununla ilgili olarak da İslam dininin temel şartları ve bu şartları yerine getirme sıklığı ile ilgili elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

³³ Kaynak kişi: İsmail Tüysüz

³⁴ Kaynak kişi: Güven Karaman

³⁵ Dinî pratiklerin kalıbı ve sıklığı ile ilgili takdis ayini merasimine katılma, dua merasimleri, günah çıkarma gibi pratiklerin temel alınarak yapıldığı araştırmalar mevcuttur (Glock, 2007: 261).

1. Namaz ve Oruç Konusunda Temel Tutum ve Uygulamalar

Geertz'in ifadesiyle "*din bir semboller sistemidir*" (2007: 177), namaz da bu sembolik sistemin en belirgin dışavurumlarından biridir. Dindarlıklarını düzenli namaza katılarak ve cami faaliyetlerinde gönüllü çalışarak gösterebilen erkeklerin aksine kadınların dindarlıklarını düzenli namaza katılma şeklinde açıkça gösterebilme şansı yoktur. Çünkü vakit namazları için camiler kadınlara fiilen yasak olmasa da, toplumsal anlamda bu şekilde bir dışavurum günümüzde yaygın değildir.

Namaz kılma pratiği ile ilgili olarak Espiye merkez ve köylerinde görev yapan 49 imam hatip ile görüşme yapılmıştır. Konu ile ilgili olarak din görevlileri, dünyevi işlerin günlük yaşamda ağır bastığını, insanların vakit bulurlarsa namaz kılmak için camiye geldiklerini dile getirmişlerdir.

Espiye merkez ve köylerinde yaşayan insanlarla yapılan görüşmelerde de namaz kılma pratiği ile ilgili olarak, çiftçilikle uğraşan insanların namazı istedikleri vakit kılacaklarına dair "*reçberin namazı geçmez*" diye yaygın bir şekilde kullanılan söze rastlanılmıştır. Söz konusu ifade, din görevlilerinin, dünyevî işlerin günlük yaşamda ahiret işlerine göre daha ağır bastığına yönelik ifadelerini doğrular niteliktedir. Köylerde rastlanılan ve İslam dininde yeri olmayan bir uygulama da, dışarıda namaz kılmak zorunda kalan bir kadının namazı oturarak kılmasıdır. Buna göre tarlada çalışan veya piknik yapan kadınların namaz kılarak kendilerini erkeklerin görmemesi için namazı oturarak kıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Konu ile ilgili olarak, hazırlanan görüşme formundaki sorulara verilen cevaplar ise aşağıdaki gibidir:

Camilerde vakit namazlarına devam etme oranı nasıldır (ortalama kaç kişi) ?	
VAKİT	Devam eden ortalama kişi sayısı
Sabah namazı	4 kişi
Öğle namazı	19 kişi
İkinci namazı	12 kişi
Akşam namazı	9 kişi
Yatsı namazı	8 kişi

Tablo 8: Vakit namazlarına katılım durumu

Camilerde vakit namazlarına devam etme oranı ile ilgili sorulan sorulara verilen cevaplar yukarıda tablo 8’de belirtildiği gibidir. Gün ortasında kılınan namazlara devam eden kişi sayısının fazla olması ile ilgili olarak din görevlileri sabah namazı vakti insanların uykuyu tercih ettiklerini, akşam ve yatsı namazları vaktinde de yorgun olduklarını ve evde kalmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu vakitlerde evde olan insanların namazı evde bireysel olarak kılıp kılmadıkları ile ilgili istatistikî bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Caminin doluluk oranı nedir?				
	Tamamen dolan cami	Çok az yer kalan cami	Yarıya yakın dolan cami	Diğer
Cuma namazı	10	6	29	4
Bayram namazı	35	7	6	1
Teravih namazı	8	10	24	7
Mübarek gün ve geceler	6	11	26	6

Tablo 9: Camilerin doluluk durumu

Tablo 9 incelendiğinde cami cemaatinin en kalabalık olduğu namaz vakti, yılda iki kere kılınan bayram namazlarıdır. Bayram namazlarında camilerin doluluk oranlarının artmasında, bayramlaşmanın toplumsal bir adet haline gelmesi ile okul ve işyerlerinin tatil olması gibi nedenler önemlidir.

Bu soruda “diğer” şıkkını işaretleyen din görevlileri caminin doluluk oranının mevsimine göre değiştini ifade etmişlerdir. Soğuk ve yağmurlu havalarda ve fındık hasadı olduğu zamanlarda camiye devam eden kişi sayısında azalma olduğu hem din görevlileri tarafından ifade edilmiş hem de durum araştırma alanında araştırma süresince doğrudan gözlem yoluyla da gözlemlenmiştir.

Araştırma süresince alanda yapılan tespite göre Cuma namazı saatinde dükkânını kapatan esnaf sayısı çok azdır. Birden fazla kişinin çalıştığı işyerlerinde de dönüşümlü olarak Cuma namazına geldiği tespit edilmiştir. Cuma namazı ile ilgili olarak cami cemaatinden olup esnaf olan kişilerin dikkat ettiği husus, üç haftada en az bir kez Cuma namazına gelme şeklindedir. Cuma namazları ile ilgili bir diğer tespit de merkez ya da köylerde kadınların Cuma namazına hiç katılmadıkları şeklindedir.

Araştırma alanında kadınlarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen çarpıcı bir bulgu da, bazı kadınların teravih namazlarının sadece erkekler tarafından kılınan namaz olduğunu sandıkları ve ramazanda kadınların teravih namazı için camiye gittiklerini bilmedikleri yönündedir.

Tablo 9’da da görüldüğü gibi vakit namazları dışında yılın belirli zamanlarında kılınan namazlara katılımın en az olduğu namaz vakti, mübarek gün ve gecelerde kılınan namazlardır. Bu geceler Bayram, Cuma ve teravih namazlarına göre daha az önemsenmektedir.

Bunlar dışında yörede namaz kılma pratiği ile ilgili, eskiden camilerde hem namazın sünnetini bitiremeyen cemaatin sünneti bitirmesini beklemek adına hem de namaza yetişemeyenlerin yetişmesi için farza kalkmadan önce sünnetten sonra üç kez ihlâs ve bir kez Fatiha surelerinin okunduğu, şimdilerde ise bu uygulamanın kalktığı dile getirilmiştir. Ayrıca namaz kıldıktan sonra Ayetü'l-Kürsi'yi okuyan cemaatin tespihi üflediği saptanmıştır.

Oruç ibadeti ile ilgili olarak, yörede Ramazan orucunun genelde genç, yaşlı, seferi, sağlıklı ve hatta hasta kişiler tarafından bile tutulduğu veya mümkün olduğunca tutulmaya çalışıldığı; oruç tutamayacak kadar hasta olan kişilerin ise, tutamadığı her bir gün için bir günlük fitre bedeli ödediği tespit edilmiştir. Araştırma alanında oruç ibadetinin namaz, zekât, kurban ve hac ibadetine göre daha titizlik gösterilen ve yerine getirilen ibadet olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kurban bayramından bir gün önce kurban kesecek olanların oruç tutması da halen yaygın bir şekilde görülen ve itibar edilen uygulama olarak dikkatimizi çekmiştir. Bu uygulama gençler arasında nadir olarak da olsa yerine getirilmekte, hemen her yaşlı ise bu uygulamayı sağlık sorunları dışında yerine getirmeye çalışmaktadır.

Diğer ibadetlere göre oruç ibadeti üzerinde hassasiyetle durulan bir ibadet olmasına rağmen, ramazan ayında açık lokanta ve alkol satan işyerleri ile gündüz vakti aleni bir şeyler yiyen kişi sayısı da azımsanmayacak niceliktedir. Buna rağmen sadece alkol satan işyerleri Ramazan'da kapanmakta, alkol tüketimi azalmakta ve buna bağlı olarak da başta alkol nedenli suçlar olmak üzere suç oranlarında ciddi bir düşüş yaşanmaktadır. Ancak diğer zamanlara göre farklılık arz eden bir durum iftar saatlerine doğru kavga sayısında artışların yaşanması, normal zamanda sorun olmayan söz ya da eylemlerin açlığın etkisiyle sorun olmasıdır³⁶. Cohn ve Rotton'un "*Suçlular da Tatile Çıkar*" adlı araştırmasında da farklı suç tiplerinin işlenmesinde ay, hafta ve haftanın da günlerine göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir (Dolu,

³⁶ Kaynak kişi: Hasan Özge

2009, 21). Ramazan ayı Müslüman toplumlar açısından buna uygun bir örnek teşkil etmektedir.

Ramazan ayında iftara misafir davet etme geleneği yaygın bir şekilde devam etmektedir. İftarda en sık yapılan yemekler çorba, salata, güveç ve tulumba tatlısıdır. Kadınlarla yapılan görüşmeler sonucunda, yıllardır kendi aralarında geliştirdikleri ve gelenek haline getirdikleri teravih namazından sonra evlerde bir araya gelerek sohbet ettikleri ve ev sahibinin de ikramda bulunduğu ev oturmalarının olduğu kadın grubunun varlığı bilgisine de ulaşılmıştır.

Yörede ramazan ayı ile ilgili dikkat çeken bir husus sahur bulaşıklarının yıkanmadan yatılmasıdır. Bunun nedeni olarak da meleklerin sahurdan sonra oruç tutanları tespit etmek için evleri dolaştıklarını ve oruç tutanları sahur bulaşıklarını görerek tespit ettiklerine inanılmasıdır. Günümüzde halen yaygın şekilde uygulanan bu inanç ile ilgili olarak pek çok kişi, Allah'ın insanların oruç tutup tutmadığını zaten bildiğini ve böyle bir durumun söz konusu olduğuna inanmadıklarını ancak eskiden beri devam eden bir alışkanlıktan vazgeçilmediğini dile getirmişlerdir.

Ramazan ayıyla ilgili olarak bilinen ama şu anda uygulaması olmayan eski bir adet de sahur vakti tömbelek denen küçük davul çalmaktır. Tömbelek çalana para, börek, helva vs verilmekteymiş.

2. Zekat, Fitre ve Kurban Konusunda Temel Tutum ve Uygulamalar

İnsanlığın evriminden bu yana var olan bilgelik ödev bilinciyle sahip olunan şeyleri başkalarına vermektir. Eski bir Maori atasözü şöyle der “*Aldığın gibi vermesini bil, her şey çok iyi olacak*” başka bir tercümesi ise “*Maru³⁷ ne kadar verirse, Maru o kadar alır; ve bu iyi, çok iyi*” (Mauss, 2006, 355). Teğabun süresi 16. ayette de “*O halde gücünüz yettiği kadar Allah'a karşı gelmekten sakının. Dinleyin,*

³⁷ Maru savaş ve adalet tanrısıdır.

itaat edin, kendi iyiliğiniz için harcayın. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir,” buyrulmaktadır.

Ekonomik geri kalmışlık ve fakirlik toplumsal ilişkileri olumsuz yönde etkiler ve sosyal çözölmeyi hızlandırır. Zekât, fitre ve kurban gibi ibadetleri İslam’ın bu konuda aldığı tedbirler olarak görebiliriz. Kişisel zenginlik için servet sahibi olma yerine zenginliği topluma yayma İslam’ın gerekleri arasındadır (Kurt, 2009, 36). Zekât, insanı zenginlik hırsından kurtarması, zenginleri toplumdaki alt sınıfların yoksulluk ve fakirliğini yok etme sorumluluğun bilincine erdirmesi, servetin belirli ellerde toplanmasını önlemesi gibi ahlâkî, sosyal ve ekonomik işlevleriyle hazinenin özünü teşkil eden sosyal yardım ve sosyal adalet kurumudur (Er, 1994, 127).

Zekat, fitre ve kurban gibi ibadetler İslam’ın toplumsal eşitlik ve adaleti sağlama yönünde aldığı tedbirler arasındadır. Araştırma alanında bu türden tutum ve uygulamaların günlük yaşantıda ne derecede önemli görüldüğü ve yerine getirilmeye çalışıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu türden ibadetlerin bir kısmı gizli olarak da yapıldığı için tam anlamıyla nesnel bir değerlendirme yapmak mümkün olmamıştır.

Konu ile ilgili olarak 49 din görevlisi, bu türden ibadetlerin gizli yapıldığı veya yapılması gerektiği için kendi mahalle veya köylerindeki durum hakkında net bilgiler verememişlerdir. Ancak “*Mahallenizde zekât verme oranının nasıl olduğunu düşünüyorsunuz*” sorusuna 16 din görevlisi imkânı olanların çocuğunun verdiğini, 11 din görevlisi imkânı olanları yarısının verdiğini, 20 din görevlisi ise imkânı olanların çok azının zekât verdiğini belirtmişlerdir. Konu ile ilgili olarak bilgisine başvurduğumuz iki din görevlisi ise konu ile ilgili düşüncelerini belirtmemişlerdir.

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere zekât ibadetinin dolayısıyla da “*verme*” alışkanlığının çok cömert bir şekilde yerine getirilmediği tahmin edilmekte, ancak

fitre konusunda daha hassas davranıldığı düşünülmektedir. Zira 45 din görevlisi mahallelerindeki hemen herkesin fitre verdiğini ifade etmişlerdir.

Espiye’de görev yapan din görevlilerinden aldığımız yanıtlara ve Espiye İmam Hatip Lisesi öğretmen ve idarecilerinin ifadelerine göre de; ikram konusunda yöre halkı Giresun’un diğer ilçelerinde yaşayan insanlara göre daha cömert iken, zekât gibi gizli yapılmasının makbul olduğu ve gösterişten uzak ibadet konusunda insanların ellerinin sıkı olduğu dile getirilmiştir. Bunun fakirlik kültüründen gelme ile de bağlantısının olduğu düşünülmektedir. Özellikle denizden uzak yüksek rakımlı köylerde “verme” alışkanlığı olmadığı için vermeye dayalı dinî ibadetlerin de alt seviyelerde olduğu görülmüştür. Bayramlarda küçük çocuklara harçlık verme alışkanlığının olmaması da bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca bu köylerin merkezden uzak ve ulaşımın zor olması sebebiyle hayır/yardım/bağış toplayan organizasyonların buralara uğramaması verme tutumunun da gelişmemesi açısından bir etken olarak düşünülebilir. Genel olarak bölge ekonomik anlamda iş sahası ve tarım arazisi olmayan bir bölgedir ve bu sebepten dolayı da sanayi merkezlerine çok fazla göç vermiştir. Özel olarak da Espiye, ilçe nüfusunu rakımı yüksek olan köylülerin oluşturduğu bir yerleşim bölgesidir. Periferide kalan yerlere ulaşım zorluğu ve çeşitli nedenlerden dolayı, yardım toplamak için bile ya seyrek gidilmekte ya da hiç gidilmemektedir. Çünkü bölgeye ulaşılan kadar harcanan maddi manevi olanaklar arzı karşılamayacaktır. Verme alışkanlığının bu sebeplerden dolayı düşük seviyede olduğu düşünülebilir. Sosyal bir âdetin yeryüzü şekilleri tarafından şekillendiği, verme alışkanlığının olmaması ya da düşük düzeyde kalması coğrafyaya dayanan bir sosyoloji doktrini olarak açıklanabilir (Günay, 2001, 32).

Ekonomik temele dayalı bir ibadet olan kurban kesme ibadetinin de maddi imkânı olan herkes tarafından kesildiği veya kesilmeye çalışıldığı doğrudan gözlem ve yöre halkı ile yapılan mülakat sonuçları ile tespit edilmiştir. Nitekim 24 din

görevlisi genelde mahallelerindeki herkesin kurban kestiğini, 22 din görevlisi de yarıya yakınının kurban kestiğini belirtmişlerdir.

Kurban kesme ile ilgili Anadolu'nun birçok yerinde görülen tutum ve uygulamalara araştırma alanında da rastlanmıştır. Kurban edilecek olan hayvan erkekler tarafından kesilmekte ve kadının kestiği hayvanın etinin yenilmeyeceğine inanılmaktadır. Kurban kesme işi kasaplar ya da kesim işini bilen ailenin büyük erkek fertleri tarafından yapılmaktadır. Kasaplık genelde erkekler³⁸ tarafından yürütülen bir meslek olmakla birlikte Espiye'de iki tane kadın kasap vardır. Her iki kasap da hayvan kesimi dışında mesleğin her türlü ayrıntısını yerine getirmektedirler. Kendisiyle görüşme yaptığımız kadın kasaplardan biri, bize mesleği ile ilgili her inceliği bildiğini, bu mesleği zorlanmadan ve severek yaptığını sadece canlı hayvan kesimi yapmadığını ifade etmiştir. Hayvan kesme cesaretinin de olduğunu ancak kadının kestiği hayvanın etinin yenilmeyeceği inancından dolayı hiç hayvan kesmeye teşebbüs etmediğini dile getirmiştir. Ayrıca cinsiyetinden dolayı zorluk çekmediğini ve halk tarafından da yadırganmadığını ancak geçmiş tarihte dışarıdan kasaba mal satmak için gelen bir celebin çok şaşırdığını, Türkiye'de pek çok kasabı gezdiğini fakat ilk defa bir kadın kasaba rastladığını söylediğini, belirtmiştir³⁹.

Kurban kanı, kazadan beladan korunmak için ve baş ağrısını geçirdiğine olan inançtan dolayı alna ve meyve vermesi için meyve vermeyen ağaca sürülmektedir. Ayrıca yeni araç ya da ev alanlar ile uzun süre çocuk sahibi olmayıp çocuğu olanlar da adak olarak kurban kesmektedir. Kesilen kurbanın kanı araca, evin duvarına veya çocuğun alnına sürülmektedir. Konu ile ilgili görüşmecilerden biri araba alanların adak adaması da kurban kesmesinin (kan akıtmasının) zorunlu olduğuna inandığını ve bölgede de bu durumla ilgili yaygın bir inanç ve uygulama olduğunu dile getirmiştir. Eğer bu kanı akıtmazsa aileden birinin kanının akacağına yani başlarına

³⁸ Bu durum sütün kadınla, kanın ise erkekle özdeşleştirilmesi ile ilgili olarak da düşünülebilir.

³⁹ Kaynak kişi: Özlem Özoğul

bir musibet geleceğine inandıklarını ifade etmiştir⁴⁰. Burada baştan pazarlık-mukavele olmaksızın kişinin istediğinin yerine gelmesi ile önceden adak adamamış da olsa ve çaresizlik durumunda da olmasa yine de kişinin kendini borçlu hissettiği görülmektedir. Adanmadan bile ulaşılan emelin adak ile sonuçlandırılmasında, en önemli faktörün toplumsal etki ile ortaya çıkan alışkanlık ve gelenek olduğu söylenebilir. Bu türden uygulamalar Türkler arasında kurban kanının kutsiyetine olan inanç ile de ilgilidir.

Yöre halkının ifadesine göre, insanlar adaklarını eskiden Soğukpınar Beldesi ve Hacıköy Köyü'nde bulunan medreselerde kesip, etlerini de medreselerde ilim tahsil eden öğrencilere bağışladıkları. Bu dönemlerde dinî bilgisi zayıf olan insanlar arasında, Allah'tan başkası adına adak adamanın da görüldüğü ifade edilmiştir⁴¹. Günümüzde bu köylerde medrese bulunmayıp sadece Soğukpınar Beldesi'nde bir ilköğretim okulu vardır. Hacıköy caminin önündeki düz alanda olduğu söylenen medreseden ise günümüzde eser kalmamıştır. Hacıköy'de tarihî mezar taşları bulunmaktadır. Buraya dua etmek ve dilekte bulunmak için gelen insanlar halen bulunmakla birlikte adak adayan ve/veya adağını burada kesen kişiler tespit edilmemiştir.

3. Hac ve Umre Konusunda Temel Tutum ve Uygulamalar

Dinî tecrübenin pratik ifadesinin en önemlilerinden ve dinî antropolojinin temel meselelerinden biri olan hac evrensel bir olgudur ve geçmişten günümüze pek çok din ve inanç sisteminde var olan bir ibadettir. İslam'da Hz. İbrahim ile kurumsal hâle gelen bu ilahî gelenek, değişmez kurallarla yüzyıllardan beri devam etmektedir. Günümüzde de toplumumuzun dinî-sosyal hayatının vazgeçilmez unsurlarından birisidir.

⁴⁰ Kaynak kişi: Tahir Tacal

⁴¹ Kaynak kişi: Fikret Bıyık

İslam dışı dinlerde de hac ve benzeri uygulamalar vardır. Tüm dinlerde “*kutsal mekân*” haccın ortak noktası olarak kabul edilirken, hepsinde olmasa da bir kısmında önemli olan ortak nokta ise “*kutsal zaman*”dır. Ancak İslam’daki gibi zamanı ve mekânı vahiyle belirlenmiş, yol emniyeti ve ekonomik durum gibi belirli şartlara dayandırılarak farz kılınmış, edasının ve kabulünün şartları ortaya konulmuş düzenli bir hac ibadeti diğer dinlerde yoktur. İbrâhimî kökenli Yahudilik ve Hıristiyanlıkta bile İslam’daki gibi bir netlik yoktur. İslam’ın dışında hiçbir dinde, hacı olabilmek için Arife günü Arafat’ta bulunma ve ertesi gün de Kâbe’yi tavaf etme gibi, belli bir mekân ve zaman kaydı yoktur. Diğer dinlerdeki hac, İslam’daki kutsal yerlerin senenin her gününde ziyaret edilebildiği gibi bir ziyarettir (Erbaş, 2002: 97).

Cumhuriyet’in kuruluşundan yaklaşık yedi yıl önce Hicaz Bölgesi’nin Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetinden çıkması ile kapanan hac yolu ve takip eden yıllarda gelen felaketler, hac seyahatinin bir süre sekteye uğramasına sebep olmuştur. Bu süre Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra da, gerek ülkemizin gerekse daha sonraki yönetimlerin din politikaları nedeniyle yaklaşık olarak 1916’dan 1947’ye kadar olan uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. İlk defa hacca izin 1947 yılında verilmiştir. Ancak buna rağmen söz konusu yıllar arasında kaçak yollarla hacca gidip bu kutsal görev uğruna riske giren vatandaşlarımız olmuştur (Bayyığıt, 1998: 47). Bunda kutsal yerlerin toplumun dinî hayatının merkezi olan insan hayatına yön veren ve anlam kazandıran yerler olması etkilidir. Çünkü kişinin dinî tecrübesi ne olursa olsun böyle yerlere ihtiyaç duymuştur.

Konu ile ilgili araştırma alanında, ekonomik temelli ibadetler olan hac ve umre ibadetleri ile ilgili, nüfusa oranla hacca gitme arasında nasıl bir ilişki olduğu konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Çünkü hac ve umre ibadetini yerine getirmek isteyen vatandaşlar ilçe değil il kurasına/karmasına girmektedir. Bununla birlikte ekonomik durumları kötü olan insanların bile birikim yapıp hac farızasını yerine

getirmeye çalıştığı tespit edilmiştir. Bu durum, bireyin dinin ilahî ve toplumsal değeri ile birey için manevî tedavi edici öneminden dolayı, dinsel inancın doğruluğu ya da yanlışlığına maddi getiri ya da götürüsüne aldırış etmeden, dinsel eyleme katılmasına işaret eder (Turner, 2007, 243).

Espiye’de adını hacca gitme olgusundan alan Hacıköy adında köy bulunmaktadır. Eski adı Hacılar Köyü olan bu köyün ismi ile ilgili iki rivayete ulaşılmıştır. Bunlardan biri köyün kurulduğu dönemde köyde çok fazla sayıda hacının olması, diğeri de eskiden bu köyden yürüyerek hacca gidenlerin olduğu yönündedir. Görüldüğü üzere hacca gitme eskiden beri bölgede önemli bir ibadet olarak görülmekte ve zorluklara rağmen hac farızası yerine getirilmeye çalışılmaktadır.

Hac ve umreye giderken ve dönüşte Anadolu’nun her yerinde görülen uygulamaların benzerlerine araştırma alanında da rastlanmıştır. Hacca gitme günleri yaklaştıkça hacı adayları maddî ve manevî hazırlıklara girer. Orada kalacağı gün kadar kendisine yetecek ve hediyeleşmeye harcanacak kadar paranın temini veya gözden geçirilmesi, varsa borçların ödenmesi maddî hazırlıklar arasındadır. İbadetlerde yoğunlaşma, varsa küs olduklarıyla barışma, ziyaretler ve helalleşme ise manevî hazırlıklardandır.

Hediyeleşme çift taraflıdır. Hac veya umreye gidecek olan aileler yakınları tarafından ziyaret edilir ve onlara ekonomik değeri yüksek olmayan iç çamaşırı, çorap, yiyecek, içecek gibi hediyeler götürülür. Bunda amaç hem hacca gidecek olanlara az da olsa yardım edebilmek, hem de onlara ve ibadete olan saygıyı göstermektir. Kutsal topraklara gidecek olan hacı adayları için mevlit okutulur. Dönerler karşılama amaçlı tekrar ziyaret edilir. Bu kez kutsal topraklardan dönerler yakınlarına hurma ve zezem ikram ederler; seccade, tespih, şal, takke ve koku gibi hediyeler verirler.

Yörenin dinî yapısı ve dinî örgütlenme ile ilgili olarak elde ettiğimiz verilere göre, araştırma alanında yoğun dindarlık yoktur. Cemaatler pek etkin değildir ve geçmişten bir şey getirmemektedirler. Yöre, ortalama Türk dindarlığını temsil etmekte ve farz ibadetlerde namazdan daha çok oruç ve özellikle de kurban ibadeti uygulanmaktadır. Geleneksel ibadetler de bu temel ibadetlerin içinde devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ESPIYE'DE HALK DİNDARLIĞININ

TEMEL GÖRÜNÜMLERİ

I.HALK DİNDARLIĞI KAVRAMI

Halk dini çeşitli kaynaklarda popüler din, folk dini ya da alt din gibi farklı kavramlarla ifade edilebilmektedir. Ancak ne şekilde ifade edilirse edilsin, halkın dinî inanç ve özellikle de uygulamaları anlamına gelmektedir. İnsanların din adına inandığı, düşündüğü ve söylediği şeylerin tümüne halk dini denmektedir (Ünal, 2002: 2). Halk dindarlığına niteliğini veren halkın din adına yaptığı her türden pratikleri iken, resmî dindarlık tipine niteliğini veren sistemleşmiş teolojik doktrinler, dinî kurum ya da organizasyonlar ile bilgili din adamlarıdır (Arslan, 2004: 56).

Kutsal metin(ler) değişime direnme bakımından çağlara meydan okusa da, zaman, mekân, iklim ve ırk değiştikçe pratikte inanış ve uygulamalar da değişmektedir. Kutsal kitapta vahyedilen dinle, toplumsal yaşantıda birtakım ritüellerle kendini yaşatan din her zaman aynı olmayabiliyor (Kaçmazoğlu, 1999: 65). Bu bakımdan her dinde cinsiyet, yaş, meslek, zaman, mekân, iklim ve yaşanan coğrafya gibi unsurlara bağlı olarak farklı dindarlık tipleri görülmektedir. Halk dindarlığı da dindarlığın pek çok görünümünden sadece biridir. Espiye'de halk dindarlığının temel görünümlerinin ortaya konduğu çalışmanın bu bölümünde öncelikle “*halk dindarlığı*” kavramı ele alınmıştır. Halk dindarlığı ile ilgili açıklamalara geçmeden önce “*din*” konusunda yapılan tanımlara yer verilecektir.

Durkheim'a göre din; kutsalla yani diğerlerinden ayrılmış ve yasaklanmış şeyle ilgili inançlar ve amellerden oluşan tutarlı bir sistemdir. Bu inançlar ve ameller, kendilerine inanan bütün insanları kilise/cemaat diye isimlendirilen tek manevi bir toplum halinde bir araya getirir (Durkheim, 2005: 67). Berger'e göre din, insanın

anlam ve düzen arayışının bir parçası olup ancak beşeri bir girişim olduğu sürece modern bilim tarafından araştırma konusu yapılabilir (Berger, 2005: 21).

Halk dindarlığı toplumsal yaşantıda belli pratikler çerçevesinde oluşan inanış ve uygulamalardır. İnsanlar yaşamları boyunca içinde yaşadıkları kurumlara ve çevrelerine uyum sağlarken çeşitli inanç ve uygulamaları tatbik edebiliyorlar. Toplumsal yaşantıda, insan hayatı için önemli olan doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemlerine ait çeşitli merasim, kutlama, ziyaret, inanış ve uygulamalar görülmektedir. Bu türden uygulamalar halk dindarlığının önemli bir şeklini içermektedir (Paşa, 2006: 12).

Günay'a göre diğer dindarlık türlerine göre halk dindarlığında kutsallık türbelerde, yatırlarda, tekkelerde, dede, şehit, eren, evliya mezarlarında, kutsal ağaçlar, kayalar, pınarlar, su kaynakları ve mağaralarda tecelli edebilmekte, keramet ve mitolojik unsurlar orada oldukça etkin görünmektedir. Hastalıktan kurtulma zenginlik ve servete kavuşma, yağmur yağması ile bol ürün elde etme ve iş bulma gibi günlük hayata ait çeşitli işler için insanlar buralara gidip, İslamileştirilmiş belli usul ve adaba göre dua ve adakta bulunmakta, dilek ve isteklerinin kabulü için yakarmaktadırlar.

Nazar, fal, büyü, muska, kehanet, cin, peri, şeytan, cadı, hortlak v.b. halk dindarlığı örnekleri kırsal kesimde ya da kentte yaşayan, eğitilmiş olan ya da olmayan, yaşlı ya da genç, kadın ya da erkek hemen her insan tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak kısmen ya da tamamen benimsenmektedir (Günay, 2001: 540). Bu şekilde kutsal bir evren oluşturan dinî temsiller bütünü, dinin özel bir tarihsel sosyal biçimini oluşturmuştur (Luckmann, 2003: 56).

A.Halk Dindarlığına Etki Eden Faktörler

Türk halk dindarlığı açısından meseleyi ele aldığımızda araştırma alanında en yaygın görülen inanç biçimi Sünni İslam geleneğidir. Bu bakımdan insanlar üst

kuşaklardan öğrendiklerini akılda kaldığı biçimiyle ve/veya yeni değişimlere uyarlayarak yaşatsalar da resmî kurum, coğrafi etkenler ve günlük yaşam tarzının etkisi göz ardı edilemez.

Günümüzde İslam'ın kabulü, teknolojik yenilikler ve modern dünyanın getirileri bakımından şekil değiştirerek de olsa hemen her yerde ve her konuda rastlanan ve halk dindarlığına etki eden, belki de en önemli faktör diyebileceğimiz bir husus da eski Türk inançlarıdır. Toplumsal ya da dinî kaynaklı kutlamaların konu komşu ve akrabalarla bir arada ve kabul görmüş geleneksel normlar çerçevesinde kutlanması; kutsiyet atfedilen kişi, nesne ya da yerlerin bulunması; belirli zamanların diğer zamanlardan daha üstün olarak kabul görülmesi ve bu zamanlarda daha yoğun ibadet ya da kutlamaların yapılması buna örnek olarak verilebilir.

Coğrafi etken ve buna bağlı bitki örtüsü insan yaşamının şekillenmesinde tartışılmaz bir faktördür. Beslenme biçimi, giyim biçimi, yerleşim ve konut biçimi, inanç yapısına hatta aşkın varlık tasavvuruna bile etki etmektedir. Araştırma alanında görülen dağ, ırmak, deniz, ada gibi yeryüzü şekilleri ile bitki örtüsüne bağlı olarak yetiştirilen yiyecekler etrafında oluşturulan inanış ve âdetler tespit edilmiştir. Araştırma alanında halen yaygın bir şekilde görülen yaylacılık faaliyeti ve buna bağlı olarak görülen yarı göçer hayat tarzı ve yaylaya gidiş ve dönüş zamanlarında görülen uygulamaların da halk dindarlığına etki ettiği tespit edilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı müftülük ve müftülük tarafından verilen cami, Kur'an kursu, yaz kursu ve din görevlisi hizmetleri halk dindarlığı konusunda da belirleyici olmaktadır. Öyle ki insanlar her türden konuda din görevlilerine danışmakta, verilen yönlendirme hizmeti doğrultusunda da bazen birebir bazen de algısı doğrultusunda günlük yaşantısına uyarlamaktadır. Din görevlilerinin yönlendirmeleri halk dindarlığına etki etmekle birlikte, bu konuda homojen bir yönlendirmelerinin olduğu da söylenemez. Aynı konuda farklı görüş bildiren din

görevlilerinin varlığı yadsınamaz. Şaman geleneğinden gelip İslam kültürüyle sentezlenmiş olan pek çok inanış ve uygulamada bu türden ayrılıklar göze çarpmaktadır. Özellikle cenazenin ardından yapılan devir-ıskat, yedi, kırk, elli iki gibi uygulamalarla ilgili olarak farklı düşünen din görevlileri vardır. Bunda görüş ayrılığının yanında aslında toplumsal alışkanlığa müdahale etmemenin de etkili olduğu düşünülebilir. İslam dininden kaynaklanmayıp ancak İslam'a ters düşmeyen pek çok inanış konusunda da çoğu zaman din görevlileri yoruma dayalı olarak farklı görüş ve yönlendirmede bulunabilmektedirler.

B.Halk Dindarlığının Taşıyıcı Kanalları

Yörede dinî hayatın kaynakları kısmında da belirtildiği üzere resmi eğitim kurumlarının yanı sıra sözlü kültür, bazı medya ve yayın organları, anonim halk edebiyatı ürünleri ve değişik amaçla bir araya gelinen cemiyetler halk dindarlığının taşıyıcı kanalları olarak görülmüştür. Ayrıca yapılan gözlem ve mülakatlara göre kadınların erkeklere göre, yaşlıların gençlere göre halk dindarlığının taşınması ve bilinip yaşanması boyutunda daha bilgili ve etkin oldukları saptanmıştır. Bu saptama öngörülerle tutarlılık arz etmektedir. Ancak konu ile ilgili dikkati çeken özellikli bir husus kentsel kesimde yaşayanların kırsal kesimde yaşayanlara göre halk dindarlığını bilme ve yaşama konusunda daha bilgili ve etkin oldukları yönündedir.

İnsanoğlu alıştığı adetleri bırakmakta zorlanır. Bu bakımdan yaşlılar gençlere göre halk dindarlığını taşıma bakımından daha muhafazakâr ve etkilidirler. Dinle ilgisi olmayan toplumsal kaynaklı uygulamaların, âdetlerin yerine getirilmemesini bile “*ayıp*” yerine “*günah*” olarak saymak bu duruma örnektir. Yapılan mülakatlarda da gençlere göre yaşlıların geleneksel uygulamalara daha bağlı oldukları, halk dindarlığını daha etkin bir şekilde yaşadıkları ve pek çok geçiş dönemi uygulamasını gençlerin bilmediği, bilse bile uygulama konusunda ısrarlı olmadıkları tespit edilmiştir.

Cinsiyet faktörünü göz önüne aldığımızda ise erkeklerin iş hayatında, kadınların ise geleneksel hayatta daha etkin olmaları onları halk dindarlığının taşınmasında daha etkin kılmaktadırlar. Pek çok inanış ve uygulama kadınlar tarafından mutlaka uygulanması gereken olarak görülmekle birlikte, erkeklerin, çoğu defa bu inanış ve uygulamalardan haberi olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmamız boyunca da yöneltilen bazı sorularda erkelerin “*eşim ya da annem bu konuyu daha iyi bilir*” diye karşılık vermesi bu durumu doğrular niteliktedir.

“*Her şey zıttıyla vardır*” düsturundan yola çıkarak, modern hayatın yaşattığı lükse rağmen stres, yalnızlık, bunalım, depresyon gibi getirdiği olumsuz yaşantılar da göz ardı edilemez. Bunları aşmak için insanoğlu bilimsel olarak da doğruluğu kabul edilen bir takım yerel yöntemler geliştirmiş olmakla birlikte eski yöntemlerden de vazgeç(e)memiştir. Bunlar arasında geçiş dönemlerinde görülen kutlama törenleri, mani, masal, şarkı, menkûbe gibi taşıyıcı kanallara halk dindarlığı boyutunu incelediğimiz araştırma alanında da rastlanmıştır. Modern çalgı ve danslardan hoşlanan pek çok kişinin evlilik töreninde geleneksel çalgı ya da dansları da tercih etmesi, gündelik hayatının pek çok evresinde pozitif ilkelere taviz vermeyen birinin belirli konularda metafiziksel anlatı ya da öğelerden etkilenmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

Espiye ilçe nüfusunu, büyük çoğunluğu yüksek rakımlı ve dağınık yerleşim karakteristiği gösteren köylerden gelen, eğitim düzeyi düşük ve ekonomik imkânlar bakımından tarımın bile buldukları yerde ekonomik ihtiyaçlarına gidermeye yetmediği kırsal kesimden gelen insanlar oluşturmaktadır. İlçede yaşayanlar içerisinde halk inanışlarını bilme ve uygulama bakımından bilgili ve etkin olan kesimin, köylerden ziyade ilçede yaşayanlar, ilçede yaşayanlar arasında da merkezde yer alan ve sakinlerinin kırsal kesimle bağlantısı en az olan Çam Mahallesi sakinleri olduğu saptanmıştır.

Temel nedeni ekonomik olan sürekli göç, yerleşik geleneklerin oluşması ve devamını olumsuz etkilemektedir. Sürekli göç veren dağınık kırsal yapının da geleneksel yapıyı yaşaması daha zordur. Cemiyet hayatının, sözlü kültürün ve geleneklerin yaşatılması bakımından da kimi zaman ekonomik imkânların gerekli olduğu halk dindarlığı boyutunda merkezde yaşayan ve köken olarak da merkez mahalleli sakinlerinin daha bilgili ve etkin olmaları yerleşiklik ile açıklanabilir.

C. Modernleşme Sürecinde Halk Dindarlığındaki Değişim

Küresel bir süreç olan modernleşme dönemi (ve devamındaki post-modern dönem) yeniyi getirirken, bazen eskiyi ya tamamen ya da kısmen yok etmiş, bazen eskinin şekil değiştirmesine fırsat tanımış, bazı inanış ve uygulamalara ise etki etmemiş ya da edememiştir. Örneğin modern hayatın getirdiği kentsel yaşam tarzı ile birlikte “*gürültü kirliliği*” kavramı/anlayışı, ekonomik mücadelede yaşanan zorluklar, şehir hayatı, aile yapısında meydana gelen değişim gibi nedenler günlerce ve sabahlara kadar süren düğün, sünnet gibi kutlamaları daha az katılımlı, tek gecelik ve yöresel motiflerin olmadığı salon kutlamalarına çevirmiştir.

Bunda yani halk dindarlığının değişiminde, kitle iletişim araçlarıyla birlikte “*öteki*” ya da “*farklı*” olanın sınırlarının değişmesi, uluslararası sivil örgütlenmelerle birlikte yerel olanın sınırlarının genişlemesi ve yeni zihniyet anlayışları/oluşumları etkilidir. Üç gün süren kır düğünleri yerine tek gecelik salon düğünlerinin toplumsal hayatta kabul görmesi, sevincin havaya silahla ateş etme yerine konfeti ve havai fişekle gösterimi, başka yörelere ait çalgı ve dansların da kutlamalarda yer alması, medeni kanunda yer alan tek eşli evliliğin herkes tarafından tereddütsüz uygulanması bu etkiler arasındadır.

Günümüzde yaşanan süreç aileyi parçalamış, bilginin aktarılmasını kısmen de olsa engellemiş, yaptırım gücünü zayıflatmıştır. Geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmış, çocuğun sosyal güvence ve işgücü olarak görülmesi yerini maddi külfete

bırakmıştır. Sosyal, ekonomik ve fizikî imkânsızlıklar (bahçeli müstakil evler yerine çok katlı apartman dairelerinde yaşamak) halk dindarlığındaki değişimi tetiklemiştir. Buna göre bir yanda son model lüks araba ile üniversite mezunları tarafından ziyaret edilen türbeler ve elbiselere ya da kullanılan bir eşyaya iliştirilen nazar boncuklarının yanında üst kat komşusunun aile fertlerinden birinin vefatından haberi olmayan ailelerin varlığı modernleşme sürecindeki halk dindarlığındaki değişimi göstermektedir.

II. GÜNDELİK HAYATIN DİĞER ALANLARINDAKİ DİNDARLIK

Davie'ye göre günlük hayat içinde dinin önemi sosyolojik düşünmenin alternatif, güncel ve farklı bir boyutunu oluşturur. Dinin, insan ilişkilerinden çevreye kadar insan varlığının temelleri üzerinde önemi ve etkisi mevcuttur (Davie, 2006, 108). Toplumsal hayatta kabul gören din kurumu, topluma özgü kültürün tüm hâkim değerlerine yansır ve bu yolla her türlü inanış ve uygulama kültürün diğer parçalarını da birbirine bağlar (Saran, 1989, 137). Bu bakımdan gündelik hayatın çeşitli alanlarında etkili olan din, birbirinden bağımsız çeşitli pratikleri birleştirici rol oynar.

Doğum, evlilik, ölüm ve üyeliğe kabul ritleri, geçiş ritüellerinin en önemlileri ve evrensel nitelikli olanlarıdır (Karaman, 2010, 231). Ritüeller, toplumsal statü ve rollerin de belirleyicisidir. Nitekim doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş/giriş ritüelleri, farklı biçimlerde olmakla birlikte, bireyin bir toplumsal statüden bir başka statüye geçişini simgeleyen ritüellerdir. Kişilerin rol ve statü dönüşümleri sosyal yapıda değişiklikler meydana getirmektedir (Karaman, 2010, 232).

İnsan hayatının önemli dönemleri olarak görülen doğum, sünnet, evlenme, cenaze ve buna benzer dönüm noktaları ve uygulamalar bölgelere göre farklılık arz

edebilmektedir. Araştırma alanında tespit edilen bu türden örneklerin din ile uzlaşısının yanı sıra kimi zaman bilim⁴² ile de uzlaştığı tespit edilmiştir.

A. Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Soyun sürmesi olayı eski tarihlerden beri hemen her yerde önemli yere sahip olmuştur. Soyun sürmesi olayında iki temel aktör olan kadın ve erkeğe atfedilen değerler İncil’de ve Aristo’dan Freud’a kadar her bir kuşak tarafından yeniden şekillendirilmiştir. Pek çok metinde, şiirde, şarkıda ve dinsel dilde gömülü bu kuram ve simgeler günlük hayatta da belli davranış, değer, yasa ve kurumlara nüfuz etmiştir (Delaney, 2009, 24).

Günlük hayata etki eden bu tutum ve davranışlara araştırma alanında da rastlanmıştır. Espiye halkı için de kurumsal anlamda soyun sürmesi ve doğum olayı önemli bir yere sahiptir. Doğum yeni bir hayatın habercisi olarak kabul edilir. Eve “*bet bereket*” geleceğine inanılır. Erkek çocuk soyun devamı kabul edildiğinden, daha bir sevinçle karşılanırsa da her halükârda loğusa kadın değerinden bir şey kayıp etmez. O her türlü gizli ve açık tehdit karşısında korunur.

Hamile kalan kadının değerli görüldüğü, eskiye göre daha az iş yaptırıldığı tespit edilmiş ve hamile kalan bazı kadınlar tarafından da doğrulanmıştır. Örneğin, hamile kadın bir şey keserse çocuğunun sakat olacağına, yılan öldürürse de çocuğunun dilinin uzun olacağına inanılmaktadır. Bu türden sebeplerle daha az iş yaptırılarak hem hamile kadın hem de doğacak olan bebek koruma altına alınmış olur.

⁴² Bilim, dinin “*modası geçmiş batıl itikatlarını*” değiştirmeye çalışırken din de bilimin “*tanrısız insancılığını*” kötüler. Din ile bilim birbirlerine düşman tutum sergilerken, bazen yardımlaşarak karşılıklı hoşgörülü olurlar. Tıp biliminin duanın, hasta insanların iyileşmesinde ilerleme sağlatabileceğini kabul etmesi gibi (Sellers, 2006: 218).

Doğum olayı ile ilgili elde edilen inanış ve uygulamalar gebelik öncesi, cinsiyeti doğum öncesi öngörebilme, doğum sırası ve doğum sonrası olarak dört alt başlık altında ele alınmıştır.

1. Gebelik Öncesi

Doğurganlık biyolojik, sosyal, kültürel ve psikolojik anlamda hem çiftler hem de yakın çevre tarafından önemli görülmemekte ve beklenmemektedir. Azımsanmayacak sayıda kişi tarafından da abartılı olduğunu düşündüğümüz tavırlara girildiği görülmüştür. Bu kişiler doğurmayan kadını ve çocuk sahibi olamayan erkeği muteber saymamakta, oğlu-kızı olamayan insanları acınacak kimseler olarak değerlendirmektedir. Hatta bazı köylerde çocuğu olmayan kadınlar, bazı kişiler tarafından uğursuz sayılmaktadır. Konu ile ilgili olarak araştırma alanında çocuğu olmadığı için kocası tarafından boşanan ve/veya üzerine kuma getirilen kadınlar olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bilgi düzeyindeki ilerlemeyle beraber bu tür inanışlar terk edilse de, tamamen terk edilmediği tespit edilmiştir. Bunda geç kentleşme, kentte/ilçede yaşayan nüfusun kırla (köy, yayla, oba) bağını koparamamış olması, eğitim düzeyinin düşük olması gibi etkenler önemli yer tutmaktadır.

Doğurganlığı sağlayabilmek için yerel tedavi yöntemi de diyebileceğimiz bir takım tedbirlere rastlanılmıştır. Bunlar arasında çocuğu olmayanların kutsal sayılan yatlara (mezar üstüne) giderek burada dua edip yedi⁴³ kere dönerek dilekte bulunmaları, muska yazdırma, aç doyurma, yoksul giydirme ve hayır hasenat yapma gibi uygulamalar örnek olarak verilebilir.

Bunların dışında çocuğu olmayan kadının hamile kalabilmesi için sığağa oturtma denilen bir adet vardır. Başta ısırgan otu olmak üzere, çeşitli otlar toplanarak karışım hazırlanıp kaynatılır. Hamile kalmak isteyen kadın bu sıcak buğunun veya kaynamış sütün buğusuna tutulur. Küle veya yeni doğum yapmış kadının eşine

⁴³ Üç ve yedi sayılarının halk inanışlarında önemli bir yere sahip olduğu burada da görülmektedir.

(plasenta) oturtma yöntemi de uygulanır. Bazı köylerde ise temizleyici olarak kül ve sarımsak karıştırılıp kadının rahmine konulur. Türk halk inanışında ateşin uzaklaştırıcı ve koruyucu özelliğinin bu uygulamada etkili olduğu düşünülebilir.

Çocuksuzluk konusunda isimlerini gizli tutmayı uygun gördüğümüz üç çift ile görüşme yapılmıştır. Bunlardan birinin tüp bebek tedavisi yoluyla ikiz çocukları olmuştur. Diğer iki çift halen tedaviye devam etmektedir. Hatta içlerinden bir çift artık çocuk sahibi olmak istemediklerini, tedavinin onları psikolojik anlamda yordüğünü fakat aileleri tarafından buna mecbur bırakıldıklarını ifade etmişlerdir.

Yörede çocuğun olup olmayacağına ilişkin inanışlar da vardır. Espiye merkez ve çevresinde bununla ilgili uygulama, İbrahim Şeyh Köyü'nde İbrahim Şeyh'e ait türbenin yanında bulunan meşe ağacının dibindeki ocak etrafında olmaktadır. Buna göre çocuğu olmayan kadın, meşe ağacının dibinde bulunan kovuğa elini sokar. Eğer eline böcek gelirse çocuğu olacak; gelmezse olmayacak demektir (Çelik ve Gürsoy, 2007: 207).

Fotoğraf 10: İbrahim Şeyh Hazretleri'ne ait türbe ve yanındaki meşe ağacı

Konu ile ilgili bu ve buna benzer uygulamalar, sadece Anadolu'da değil toplumsal hayatın olduğu ve bilimsel bilgi ve buna bağlı uygulama düzeyinin ileri safhalarının yakalanamadığı her yerde görülebilmektedir. Espiye'ye ilk jinekolog 2011 yılında atanmıştır. Bu tarihten önce il merkezinden haftada bir gün süreyle gelen jinekologlar tarafından kadın-doğum ve sağlığı hizmeti yürütülmekte idi.

2.Cinsiyeti Doğum Öncesi Öngörebilme

İnsanlar kadın ve erkek olarak iki cins yaratılmıştır. Allah iki cinsi birbirinden farklı yaratmıştır ama cinsiyete anlam yüklerken bilişsel önyargısal açıdan bakarak düzen bozucu kuvvet olma, koruyucu gözetici olma, üretici olma, zevk aracı olma gibi anlamları insanlar yüklemiştir (Geertz, 2007, 98). Bu bakımdan cinsiyetin ne olacağı doğmadan önce merak konusu olmuş ve doğmadan önce cinsiyeti tayin için bir takım yöntemler geliştirilmiştir.

Cinsiyet tayini ile ilgili adet, gelenek ve davranışların temelinde deneme-yanılma yöntemi önem taşımaktadır. Bu yöntemin uygulandığı örneklerle araştırma alanında da rastlanılmıştır. Bunlardan biri; hamile kadının oturabileceği minderlerden birinin altına bıçak, diğerinin altına süpürge konulması uygulamasıdır. Hangisinin altında ne olduğunu bilmeyen kadın rast gele birine oturur. Eğer süpürge olana oturursa kızı; bıçak olana oturursa oğlu olacağına inanılır. Ayrıca gebe kadının sağ yanı sol yanına göre daha ağırsa bebeğin erkek, sol yanının daha ağır, karnının yayvan, yüzünün lekelenmiş olması durumunda ise bebeğin kız olacağına inanılmaktadır.

Buna benzer bir başka inanış da hamile kadının süpürge üzerine oturması durumunda çok kız evladının olacağına, ip üzerine oturması durumunda ise doğum ağrılarının çok olacağına inanılmasıdır. Süpürge sıklığı ve ev işlerini çağrıştırdığı için çok kız evladı ile yorumlandığı söylenebilir. Ayrıca çocuk anne karnında çok

hareketliyse çocuğun erkek olabileceği öngörülmektedir. Bunun çalışmanın erkeğe farz olması ve erkeğin aktif olması ile ilgisi olduğu düşünülebilir.

İslam öncesi dönemde Türkler tabiatta bir takım kuvvetlerin varlığına inanırdı. Dağ, tepe, vadi, ırmak, su kaynağı, mağara, ağaç, orman, volkanik göl, demir, demir kılıç gibi bir takım nesne ve coğrafi yapı ve bölgeler kutsallaştırılır, ruhları olduğuna inanılırdı. Araştırma alanında da buna benzer bir inanış olduğu saptanmıştır. Yörede bulunan Ahıl (Akıl) Baba Dağı'nda bulunan oyuğa (kovuk) hamile kadının elini soktuğunda, eğer kadının eline böcek gelirse oğlunun, solucan gelirse kızının olacağına inanılmaktadır (Çelik ve Gürsoy, 2007: 207).

3. Doğum Sırasında

Günümüzde köylerde bile evde doğum olayına çok rastlanmadığından pek çok uygulama artık yerine getirilmese de araştırma alanında yapılan incelemeler sonucunda eskiden yapılan bazı uygulamalar tespit edilmiştir. Buna göre;

Doğum yapan kadının yanına çocuk girerse, giren çocuk kız ise eteği sökülür ya da eteğinden iplik koparılır. Eteğin sökülmesinin bir diğer sebebi de bu eylemle birlikte doğumun kolay olacağına inanılmasıdır. Aynı şekilde örülü saçlar sökülür. Doğum yapan kadının yanına girenler ayaklarını yere vururlar. “*Ben geldim, sen de çabuk gel*” denilerek doğmak üzere olan çocuğa çağrı yapılır. Bunun yanında doğumu kolaylaştırmak için doğum yapan kadının beli ovulur (Çelik ve Gürsoy, 2007, 207).

4. Doğum sonrasında

Doğum sonrasındaki uygulamalardan bazıları İslam öncesi dönemin bakiyeleri iken, bazılarında da İslamî giysiler giydirilmiştir. Bu uygulamaların bir kısmı doğum yapan anne ile bir kısmı ise yeni doğan bebeğin korunması ile ilgilidir. Korunma için maden (bıçak, maşa), bitki (süpürge), toprak (taş, kaya), su ve ateşten

medet umulur. Benzer inanmalar Türklerin ilk inanç sistemlerinden olan Gök-Tanrı inanç sisteminde de kutsal kült olarak bulunmaktaydı (Kalafat, 1996, 8).

Doğumdan sonraki kırk⁴⁴ günlük süre için “*Mezarın kapısı açıktır,*” denilerek loğusa ve çocuk bakımında bu dönemin kritik ve tehlikeli olduğu anlatılmaktadır. Loğusa kadına al yazma takılır ve loğusa kadının çamaşırları kırk gün dışarı bırakılmaz, kırkı çıkmamış çocuğun yüzüne de nazar değmemesi için kömür karası sürülür.

Çocukların bezleri değirmen bendi gibi metruk sayılan yerlerde değiştirilmez, yıkanmaz. Buna akşam üzerileri (dar vakti) de dâhildir. Bu önleyici uygulamalar yoluyla, çocukların dışarıkları (ecinli, kötü cinler, albasması) tarafından ele geçirilmesine fırsat verilmez (Aça, 2008, 29).

Ayrıca, fakir olur inancıyla kırkı çıkmamış çocuğun saçı ve tırnağı kesilmez⁴⁵, çabuk konuşması için de, ağzının kenarında kuş öttürülür. Araştırma alanında yeni doğan çocuklarla ilgili dikkati çeken bir inanış da, yeni doğan çocuğun koltuk altı ve avret yerlerine kıl çıkmaması için tüyü çıkmamış fare yavrusunun sürülmesidir. Bu uygulama pek çok kişi tarafından bilinmekle birlikte uygulanma sıklığı ile ilgili güvenilir bir veri elde edilememiştir.

Bunların dışında doğum sonrası ile ilgili beş önemli adet ve inanmadan söz edilebilir.

⁴⁴ “40” sayısının kutsal olduğu düşüncesi herhangi bir dinî inançla ilgili değildir. Bu düşünce sadece, Türk boylarının eski medeniyetleriyle ilgilidir. Eski Uygurların tarihî destanı Oğuzname’de “kırk günde büyüdü, yürüdü, oynadı”, “Kırk masa kırk sandalye yaptırdı”, “Kırk gün sonra, buz dağı isimli dağın eteklerine ulaştı”, “Kırk kulaçlık uzun bir ağaç diktirdi”, “Kırk gece kırk gün düğün yaptı” gibi satırlara rastlanır. Aynı zamanda Kazaklar’ın “Casagan” efsanesinde gök ilahı Casagan önce çamurdan 40 insan yaratmış ve tüm insanlar bundan türemişlerdir, diye bahsedilmiştir. “Kırgızların ortaya çıkması” adlı efsanede de, “Kırk abla ile kız kardeş, sihirli su içip hamile kalırlar ve kırk erkekle kız doğururlar. Bunlar birbirleriyle evlenirler. Doğan çocukları Kırgız boyunu oluştururlar” diye hikâye edilir. Bu efsaneler baktığımızda “40” sayısını uğurlu sayı olarak benimsemenin, İslamiyet’ten çok daha önceleri ortaya çıktığını görürüz (Rahman, 1996: 160).

⁴⁵ Aynı inanış Tatar Türklerinde de görülmektedir (Çetin, 2009: 76).

a. Basıklık

Karadeniz Bölgesi'nde basık "*cılız, zayıf, boysuz*" veya "*yürümesi geciken çocuk*" anlamında kullanılır (Derleme Sözlüğü-II, 1993: 539). Anadolu'nun birçok yerinde var olan basıklık Özbek, Tatar, Başkurt, Karaçay ve Malkar Türkleri arasında görülen ortak bir Türk geleneğidir (Aça, 2008: 32). Basıklık halk arasında tedirgin edici bir durum olarak algılanır. Basık olan çocuğun gelişemeyeceğine, yürüyemeyeceğine ya da boyunun kısa kalacağına inanılır.

Bunun için doğumla birlikte başlayan ilk 40 günün özel bir önemi vardır. Bu dönemde bebeğin basık olmaması için bir takım tedbirler uygulanır. Örneğin bebeğin üstünden atlanılmaz, üzerinden eşya geçirilmez, eve et getirilmez, silahla eve girilmez, loğusa kadın ziyarete gelirse bebek yükseğe kaldırılır ve cenazede bebek tabutun yakınında bulundurulmaz. Ancak bu dönemden önce yani annenin gebeliği sırasında da basıklık durumu söz konusu olabilir. Gebeliği sırasında anne adayları kurbağaya basmış olabilir. Bunun anlaşılması için de mum veya kurşun dökülür. Yere düşüp dökülen mum-kurşun kurbağa şeklini alırsa kurbağa basığıdır.

Bu önlemlere rağmen çocuk basık olabilir ancak bu basıklıktan kurtulma yolları da vardır. Örneğin kırkı çıkmadan çocuğun üzerinden et geçirilen çocuğun basıklığının geçmesi için leğene et konup üzerinde çocuk yıkanır. Ayrıca basık olan çocuğa eski elbise giydirilmesi, basık olan çocuğun süpürgenin veya dikenin altından, kovuktan ya da herhangi iki arazinin sınırından geçirilmesi de söz konusudur. Eski elbise giydirerek çocuğu çirkinleştirme ve bu yolla nazardan koruma amaçlanmaktadır. Sınırdan geçilecek arazide ise sınır atlanırken dikkat edilmesi gereken üç husus vardır. Birincisi, geçilecek arazide üzüm teveği, diken gibi bir bitki olmalı ve bunun altından geçilmelidir. İkincisi, basık olan çocuk kan bağı olmayan kişi tarafından sınırdan geçirilmelidir. Üçüncüsü, tüm bunlar olurken geçiren kişi kesinlikle ardına bakmamalı ve duraksamadan eve gitmelidir.

Basıklık tedavisindeki bir diğler yöntem ise Cuma namazından ilk çıkan ve basık çocukla kan bağı olmayan kişiye ayak bağıının kestirilmesidir. Bu kişi, çocuğun arkasından çocuğa yaklaşır ve çeşitli sureler okuyarak kırmızı kurdele ile çocuğun iki ayağını birbirine bağlar, sonra dua ederek ipi keser. Böylece yürüme güçlüğü çeken çocuğun ayağının yürümesini engellediğine inanılan bağ koparılmış olur. Ayak bağıını kestiren anne, kimse ile konuşmadan doğrudan eve gelir. Aksi halde ayak bağı kesilmemiş olur.

Ayrıca basıklığın geçmesi için “su kültü” ile de ilişkilendirebileceğimiz bir inanç mevcuttur. Buna göre; seher vakti yedi ayrı gözeden alınan suyla veya dere ile denizin karıştığı yerden birer dalga atlanarak yedi ayrı dalgadan alınan suyla, dua okunduktan sonra çocuk yıkanır, durulanır. Suyun kutsallığına, arılığına ve duruluğuna olan inançtan dolayı, bunun ayak basığını geçireceğine inanılır.

b. Al Basması:

Araştırma alanında görülen doğum sonrası inanış olan albasması inancı Türk toplulukları arasında yaygındır. İnanış Anadolu, Özbek, Kazak, Başkurt, Tıva, Altay, Kırım, Kazan, Sibiry Türklerinde albastı veya alvastı şeklinde; Türkmen Türklerinde albarstı, Karakalpak ve Nogay Türklerinde albaslı, Azerbaycan Türklerinde hal henesi, Kumuk Türklerinde albaslı katın, Karaçay ve Malkar Türklerinde alması, Gagauz Türklerinde ise rusali adıyla bilinmektedir (Aça, 2008: 29).

Loğusa kadınların korkusu olan al basması, halen sakınılması gereken bir olay olarak varlığını sürdürmektedir. Al basan kadınların anlattığına göre al, ayakucundan gelip sonra bütün vücudu kaplar. Etraf bir anda kararır, eş zamanlı olarak boğulma ve daralma hissedilir. Sanki kişinin üstüne bir yük binmiş gibi olur.

Loğusalık döneminde geçirilecek olan 40 günlük sürede, al basmasına karşı tedbirler alınır. Buna göre, loğusa kadın gece-gündüz beklenir. Eğer bir müddet de

olsa loğusa kadını yalnız bırakmak zorunda kalan hane bireyi, odaya süpürge ya da erkek pantolonu veya beşiğin üstüne balta, orak, bıçak gibi kesici demir alet bırakır. Aksi takdirde anne ya da çocuğun kötü ruhlardan zarar göreceğine inanılır. Geceleri ise annenin yanında sürekli lamba yanık kalır ve odada onunla beraber en az bir kişi daha bulunur. Loğusa kadın, al basmasın diye başına kırmızı renkli örtü örter. Kırklı çocuğun ve annesinin giysileri gece dışarıda bırakılmaz. Yıkanmış ve dışarıya asılmış giysiler kurumamış bile olsa akşam olunca toplanıp içeri alınır. Bebeğin ve loğusa annenin banyo suyu dışarı dökülmez. Ayrıca loğusa kadının yastığının altına ekmek, çocuğun yanına da babasının giysisi, silahı, Kur'an-ı Kerim veya yörede "hamaylı" adı verilen dört köşeli muska, ya da bebeğin yastığının altına bıçak konulur⁴⁶. Böylece al basmasına karşı tedbir ya da tedbirler alınmış olur.

Tedbir amaçlı 40 gün boyunca bebek dışarı çıkarılmamaya çalışılsa da, günümüzde annelerin çalışıyor olması, anne ve bebeğin doktor kontrolü amaçlı hastaneye götürülmesi gibi nedenlerden dolayı dışarı çıkılabilmektedir. Ancak buna rağmen yine de loğusa anne ve bebeğin 40 gün boyunca aynı ortamda kalmasına dikkat edilmektedir. Kırkı çıktıktan sonra çocuk akrabalara gezmeye götürülür. Ev sahibi çocuğa hediye (yumurta, para, havlu gibi) verir.

c. Sal Basması

Yeni doğan çocuğun olduğu ev yakınında cenaze varsa, salın (tabutun) götürülüşü esnasında yeni doğan çocuğun yolun üst, salın ise yolun alt tarafında kalmasına dikkat edilir. Oturulan ev yolun alt tarafında ise beşik ile beraber çocuk evden çıkarılıp sal geçene kadar, sal basmasın diye yolun üst tarafında bekletilir⁴⁷.

⁴⁶ Eski Türklerde demirin koruyucu özelliğine olan inancın bir devamıdır.

⁴⁷ Kaynak kişi: Recep Şahan

d. Göbek Bağı Kesme

Göbek bağıının doğumdan sonra gömülmesi ve saklanması, Türk halkları arasında yaygın olarak görülen bir uygulamadır (Aça, 2008: 27). Yeni doğan bebeğin göbek bağı ekme veya para ile kesilerek okul ya da cami bahçesine gömülür. Böylece çocuğun iyi eğitilmiş ve ahlâklı olacağına inanılır. Göbeği para ile kesilen kişilerin paraya düşkün olacağına inanılmakta ve bu yüzden paraya düşkün olan insanlara yörede “*Göbeğin parayla mı kesildi?*” denilmektedir.

Bazı insanlar sadece bebeğin göbek bağıını değil eşini (plasenta) de okul ya da cami bahçesine gömmekte ya da evine bağlı olsun diye evde sandık veya dolapta saklamaktadır. Görüşme yapılan kişilerin çoğu buna inanmakta ve kendileri ve aile fertleri hakkında da bu durumu doğrulayıcı örnekler vermektedirler. Araştırma sırasında da bu inanca uygun bir örnek tarafımızdan gözlenmiştir. İlçedeki en yüksek eğitim kurumu Giresun Üniversitesi'ne bağlı Espiye Meslek Yüksek Okulu olduğundan, 2010 yılında yeni doğan torununun okuyup ilim irfan sahibi olması için, göbek bağıını yüksek okulun bahçesine gömmek için getiren bir kadına rastlanmıştır. Ancak okulun güvenlik görevlisi tarafından kadın bahçeye alınmamış ve göbek bağıını gömmesine izin verilmemiştir.

e. Çocuğa Ad Verme:

Yeni doğan çocuğa ad koyma onun kim olduğunun ve kim olacağıının başlangıcıdır. Doğduğu aile ve toplumu çağrıştırdığı için çocuğa ad koyma rastgele değildir (Arslantürk ve diğerleri, 2008: 23). Türk hayatının hemen her safhasında ad alma, ad kazanma ve ad verme işlemleri önemli yer tutmuştur (Kalafat, 1998: 105). İslamiyet sonrasında olduğu gibi, İslamiyet öncesinde de Türkler çocuklarına anlamlı güzel olan adlar verirlerdi (Çetin, 2009: 75). Ad verme konusunda eski Türk geleneğini en fazla yansıtan uygulama Kozan Dağı Türkmenlerinde görülür. Burada

ad koyma işi bir ziyafetten sonra olur ve gerekirse bu ziyafet verilinceye kadar çocuk altı ay veya daha fazla adsız bekletilir (Çelik, 1999, 315).

Bebeğe ad verme Espiye’de merasimle yapılmamaktadır. Ancak dikkat edilen nokta adın gece konulmamasıdır. Ayrıca aile büyüklerinden birinin adını verme zorunluluğuna da rastlanmamıştır. Ama insanlar isterlerse veya büyüklerinden böyle bir teklif geldiğinde bu teklifi/isteği geri çevirmediklerini söylemişlerdir. Görüşmecilerden biri kızının adını Nagihan koymak istediğini ama annesinin isteği üzerine Semahat koyduğunu dile getirmiştir⁴⁸.

Ad koyma ile ilgili yapılan bir diğer tespit de ailenin başka çocuk isteyip istemediği ile çocuğun adı arasındaki ilişkidir. Konu ile ilgili adının konulma hikâyesini anlatan görüşmeci, evin altıncı çocuğu olduğunu ve ailesinin başka çocuk istemediği için adını “Veda” koyduklarını, erkek olsaymış ailesinin “Soner” ismini koymayı düşündüklerini dile getirmiştir⁴⁹. Anadolu’da görülen bu isim aynı zamanda bir temenniye yansıtmaktadır.

İlçe Nüfus Müdürü Mehmet Gödek’ten alınan bilgilere göre Espiye’de 1990’lara gelene kadar yaygın olarak erkeklere Ahmet, Mehmet, Mahmut, Muhammet ve Mustafa isimleri konurken; kızlara başta Fatma olmak üzere Ayşe, Havva ve Hanife isimleri konulmuş. Günümüzde ise, ailelerin çocuklarına medyatik isimleri koymayı tercih ettiklerinden dolayı yaygın olarak konulan belli bir ismin olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. İsmi değiştirenlerin ise yok denecek kadar az olduğu, değiştirenlerin de mazerete binaen değiştirdikleri öğrenilmiştir. Örneğin kızının adını Aşkım koyan bir aile, çocuk okula başladığında özellikle erkek öğrenciler tarafından rahatsız edildiği için ismi mahkeme yoluyla değiştirmiştir. Kent merkezinde yaşayıp da herhangi bir sebeple ismini değiştiren kişinin olmadığı öğrenilmiştir. Bunun dışında köylerde konulan ve nüfusta farklı olup köyde farklı

⁴⁸ Kaynak kişi: Coşkun Nakışoğlu

⁴⁹ Kaynak kişi: Veda Patan

anılan kişilerin varlığına çokça rastlanmıştır. Bu kişilerden bazıları problem yaşadığı için ismini mahkeme yoluyla değiştirmiştir.

Araştırma alanında rastlanılan ve her yerde görülmeyen isimler dikkat çekicidir. Örneğin Baligar, Cinsler, Dudu, Ganim, Güvercin, Güzel, Hanım, Hatun, Kadın, Köpük, Kukuş, Minta, Miyese, Nokta, Taşbebek, Taşkız, Taştan, Pamiş, Pamuk, Yereş gibi kadın isimlerine, Ağabey, Alibey, Genççağa, Paşa, Pehlivan ve Toner gibi erkek isimlerine rastlanmıştır.

Yeni doğan bebeğin kulağına ezan okunup, isminin söylenmesi âdeti Espiye’de %25’ler civarındadır⁵⁰. Görüşme yaptığımız din görevlileri, kulağa ezan okuyup da isim verme âdetinin toplumsal hayatta yeni yeni yer bulduğunu, birçok kişinin bundan haberinin olmadığını ancak söylendiğinde bu teklifi geri çevirmediklerini ve mutlaka çocuklarına isim verirken kulaklarına ezan okuttuklarını dile getirmişlerdir. Görüşme yapılan pek çok kişi de, böyle bir uygulamaya rastlamadığını ve de ilk defa duyduğunu dile getirmiştir.

B. Sünnet Töreniyle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Modernleşme ve sonrası post-modernleşme ile birlikte toplumsal, kurumsal ve yapısal pek çok alanda, dinî ve manevi değerlerin benimsenmesinde ve uygulanmasında, hem algısal hem de davranışsal değişim ve dönüşümler dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında günümüz insanı günlük pratiklerinde ve kutlamalarında dine nasıl ve ne kadar yer ayıracağına karar verme güçlüğü çekmektedir (Yapıcı, 2007: 29). Profan, pişmanlık duymadan el kaldırabileceğimiz, değiştirip, satabildiğimiz şeydir, kutsal ise saygı halesiyle çevrilidir. Bunlar birbirinden tamamen ayrı iki alan meydana getirirse de Bouthoul’un dediği gibi iki alan arasındaki sınır değişmektedir (1995: 90). Sünnet cemiyeti, Türkiye’de de bu sınır değişmesinin en iyi görülebileceği kutlamalardandır.

⁵⁰ Kaynak kişi: Mehmet Yazıcı

Kutsal ve profan unsurların bir arada yaşatıldığı ve kutsal unsurlardan tamamen sıyrılmanın güç olduğu ya da hiç mümkün olmadığı uygulama sünnet törenidir. Dinî ritüellerden tamamen ayırmanın mümkün olmadığı, aynı zamanda çalgılı eğlencenin de mümkün olduğu bir kutlama biçimidir.

İslam'a göre sünnet yapılırken herhangi bir tören ya da dua şekli bulunmamaktadır. Ancak halk arasında kutsallık atfedildiğinden sünnet törenlerinde mutlaka Kur'an, dua ya da mevlit okunmaktadır. Sünnet töreniyle ilgili olarak yapılan gözlem ve mülakatlar sonucunda çok farklı bir uygulama ile karşılaşılmamış ve Anadolu'nun her yerinde karşılaşılabilen uygulamalar görülmüştür. Buna göre bir gün önceden çalgılı eğlence yapılır. Ertesi günü sünnet olacak çocuk arabalarla konvoy yapılarak gezdirilir, mevlit okutulur ve ardından da sünnet olayı gerçekleşir.

İslam dininin gereklerine göre yapılan sünnet töreninde çocuğu tutan kişiye kirve denir. Tezcan'a göre; kirve ailenin sevdiği bir kimsedir. Kirvenin ailesi ile çocuğun ailesi arasında kaç-göç ve mahremiyet kalkar. Kadınlar kirve ile otururken örtünmezler. Kirve tüm sünnet düğünü masraflarını karşılar, sünnet olan çocuğun babası da kirveye hediyeler alır. Ancak günümüz ekonomik koşulları gereğince sünnet düğününün tüm giderlerinin kirve tarafından karşılanması zorlaşmıştır (Tezcan, 1982: 123).

Kirvelik geleneğinde Anadolu'nun doğusundan batısına doğru gidildikçe, kirvenin çocukları ile sünnet olan çocuk ve kardeşleri bacı-kardeş sayıldığından evlenmelerine hoş gözle bakılmadığı bilinmektedir (Tezcan, 1997: 91). Mahremiyetin kalkması ve ailelerin birbirlerine daha da yaklaşması geleneği ile ilgili olarak araştırma alanında da eskiden, sünnet olan çocuğun kirvesinin kızlarıyla evlenmediği bilgisine ulaşılmıştır (Güleç, 2011: 69). Günümüzde ise böyle bir inanmaya rastlanılmamaktadır.

C. Evlenme Töreniyle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Türk toplumunda evlilik, yetişkin sorumluluğu alma, namus sahibi olmadır. Evlilik, kişiyi sorumluluk sahibi yapmaktadır. Evli olan kadın ve erkek ile evli olmayan kadın ve erkek birbirinden farklıdır. Bu sebeptendir ki bekâr kişilere toplumca tanınan hoşgörüler, evlilere her zaman ve her durumda tanınmayabilir.

Modernleşme ile birlikte toplumsal hayatta ve kurumlarda görülen değişiklikler, evlilik şekillerinde ve aile kurumunda da göze çarpmaktadır. Geleneksel düğün törenleri birkaç gün sürerken, toplumsal alandaki değişimler düğün törenlerini de etkilemiştir. Hem aileler hem de evlenecek çiftler, birkaç gün süren geleneksel tören yerine, birkaç saat süren salon düğünlerini tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. Ancak salon düğünlerinde bile kemençe gibi yöresel çalgılar çalınıp, horon ve karşılama gibi yöresel oyunlar oynanmaktadır. Anavatani Espiye'ye 35 kilometre uzaklıkta olan Giresun'a bağlı Görele ilçesi olan kemençe⁵¹, yörede sadece düğün törenlerinde değil, yayla şenliklerinde ve diğer pek çok kutlamalarda da tercih edilen bir çalgı aletidir.

Günümüzde yaygın bir şekilde görülen monogami türü evlilikler ile neolokal yani evlenen çiftlerin, her iki tarafın ailesinden bağımsız, yeni bir eve yerleşmeleri ile oluşan evlilik biçimi Espiye'de de yaygın bir şekilde görülmektedir. Poligami (polijini)⁵² ise geleneksel yapıda nadiren gözlenebilen evlilik türü olmakla birlikte, günümüzde yok denecek kadar azdır. Bunda ekonomik hayatın zorlukları, kadının sosyal statüsündeki ilerlemeler, boşanma oranlarının artması, nikâhsız birlikteliğin Türk Ceza Kanunu'nda zina olmaktan çıkarılması gibi etkenler neden olarak sayılabilir.

⁵¹ Kemençenin kaynağı ile ilgili birbirine ters nazariyelere rağmen, Türk çalgısı olduğuna dair deliller daha fazla ağırlık kazanmaktadır. Buna göre Türk boyları vasıtasıyla orta Asya'dan Anadolu'ya getirilen kemençe, Orta Asya Türk kabileleri arasında "ıklık", "ıklığ", "ıklığ", "ıgil", "kıyak", "gıçek", gibi adlarla anılmaktadır. İklık yani kemençe çalanlara da ıklıkçı denirdi (Çiçek, 2006: 15).

⁵² Poligami çok eşle evlilik; polijini ise bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesidir.

Evlilik biçimiyle ilgili rastlanan çarpıcı bir örnek Arpacık Köyü'nde köylülerin köy dışından kesinlikle evlenmemesi olmuştur. Köy dışından evlilik yapılmadığı için de akraba evliliği (endogami) çok fazla görülür. Bununla ilgili olarak köylüler tarafından anlatılan ve sıkı sıkıya inanılan bir rivayete göre, bu köyde kaynağı bilinmeyen ve durmadan çalışan bir değirmen bulunmaktaymış. Değirmenin sırrı kimsenin bu değirmenin üzerinden geçip kaynağına bakmamasıymış. Bir gün köye dışarıdan gelen bir gelin değirmene su doldurmaya gittiğinde merak ederek değirmenin üzerine çıkıp kaynağına bakmış ve orada ağızından ürün çıkan yılanı görmüş. Bundan sonra değirmenin sırrı çözülmüş ve değirmen durmuş. O günden sonra köyde dışarıdan evlilik hiç yapılmamış. Bu yüzden dışarıdan evliliğin (egzogami) köye uğursuzluk getirdiğine inanılmaktadır⁵³. Son 50 yılda ise köy dışından evlenen sadece iki kişi olmuş ve her iki evlilik de boşanma ile sonuçlanmış. Bu iki örnek de köylünün köy dışından evlenmenin uğursuzluk getirdiği yönündeki inancını daha da pekiştirmiştir.

Ülkemizde örneğine az rastlanan levirat⁵⁴ türü evliliğe araştırma alanında bir tane rastlanmıştır. Kocasını, 1989 yılında vatani görevini yaparken şehit olan ve altı aylık ikiz kız bebekleriyle dul kalan genç kadınla, kocasının bekâr küçük erkek kardeşi evlenmiştir. Burada amaç dul kalan yengeyi himaye altına almak ve yetim kalan iki küçük kız çocuğuna (yeğenlerine) koruyuculuk yapmaktır. Ancak konu ile ilgili görüşlerine başvurduğumuz, ilçede yaşayan başka aileler bu olaya hoşgörü ile yaklaşmadıklarını dile getirmişlerdir.

Temel nedeni ekonomik ve aile anlaşmazlıkları olan, kaçarak evlenmelere ise, araştırma alanında çok fazla rastlanılmaktadır⁵⁵. Espiye'de evlilik biçimi ve töreni

⁵³ Kaynak kişiler: Galip İmamoğlu ve Nejla Can

⁵⁴ Yengeyle evlilik demektir, levirat geleneğine göre dul kalan kadınlar tek başına çaresiz bırakılmaz, himaye edilirler.

⁵⁵ Kaynak kişi: Yeliz Tanrıku

her ne şekilde olursa olsun, önce resmî, sonra da imam nikâhı olmak üzere her iki nikâh da mutlaka kıyılır.

Din görevlilerinden aldığımız bilgilere göre, iki bayram arası (ramazan ve kurban bayramları) düğün yapmanın sakıncalı olduğunu düşünüp bu sebeple düğün tarihini erteleyenlerin olmadığı belirtilmiştir. Böyle düşünen kişiler olsa da bu sebeple düğün tarihini ertelemediklerini, bunun yerine eğer mümkünse düğün tarihini iki bayram arasına getirmemeye çalıştıklarını, konu ile ilgili tereddütleri bulunanların ise din görevlilerine danıştıklarını belirtmişlerdir.

Toplumsal yapı aile, din, ekonomi, siyaset, boş zamanlar, hukuk, iletişim ve sağlık gibi kurumlardan, kurumlar da kendi içinde yardımcı kurumlardan oluşur (Bilgin, 2010, 155). Aile kurumunun oluşmasında ilk adım olan evlenme töreniyle ilgili inanış ve uygulamalar üç başlık altında incelendi.

1. Düğün Öncesi Dönem

Düğün öncesi dönemi iki kısma ayırabiliriz. Bunlardan birincisi evlilik kurumunun oluşması ile ilgili bir adayın ve hazırlığın olmadığı dönemdir. Bu dönemde genç kızlar çeyizleri için el işi yapmakta ya da bir işte çalışarak çeyizlerinde ihtiyaç duyacakları eşyaları almaktadırlar. Genç erkek ve aileleri ise daha gelin adayı belli olmadan düğün ve takı masrafları için birikim ve hazırlık yapmaktadırlar. Bu dönemle ilgili olarak bazı inançlar söz konusudur. Tespit edilen bulgulara göre, tavanın ya da tencerenin dibine yapışmış olan yemeği yiyen kişinin düğününün kışın olacağına ve düğününde kar yağacağına, kapının eşiğine oturunca da kısmetin kapanacağına inanılmaktadır.

Düğün öncesi dönemin ikinci kısmı ise evlenecek adayların belli olması ve çiftlerin birlikteliği için hazırlıkların başlamasıdır. Bu dönemin en başında hiç şüphesiz kız isteme âdeti ve geleneği vardır. Evliliğin temelinde görücülük usulü olmakla birlikte günümüzde çiftlerin karşılıklı anlaşması da söz konusudur.

Öncelikle çiftler tercih ettikleri adayları ailelerine bildirmekte ve onların bu adayları kabullenmesini sağlamaktadır. Sonra aracılar vasıtasıyla kız tarafının ne düşündüğü ile ilgili olarak ön bilgi alınır; daha sonra “*Allah’ın emri Peygamberin kavliyle*” kız istenir, kız tarafı kızı verirse, söz kesilir ve kahveler içilir.

Düğün tarihi kız ve erkek aileleri tarafından saptanır. Düğünler genelde yaz aylarında ve fındık tarımını etkilemeyecek zamanlarda yapılır. Düğüne davet günümüzde davetiye ile olmaktadır. Bunun dışında ise, kız ve erkek tarafının hatırlı ve aynı zamanda çok yakını olanlar davetiye yerine özel yiyeceklerle (ekmek, börek, lavaş gibi), ötekiler ise “*Babamın selamı var, filan gün düğünümüz var,*” denilerek selam ile davet edilmektedir.

2. Düğün Süreci

Günümüzde gittikçe yaygınlaşan salon düğünleri yerine, geleneksel düğün yapılacaksa bunun iki ayrı uygulamasından söz edilebilir. Birinci tip düğünde hazırlıklar bir hafta öncesinden başlar ve yemekler hazırlanır. Pazar ve/veya Pazartesi günü fırınlar yakılır; ekmek pişirilir. Salı günü kız evine düğünlük (sini götürme) götürülür. Düğünlük içinde mısır ekmeği, börek vb bulunur. Perşembe akşamı da gelin alınır.

Eğer düğün üç gün sürecekse, birinci gün özel bir gündür ve kız evinde yapılan tören oğlan evindekinden daha önemlidir. “*Komşu gecesi*” veya “*Kına gecesi*” denilen düğünün ilk günü, tüm canlılığını akşam saatinden sonra gösterir. Kız tarafında düzenlenen geceye ilerleyen saatlerde erkek tarafı da çerez ve kına getirerek katılırlar. Geline kına yakılacağı sırada kına tepsisi ve mumlarla gelinin etrafında genç kızlar dönerek türkü söylerler. Bu sırada gelinin yüzü başından aşağıya doğru sarkan özel bir örtü ile kapatılmıştır. Gelinin avucu da kapalıdır. Damat veya annesi bahşişi verdikten sonra avuç açılır ve maniler söylenerek kına yakılır. Kına adanmışlığın sembolüdür, bu sayede damat ve gelin birbirine adanmış

olur. Yakılan kınanın içine, ailenin ekonomik durumuna göre para, altın gibi şeyler konulur ve gelinin eli bağlanır. Eşleri birbirine sevgili yapmak amacıyla yakılan kına, davetlilerin de ellerine yakılarak evlilik kutsanır (Santur, 2005: 189).

Kalabalık katılımlı büyük eğlence ise ikinci gün, köy meydanında veya oğlan evinin fındık harmanında yemekli yapılır. Düğün yemeklerinde genellikle keşkek, düğün böreği, baklava, etli pilav, kuru fasulye, lahana sarması ve sütlaç olur. Buraya uzak ve yakın komşu ve akrabaların hepsi katılır, geceli gündüzlü eğlence sürer.

Gelin alma günü olan üçüncü günde, genç kızlar gelinin ayakkabısının altına isimlerini yazarlar, en önce kimin ismi silinirse önce onun evleneceğine inanırlar. Gelinçi⁵⁶ alayı hazırlanır ve kız evine gidilir. Kız tarafı isteklerini damada kabul ettirebilmek için onu ayaklarından ağaca asarlar. Bu geleneğe yörede “*damat asma*” geleneği denmektedir. Damada isteklerini kabul ettirdiklerinde ağaçtan indirirler.

Gelin alma esnasında bahşiş âdeti vardır. Buna göre çalgıcı ve gelinin kardeşi (kardeşi yoksa en yakını) gelin alma esnasında bahşiş bekler. Gelin evden çıkmak üzereyken, kardeşi beline bir kuşak bağlar ve bahşiş ister. Öte yandan çalgıcı ağlatma havası çalar, oğlan babası çağrılır, gelinin evden çıkması için de bahşiş istenir.

Espiye'nin kimi köylerinde kız evinin çatısına konulan yumurta veya şişeyi vuruncaya kadar silahla ateş ederler. Şişe ya da yumurta vurulmadan gelin dışarı çıkmaz. Benzer gelenek Espiye ve merkez mahallelerinde evin bacasının vurulması şeklinde gerçekleştirilir.

Gelin alındıktan sonra, çeyiz sandığı ve bohçası ile damat evine hareket edilir. Gelin damadın evine boş gelmez. Ailenin her bir ferdine içinde giyecek, havlu, çorap, mendil gibi eşyalar bulunan birer bohça getirir. Damat evine gelindiğinde de bir çok ritüel vardır. Gelin eve girerken evin eşiğinde tavuk veya horoz kesilir. Gelin sular seller gibi aziz olmak, evinin işini çekip çevirebilmek ve sözünü geçirebilmek

⁵⁶ Gelin almaya gelen erkek tarafına yörede gelinçi deniyor.

için eşiğe konulan su dolu testiye devirerek içeri girer. Damat gelinin başındaki yöreye özgü bir dokuma türü olan keşana bereket getirsin diye fındık, para, arpa, buğday ve şeker atar, bunlar düğüne gelen misafirlere dağıtılır. Yine bolluk bereket getirsin diye, gelinin koltuğunun altına ekmek konulur, eli una batırılır. Dili tatlı, geçimi iyi olsun diye, tatlı yedirilir. Uğursuzluklara karşı önlem amaçlı gelin içeri girer girmez cam eşya kırılır, içeri girince oğlu-kızı olsun, soyu sürsün diye kucağına bir erkek çocuk verilir⁵⁷. Bu uygulamanın amacı gelini doğurgan ve erkek çocuk sahibi yapmaktır. Gelinin kucağına çocuk verilmesine “*kaşık kırma*”⁵⁸ denmektedir, kaşık kırma geleneğinin bir diğer anlamı da gelinin kaynanadan güçlü olmasının istenmesidir.

Gerdek gecesinde kız tarafından iki yenge ile erkek tarafından bir kişi, sağdıç olarak beklerler.

3. Düğün Sonrası Dönem

Düğünden sonra gelin, kaynanasına karşı “söyletme” tutar, hediyesini almadan onunla konuşmaz. “Söyletme” geleneğinin iki boyutu vardır. Biri, gelinin dilini yani söz söylemesini edep çerçevesinde kontrol etme, diğeri ise dışarıdan biri olarak aileye katılmanın kapısını aralamadır. Söyletme geleneği ile ilgili olarak eskiden kaynana ya da kayınpederi ile yıllarca konuşmayan gelinlerin de olduğu bilgisine ulaşılmıştır⁵⁹. Ayrıca yeni evlenen geline ömür boyu işinin bitmeyeceğine inanıldığı için birkaç gün iş yaptırılmaz.

Düğünden sonraki beşinci gün gelinin akrabaları gelerek çeyizi toplarlar. Düğün sonrası uygulamalardan biri de “*yedilik*” geleneğidir. Yedilik damadın kız

⁵⁷ Gelinin kucağına erkek çocuk verme uygulaması sadece Türkler arasında değil, birçok Slav memleketinde ve Hindistan’da da görülen bir uygulamadır. İsveç’in bazı bölgelerinde de düğünden bir gece önce gelin erkek bebekle uyur. Burada da amaç gelini doğurgan ve erkek çocuk sahibi yapmaktır (Çelik, 1999: 312).

⁵⁸ Kaynak kişi: Ekrem Oflu

⁵⁹ Kaynak kişi: Hasan Yıldırım

evini, gelinin de çocukluğunu yaşadığı evini ve ailesini ziyaret amacıyla düzenlenir. Düğünden bir hafta sonra gidildiği için “yedilik” denilmiştir. Bazı köylerde bu âdete, gelin ve damat kız evine geri gittiği için “gerilik” de denmektedir. Yedilik geleneğinde damadı sürprizler bekler. Ayakkabısı, yemek yediği kaşığı saklanır. Damat kendi evine dönebilmek için ayakkabısını almak zorunda olup, bunun için bir bahşiş öder. Aynı şekilde kendisine pişirilen yumurtayı yemesi için kaşığa ihtiyacı olduğundan yine yumurta tabağının altına bahşiş koymak zorundadır.

Düğün ve evlenme ile ilgili oldukça önemli konulardan biri de, “bağlama” yani gelinin ya da damadın cinsel birleşmeye mani bir durumla karşılaşmalarıdır. Halk inanışında “bağlama”, büyü, sihir veya dışarıdan yapılacak herhangi bir sebebe bağlıdır. Bu sebeple çözümü de tedbiri de buna göre düzenlenir. Gelin ve damat olacaklar daha nişanlandıktan itibaren bağlanmaya karşı korumaya alınır. Bunun için gelinin beline kalınca ip şeklinde kuşak bağlanır. Kuşak (ip) yedi kez düğümlenir. Ancak bu düğüm, gerdek gecesi çözüleceği için çözülebilecek niteliktedir. Oğlan için de aynısı yapılır. Üç düğüm yapılır ve oğlanın cebine konulur. Gelin eve gelince dua ile çözülür. Ayrıca düğüne üç gün kala başlanarak, düğüne kadar hem kız hem de erkek tarafının evlerinde dikiş dikilmez. Tüm bunlara rağmen gelin ya da damat bağlandı ise, “çözme” için hocaya götürülür, muska yazdırılır.

Bu dönemle ilgili olarak üzerinde ehemmiyetle durulan bir konu da gusül abdesti meselesidir. Yörede “koca karı imanı” olarak da anılan bu inanmaya göre çiftlerin gusül abdesti almak için su bulamadıkları durumlarda soğuk su akan ırmak bile olsa geceleyin kalkıp bu suda gusül abdesti almaları gerekir.

D. Cenaze Töreniyle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Günümüzde olduğu gibi eskiden de Türkler, ölüm olayını sakin bir şekilde karşılamıyorlardı. Ölüm karşısında duydukları acıyı genellikle paralanırcasına bir çırpınıyla açığa vurmaktaydılar. Ölüm halinde birden bir feryat kopmakta, saçlar

kulaklar yolunmakta, yüzler bıçakla çizilmekte ve elbiseler yırtılmaktaydı. Hatta saç örgüleri kesilmekte ve cesetle birlikte mezara konmaktaydı (Koca, 2000: 177). Türkler ölüm halinde “yoğ” adı verilen yas törenleri yaparlardı. Bu törende ölünün bulunduğu çadırın etrafında atlarla süratli bir şekilde dolaşılır, saçlar kesilir, saç-baş dağıtılır, yüz, kulak bıçakla çizilerek kan akıtılır, ölenin atları, kuyrukları kesilerek kurban edilirdi. Ayrıca bu törenlerde yemek verilirdi (Kafesoğlu, 2004: 303). Ancak Türklerde yas tutma sadece cenaze törenlerinde değil evlilik, asker uğurlama veya doğal afet ve toprak kaybı gibi felaketlerde de görülen bir uygulamadır. Kişi ya da topluma acı veren her konu ağıt konusu olmuştur (Artun, 2008: 53). Bu yolla söz konusu olay karşısında duyulan acı dile getirilmektedir.

Eski Türk inanışlarında görülen bu uygulama Doğu Karadeniz Bölgesi’nde “ağıt” ya da “ağlama” olarak halen varlığını sürdürmektedir. Ölünün arkasından ağlamak zorunluluk olarak görülür ve ağlanılmadığında cenaze sahipleri ayıplanır, kınanır. Ölüye kimsesiz gözüyle bakılır ve “*Kimsesizin ağlayanı az olur*”, denir. Ölünün arkasından para karşılığı ağıt yakan ve “ağlayıcı” denen kadınlar vardır. Espiye’de de nadir de olsa cenazelerde para karşılığı ağlayıcı tutulmaktadır. Ancak bu tutum ayıplandığı için çok da tercih edilen bir durum değildir⁶⁰.

İslam’a göre yaratılan varlıkların içerisinde en şerefli, değerlisi insandır. Bu ontolojik gerçek Kur’an-ı Kerim’de İsrâ Suresinin 70. ayetinde de açık bir dille ifade edilmektedir. “*Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, karada ve denizde taşıdık. Kendilerine güzel rızıklar verdik. Yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık*”. Ayette Allah’ın insana verdiği değer ve onun bu âlemdeki özel yeri anlatılmaktadır. İslam teologlarına göre bireyin şan ve şerefi yani diğer varlıklardan üstün olan yanları; fiziksel güzelliği, duyu organlarını yetenekli bir şekilde kullanabilmesi ile duyuşsal ve bilişsel alanda birçok psikolojik özellikleri olmasıdır (Koç, 2009, 489). Ontolojik, sosyal ve psikolojik olarak pek çok alanda

⁶⁰ Kaynak kişi: Ahmet Gürsoy

değerli olan bu varlığın ölümü hadisesine ilişkin uygulamalar diğer canlılardan farklı olmaktadır. Bu derece şerefli ve değerli bir varlık olarak görülen insanla ilgili cenaze töreni bir takım özel uygulamalar içermektedir.

Ölüm, sadece bireyi ilgilendiren ruhun bedeni terk etmesi hadisesi değildir. Geride kalan topluluğu da etkiler. Cenazenin toprağa girmesi ile birlikte acılar son bulmamaktadır. Çünkü geride kalanlar halen diridirler ve oradadırlar. Onların korku, acıma, dehşet, merak, saygı ve sevgi gibi birbirine karışan zihinsel şaşkınlığının imdadına “din” koşmaktadır. Özellikle taziye ziyaretleri ile cenaze yakınına psikolojik ve sosyal açıdan destek sağlanmaktadır. Öte dünya inancı, bu doğrultuda yapılan yedi ve kırk gibi günlerde düzenlenen mevlit törenleri ile yas tutma olayı mümin için hem ölümün son değil başlangıç olduğuna inancın göstergesi hem de kendi geleceğinin daha açık ve anlaşılır olduğuna olan inancın zihninde pekiştirilmesidir. Cenaze sonrası yapılan dinî törenler hem bireysel hem de toplumsal anlamda yıkıcı olan ölüm olayının olumsuzlanmasından kurtuluştur. Mübarek gün ve gecelerde doğan ve ölen kişilerin hayırlı insanlar olduklarına inanılmaktadır. Burada da ölüm olayının gerçekleştiği günle bağlantısı kurularak, bir çeşit teselli inancı vardır.

Cenaze törenleriyle ilgili öncelikli uygulamalar arasında mezar kazma ve cenazenin yıkanma aşaması gelir. Mezar kazma işini para karşılığı yapanlar vardır ve bunlara “*kabirciler*” denir. Hatta yörede bu işi meslek haline getirdikleri için kabirciler lakabıyla anılan bir sülale vardır. Yıkama işini yapanlar ise köylerde belirli bir gruptur ve herkesin görevi bellidir. Buna göre suyu kazandan taşıyanlara “*taşıyıcılar*”, suyun sıcaklığını ayarlayıp su koyanlara “*kuyucular*”, yıkayanlara da “*yuyıcılar*” denir. Ölen kişiye duyulan saygı bakımından yıkayıcıların ya da yerel tabirle yuyıcıların (gassal) dikkat ettikleri hususlar vardır. Yıkama suyunun temiz olması, suyun çok sıcak ya da çok soğuk olmaması, yıkama yerinin herkese açık olmaması bu hususlar arasında sayılabilir. Elinde kına olmayan kadının, kadın

cenazesini yıkamasına hoş bakılmamaktadır. Cenazeye duyulan saygıdan dolayı ve ölüye öte dünyanın malı olarak bakıldığı için kınasız dokunulmaz. Fadime Ana'nın⁶¹ kınasız kadına şefaathetmeyeceğine inanılır. Ayrıca yeni bir ölümü getirmemesi için yıkama işleminden sonra yıkayıcılar teneşiri ters çevirir. Espiye'de rastlanan bu uygulama Çelik ve Kuruca'nın bildirdiğine göre Giresun yöresinde yaygındır (2000, 342).

Sıklıkla rastlanan ve hemen herkes tarafından bilinen bir diğer uygulama da “*telkin*”dir. Cenaze gömüldükten sonra cemaat dağılır ve imam ile cenaze baş başa kalır. İmam, ölüye sual konusunda yardımcı olur, ona cevapları söyler. Araştırma alanında ender de olsa ifade edilen ve Kalafat'ın da bildirdiğine göre, Giresun ve civarında cenaze başında telkin yapan hocanın, ölen kişinin sesini duyup feryadını işittiği ama bunu kimseye söyleyemediği inancı yaygındır (1996, 31).

Pek çok bölgede bilinen ve farklı şekillerde de olsa uygulanan ıskatın (devir) dinî özelliğinden çok sembolik bir anlamı vardır. Kişinin sağlığında yerine getir(e)mediği ibadetlerin parasal olarak değerinin belirlenmesi ve bu paranın ihtiyaç sahiplerine dağıtılması ve ölünün ibadet borcunun ödenmesi gibi bir mantığa dayanmaktadır.

Cenazenin ardından maddi boyutlu bir âdeti yerine getirme maddi durumu iyi olmayan geride kalanlara bir borç (ödev, görev) değildir. Buna rağmen bu uygulama araştırma alanında da bazı kişiler tarafından bilinen ve uygulanan bir âdettir. Cenaze sahibi cenazeyi yıkayana, mezarı kazana, salâyı okuyana para verir. Maddî durumu iyi olmasa bile ahırdaki iki ineğinden birini satıp bu âdeti mutlaka yerine getirenler vardır. Bu âdet özellikle Şirinköy'de yaygın olarak görülmektedir.

⁶¹ “Fadime Ana” ifadesi çok az sayıda yaşlılar tarafından kullanılmaktadır. Ancak bu ifade ile kastedilen Fadime Ana'nın kim olduğuna dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Sorulduğunda Hz. Muhammed'in kızı olduğu/olabileceği konusunda tahmin yürütülmüştür.

Cenazenin çıktığı ilk gün evde yemek pişirilmez, komşular tarafından yemek getirilir. Bu uygulamanın eskiden üç gün sürdüğü ifade edilmiştir. Tek güne inmesinin sebebi baş sağlığı⁶² dilemek için gelenleri ağırlayacak kadar komşu desteğinin kalmamasıdır. Cenazeye gelenlere dışarıda ekmek ve kara gün olduğu için zeytin dağıtılır veya yemek verilir. Baş sağlığı dilemek için gelenler ise, evdeki misafirlere ikram edilmek üzere yardım amaçlı, yemek, börek, çay, şeker, meşrubat gibi yiyecek içecekler getirirler. Katıldığımız bazı cenazelerde bu durumun genelde kırsal kesimde uygulandığı, merkezde ise genelde uygulanmadığını tespit ettik. Bunda cenazeye gelenlerin çoğunun ya evinin yakın olması ya da arabası olması etkilidir. Bu yüzden ziyaretçiler cenaze evinde misafir olarak kalmak yerine birkaç saatlik ziyaret sonrası kendi evlerine dönmektedirler. Bir başka tespit de cenazeye gelen kadınların başlarına aldıkları “keşan” olmuştur. Eskiden cenazeye gelen her kadın mutlak suretle başına keşan örtermiş. Bu uygulama günümüzde genç nesil arasında gözlenmemektedir.

Cenazenin toprağa defninden birkaç gün sonra öldüğü gün üzerinde olan giysilerinin (ki bu giysilerin kanlı-kirli olduğuna inanılmaktadır) ortadan kaldırılmasına sıra gelir. Bu giysiler nadiren yakılarak, çoğunlukla da toprağa gömülerek imha edilir.

Osmanlı toplumunda da var olan (Bilgin, 2003, 77) ve günümüzde hemen her yerde uygulanan dinî ve toplumsal anlayış gereği defin işleminin ardından, cenaze çıkan evde yedi gün boyunca Kur’an okunmasına araştırma alanında da rastlanmıştır. Yedinci, kırkinci ve elli ikinci gecelerinde ise mevlit okutulur. Ölünün ardından ilk üç hafta Cuma akşamları (Perşembe gecesini) “cumalık” okunur. Cumalıkta mevlit okunur ve gelen misafirlere ikramlarda bulunulur. İkram olarak genelde hazır yiyecekler (meyve suyu, ayran, pilav) tercih edilir. Ölü geçmişiyle, iyi hatıralarıyla anılır. Ayrıca Espiye’de kırkinci ve elli ikinci gece âdetini standartlaştırmaktan uzak

⁶² Bölgede “baş sağlığı dilemek” terimi yerine genellikle “yasa gitmek” terimi kullanılmaktadır.

tutmak için kırkıncı geceye en yakın olan Cuma gecesi mevlit ya da Kur'an okuma uygulamasının hocalar tarafından yerleştirilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Eski Türk inanışlarındaki üç, yedi, kırk inancıyla ilgili olarak bir uygulamada cenazenin defninden sonra yakınlarının üç gün süreyle sabah saat yedide mezarlığa gidip dua edip, Kur'an okuduğu şeklindedir.

Espiye'de cenaze ile ilgili diğer yerlerde görülmeyen değişik uygulamalara rastlanmıştır. Ölüm döşeğinde yatan insana ayak tarafından Azrail gelecek inancıyla ayakucunda oturulmaz. Öldükten sonra ise cenaze sahibi cenazesini bir gece evde bekletir ve son gün evinde rahat etsin diye yün yatak üzerinde odasında yatırır. Baş sağlığına gelenler o odada ziyarette bulunur. Ceset atlak (atlanmış) olmasın diye üzerine saçma örtülür. Cenazenin şişmemesi için üzerine bıçak konur. Bu adet eski Türk gelenekleri arasında demirin koruyuculuğu ile de ilgilidir. Cenaze olan evde dizlere kadar kan olduğuna inanılır ve evdeki pişmiş yemekler dökülür. Cenaze kalktığına da yattığı yatağın yerine şeytanlar gelmesin, onu rahatsız etmesin diye boş çaydanlık konur⁶³. Bu çaydanlık cenaze evinde temizlik yapılana kadar yerinden kaldırılmaz. Azrail can alırken evin her yerine kan bulaştığına inanıldığı için evde temizlik yapılmalıdır. Evde olduğuna inanılan kanın temizlenmesi ve evin kötü ruhlardan arınması gerekmektedir.

Cenazede hapşırın kişinin eteği yırtılır veya üzerinden iplik koparılır. Cenazenin gurbetteki yakınları gelinceye kadar uzun süre bekletilir. Cenaze yıkandığı esnada salâ verilir. Musalla taşındaki cenazenin baş ve ayakucunda birer kişi bekletilir. Cenazeyi kabre koyduktan sonra ise, cenaze sahipleri ahıra ve tuvalete girmeden eve girerler. Cenaze çıkan ev süpürülmez, cenazenin önünde ölen kişinin fotoğrafı taşınır, cenaze taşınırken yedi defa durup Fatiha okunur, mezarlığa geldiğinde mezarlığın kapısında gelenlere ekmek dağıtılır, kabre toprak atılırken de kürek elden ele verilir. Cenaze kalktığı akşam evde helva yapılarak taziye için

⁶³ Kaynak kişi: Havva Halide Kabagöz

gelenlere ikram edilir. Ölünün ruhunun Cuma akşamları evini ziyaret ettiğine inanıldığı için, ruhunun evden mutlu ayrılması için de bol dua edilir ve evde Kur'an okunur. Cenazenin çıktığı evin halkı 'acının acı getireceği' inancıyla o yıl acı (biber, soğan, sarımsak) bir şey ekmez. Bazı cenaze törenlerinde ise cenazeyi nakleden ve eşlik eden vasıtalar klakson çalarlar, Kalafat'ın ifadesine göre de Giresun ve civarında cenaze meskûn mahalden geçerken klakson çalınır (1996: 53), cenazeye çelenk gönderilir ve törene katılanlara fotoğraf takılır, kabirler gösterişli, süslü ve heybetli yapılır ve mezar taşına o mezarda yatan kişinin fotoğrafı kazınır, kabir başında da mum yakılır.

E. Çeşitli Kutlamalarla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Eski Türk bayramlarının en önemli kısmını eğlenceler oluşturuyordu. Zira Türkler, hayata bağlı, hayatı seven, gülmekten ve eğlenmekten hoşlanan, son derece canlı, dinamik, hareketli, dışa dönük bir karakter yapısına sahip idiler (Koca, 2000: 124). Eğlencelerde ziyafet verilir, çeşitli vesilelerle verilen ve herkese açık olan büyük ziyafetlere toy denir. Türklerin anavatanı olan Türkmenistan'da çocuğun doğumu, kırkının çıkması, ilk saçını kestirmesi, dişinin çıkması, sünneti ve evliliği birer "toy" olarak kutlanır (Bilgin, 2005: 105-106). Toy kelimesi Türkçe "doymak" fiilinin köküdür. Toy'a "şölen" veya "hân-ı yağma" da denmiştir. "Hân" Farsça'da "yemek" demektir. Bu gelenek daha çok Yağma Türklerinde görüldüğü için onların adı ile anılmıştır (Koca, 2000: 206).

Türklerin İslamiyet'ten önce Orta Asya'da kendilerine has bir hayat tarzları ve inançları olduğu gibi, yine kendilerine has bayramları ve festivalleri vardı. Bu bayram ve festivallerin esasını inançla ilgili davranışlar ve toplu yapılan eğlenceler oluşturmaktadır (Koca, 2000: 117). İslamiyet'in kabulüyle birlikte bayram kutlamaları Türklerin dinî ve toplumsal hayatında devam etmektedir. Günümüzde

Türk ve İslam toplumlarında kutlanan Ramazan ve Kurban bayramları olmak üzere iki dinî bayram vardır.

Bayram öncesi hazırlıklar ile bayram süreci yapılan bayramlaşma ve bayram kutlamaları Anadolu'nun diğer bölgeleriyle hemen hemen aynıdır. Baklava (yörede bolca bulunduğu için baklava fındıkla yapılır) yapılır. Baklava dışında tatlı olarak sütlaç yapılır, karalâhanadan sarma, su böreği ve fındıklı burma yapılır. Bayram sabahı erken kalkılıp, erkekler bayram namazından geldikten sonra ailece kahvaltı yapılır. Bazı hane bireyleri o gün bayram kahvaltısına kadar oruç tutarlar.

Bayramlarda çocuklara harçlık verme âdeti pek yaygın değildir sadece yakın akrabaların çocuklarına para verilmektedir. Zekat kısmında da belirtildiği gibi verme âdetinin yaygın olmamasının yöre insanının fakirlik kültüründen gelmesi ile ilgisi olduğu düşünülebilir.

Türk kültür dünyasında yaygın bir şekilde görülen kutlamalardan biri Hıdrellezdir. Tabiatın yeniden canlanması buna bağlı olarak da hayvansal ve bitkisel bereketin yeniden temini Türk kültüründe Hıdrellez dediğimiz törenle kutlanmaktadır. Hıdrellez törenlerinde kutlanan, hayatın mutlu ve sıkıntısız bir şekilde devamı için gerekli olan ortamın yeniden gelmesidir. Hıdrellezde yaşlılar yeni bir yıla erişmenin, yetişkinler geçimleri için gerekli olan hayvansal, bitkisel bolluk ve berekete kavuşmanın, gençler ve çocuklar da eğlenmenin tadını çıkarırlar.

Türk insanı, bu doğal sebebi, din değiştirmenin de etkisiyle Hızır veya İlyas gibi hayalî veya dinî şahsiyetler etrafında yarattığı efsanelerle süsleme, kutsama ve algılama yolunu seçmiştir. İslam tarihi boyunca bütün Müslümanları ilgilendiren ve yüzyıllarca değişik kültür ve inançların katkısıyla renklenen ve Türk-İslam inançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas olarak geçen inanişe çeşitli kaynaklarda yer verilmiştir (Ocak, 2007: 19). Bu efsanelerden bazıları İlyas'ın denizde Hızır'ın ise karada darda olanlara yardım eden iki kardeş olduğu, Hızır'ın Baal halkına

gönderilip başarısız olup dünyayı dolaşmaya çıkan Hz. İlyas olduğu, Hızır'ın Hz. Musa ve Hz. İbrahim zamanında yaşadığı, Büyük İskender ile Hızır'ın birlikte ab-ı hayatı aramaya çıktığı, Boz atlı Hızır'ın eski Türk inançlarındaki boz atlı yol Tengrisi olduğu (yol iyisi) şeklindedir. Bu inanç sistemi İslamiyet sonrasında Hızır Nebi veya Hızır İlyas olarak karşımıza çıkar. Hıdrellez adı sosyo kültürel bir sembol halini almıştır. Böylece pratiklerde ifade edilen dileklerin kabulü için sihrî-dinî bir zemin yaratılmaya çalışılmıştır. Diğer bir deyişle Müslümanlığın kabul etmediği eski Türk yaşamının ve dolayısıyla inanç sisteminin dinî-büyüsel pratiklerine İslamî renkler verilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde baharın kutlanmasıyla ilgili herhangi bir ibare bulunmamaktadır (Özdemir, 1999: 33).

Hıdrellez kutlamaları için, akarsu kenarları, pınar başları, yaylalar, ormanlar, evliya dede kabirleri veya dilek ağaçlarının bulunduğu ve genellikle “hıdırlık” adı verilen yeşillik mekânlar seçilmektedir. Bu seçimde eski Türk inanç sistemindeki ve yaşamındaki atalar kültü ile diğer ateş, su, bitki ve hayvan kültürlerinin yanında fiziki elverişlilik de önemli bir etkidir (Özdemir, 1999: 34).

Yörenin coğrafi yapısı gereği kutlama amacıyla kayıklarla denize çıkılır. Hıdrellezde dal kesenin, o yıl çocuğu olursa sakat olacağına inanılır ve kötülüklerin dışarıda kalması amacıyla ekilen tohumlar düzgün bir sıra teşkil edecek şekilde değil de zig-zaglı olarak ekilir, yılın bereketli geçmesi için de eve koyun sokulur. Bunlar dışında Espiye'de ‘*Hıdrellez tutmak*’ diye bir deyim rastlanılmıştır. Buna göre hıdrellez tutan insanlar o gün hiçbir işle meşgul olmazlar. Bunda Hıdrellez'in de dinî bayramlar gibi görülmesi etkilidir, dinî bayramlarda çalışmak yerine insanlar ziyarette bulunup bayramlaştığı için, Hıdrellez'de de çalışmaya hoş bakılmaz. Hıdrellez'de sabah erken kalkılır. Dere varsa derenin karşı tarafına kuşlar için, “*Eğrice büğrüce kurdun kuşun yemini ekiyorum,*” deyip mısır, kabak ve fasulye tohumu karıştırılıp ekilir.

“*Hıdrellezde orak tutulmaz*”, “*Tarla belenmez*”, “*Yayık yayılmaz*”, şeklinde rastlanan sözlerde hıdrellez tutma deyimini ile iş yapmama arasındaki ilişkiye işaretler. Ayrıca eskiden beri Türklerde var olan Hıdrellez’i kutlama geleneği ile eve gelen misafire ilgide bulunma arasındaki anlamlı bir ilişkiye işaretler.

Görüşmecilerden Dilek Turan, kayınvalidesinin ablasının Hıdrellez tuttuğunu dile getirmiştir. Söz konusu kişi ile Alzheimer hastası olduğu için görüşme yapılamamıştır. Ancak kaynak kişinin aktardığına göre bu kişinin hamile olan gelini, kayınvalidesinin uyarısına rağmen Hıdrellez’de boncuk oyası örmüştür. Doğan kızının boynunda boncuk şeklinde iz vardır. Yine aynı kişi tamirhanede çalışan torununu Hıdrellez’de çalışılmayacağı konusunda uyarmasına rağmen torunu işe gitmiş, torununun hamile olan karısı bir erkek evlat doğurmuş ve çocuğun kürek kemiğinin altında kapı kolu gibi iz olduğunu söylemiştir.

Hıdrellez ile ilgili bir uygulama da genç kızlar arasında görülmüştür. Birkaç tane genç kız akşam bir araya gelerek, bir dileklerinin gerçekleşmesi için niyette bulunurlar ve yüzüklerini gül ağacının dibine gömerler, sabah olunca hep birlikte mani okuyarak yüzüklerini toprağın altından çıkarırlar. Bunun dışında dilek tutan insanlar bu dileğin resmini bir kâğıda çizip (ev, araba, çocuk sahibi olmak isteme gibi) ya gül ağacının dalına bağlarlar ya da gül ağacının dibine gömerler. Görüşme yaptığımız kişilerden Tülay Öksüz bu durumu doğrular nitelikte, bir arkadaşının çocuğunun olmadığını ve Hıdrellez’de bir kâğıda çocuk resmi çizip bu kâğıdı gül ağacının dalına astığını ve aynı yıl da hamile kalıp çocuk sahibi olduğunu dile getirmiştir.

Hıdrellez kutlamaları son yıllara gelindiğinde daha az yerleşim biriminde kutlanmakta ve topluca uygulamalar yerine genelde kadınlar tarafından bireysel yapılan uygulamalardan ibarettir (Dikmen, 2007: 156). Sonuç olarak Hıdrellez, İslamî kaynaktan kaynaklanıyor gibi görünse de uygulamalarda farklı bir görünüm

arz etmektedir. Türkler dâhil İslam toplumlarının yayıldığı geniş bir coğrafyada ve tarihsel süreçte çok çeşitli kültür ve inanç sistemlerinin katkılarıyla Müslüman kültürü çerçevesinde oluşan bir bağdaştırmacılıktır (senkretizm) (Ocak, 2007: 217).

Bir diğer kutlama da asker uğurlarken yapılan asker düğünüdür. Askerlik toplumsal bakımdan hem vatan borcu olarak görülmekte hem de dinî anlamda kutsiyet atfedilmektedir. Bu bakımdan kutlama yapılır ve değer atfedilen bu törende eğlenilir. Asker düğününde genelde eğlence olur ve havai fişekler atılır. Asker uğurlamaya giden eli boş gitmez hediye (iç çamaşırı, çorap, para) götürür. Askere gidecek delikanlıyı arkadaşları konvoy oluşturarak ilçede tur attırır. Geldikten sonra da mevlit okutulur. Anadolu'nun pek çok yerinde, sünnete benzer şekilde askere gidene kına yakılır. Ancak Espiye'de askere gidene kına yakma âdeti günümüzde görülmemektedir. Tarihi antik devirlere kadar inen, kozmetik ve tıp alanında kullanılan (Tokmak, 2009: 28) ve çeşitli geçiş aşaması kutlamalarında karşımıza çıkan “*kına*” her yörede aynı önem derecesinde ve sıklıkta yakılmasa da, kültürümüzde önemli bir yere sahiptir.

F. Ziyaret Yerlerine İlişkin İnanış ve Uygulamalar

“Ziyaret olgusu” kökleri Eski Türk Dini tarihine kadar uzanan ve oradan aldığı unsurlarla, Türklerin tarih boyunca tecrübe ettikleri çeşitli dinî ve kültürel unsurlar ve nihayet, Anadolu'daki mevcut payen kültürlerin dinî-tasavvufî bir pota içerisinde eritilmesi suretiyle oluşmuş dinî sosyal bir fenomendir. Bu fenomen pek çok kültürün olduğu gibi atalar kültürünün de sembolik anahtar eylemidir. Türklerdeki velî kültürünün temelini Şamanist dönemde atıldığı söylenebilir. Eski Türk Şamanları incelendiği zaman, bunların Türk velî imajına benzediği görülür. Ziyaret amacıyla gidilen türbeler, Türk kültürüyle ilgili ilk yazılı belgeler olan Orhun kitabelerinde “bark” adı altında geçmektedir (Yavuz, 2004: 109). Bununla birlikte “bark” sözcüğü her ne kadar ulu kişilerin yattıkları ve ziyaret konusu olan türbeleri ifade ediyorsa da,

ev ile birlikte söylendiğinde “ev-bark” teriminde de görüldüğü gibi aile cemaatinin yaşadığı evin kutsiyetini çağrıştırmaktadır (Günay, 2003: 9). Türklerin Müslüman olduğu dönem içerisinde İslam dünyasında da ziyaret olgusunun çıkmış olması (Bilgin, 2011: 87-92) bu uygulamanın Türklerde yaygın bir şekilde sürmesini olumlu etkilemiştir.

Paden’e göre bir şeyin bize ne olduğunu anlatan algıdan çok yorumun kendisidir. Bu bakımdan mekân sadece coğrafi bir yere değil aynı zamanda algısal konuma da işaret eder (2008: 150). Buna dayalı olarak insanoğlu yaşadığı çevreden her bakımdan yararlanmak ve yaşadığı çevredeki olumsuzluklardan korunmak için, kutsal mekânlar ve kutsal zamanlar gibi kutluluk anlayışları geliştirmiştir (Düzgün, 2009: 135).

Kutsal mekân anlayışına paralel olarak, araştırma alanında Türk halk dindarlığının karakteristik bir boyutu olan adak ve ziyaret dindarlığı olgusu ile karşılaşmıştır. Bu çerçevede Espiye’de de evliya diye bazı yerlerin ziyaret edildiği, para veya yiyecek bırakıldığı, adak kesildiği tespit edilmiştir. Bu ziyaretlerde öncelikli amaç, bir hastalığın tedavisi ve şifası olmakla birlikte, çocuğu olmayanların çocuk istemesi ve/veya bir dileğin karşılanması şeklinde de olabilmektedir. İnsanları kendilerine bu türden ihtiyaçlardan dolayı çektiği içindir ki ziyaret yerleri, korkuya dayalı bir saygı uyandırmakta ve karşılıklı ilişki bir takım kurallara bağlanmış olmaktadır.

Ziyaret yerlerinden biri olan Hacı Mahmutlu Köyü mezarlığındaki mezar taşı Hacı Mahmut’a aittir. Bu mezar taşı ile ilgili halk arasında çeşitli rivayetler anlatılmaktadır. Köy halkına göre, bu şahıs köyün kurucusu ve köye ismini veren kişidir. Değirmenağzı mevki ile Armelit mevki arasında kalan arazinin tamamı bu şahsa aittir. Ayrıca, şimdiki mezarlığın yanında bulunan düzlükte bir de konağının bulunduğu söylenmektedir. Hacı Mahmut’un köyün aşağısında bulunan Yağlıdere

deresi civarında atının üzerindeyken vurulduğu, daha sonra atının koşarak köye geldiği ve konağın önünde ilginç sesler çıkardığı rivayet edilir. Bu sırada Hacı Mahmut'un ailesi evde yoktur. Komşuları atın halinden kötü bir şey olduğunu anlayıp atı takip eder. Yağlıdere'nin yakınlarına gelince Hacı Mahmut'un cesedi ile karşılaşılır. At, Hacı Mahmut'un komşularını cesede yaklaştırmaz. Sonra ailesine haber verilir. Ailesi olay yerine gelince at cesedi bırakır. Sonrasında Hacı Mahmut şimdiki mezarına defnedilir.

Bir başka rivayete göre, mezar taşının sarık şeklindeki başlığı bundan 70–80 sene öncesinde köyün çocukları tarafından kırılarak, bir akşamüstü mezarın yakınındaki sarp araziden aşağı yuvarlanmıştır. Sabah olduğunda sarık şeklindeki mezar başlığının yine mezar taşının üzerinde durduğu görülmüştür. Çocuklar aynı hareketi birkaç akşam yine tekrarlamalarına rağmen, sabah başlığın yine yerinde olduğu rivayet edilir⁶⁴.

Bir başka rivayete göre bu söylentilerin gerçek olup olmadığını denemek isteyen Hasan Özer isimli köylü, mezar taşının başlığını alarak ahıra getirmiş ve üzerini sepet ile kapatıp, ağaç vb. ağırlıklarla bastırıp kapıyı kilitlemiştir. Sabah kalkıp ahıra geldiğinde kapının açık olduğunu ve ahırdaki bütün koyunların kurt tarafından kırıldığını-yendiğini görmüştür. Bunun üzerine hemen koşarak mezara gitmiş ve mezar taşının başlığının yerinde olduğunu görmüştür. Daha sonraki yıllarda bu tılsımın bozulduğu köylüler tarafından ifade edilmektedir.

Bu türden rivayetlere dayalı olarak, zamanla burası ziyaret edilen bir ocak/mekân haline gelmiştir. Her ne kadar rivayetlerinde yer almasa da, mezar taşının başındaki sarık Hacı Mahmut'un ilmiye sınıfından olduğunu göstermektedir.

Evliyaların kerametlerini anlatan rivayetler dinî hayatta önemli yer tutar. Bu türden rivayetleri onayan görüşlerin yanı sıra gerçeküstü oldukları gerekçesiyle

⁶⁴ Kaynak kişi: Fikret Bıyık

yadsıyan görüşlere de halk arasında rastlanılmaktadır. Meselenin keramet tarafına bakarak bütün bunların hurafeden ibaret olduğunu söylemek yanlış olur. Burada olayın objektif şartlara uygunluğu önemli değildir, çünkü anlatılmak istenen şey objektif olay değildir. Orada verilmek istenen mesaj ahlâki içerik için bir kılıftır ve bu kılıfın da kültürel içeriklerden seçilmesi doğaldır (Güngör, 1991: 105). Toplum bu türden ziyaret mekânlarını kutsal gücün tezahür yerleri olarak gördüğü için oralara rağbet etmekte ve bunu yaparken de oraları kendi mantığına uygun olarak rivayet türünden kanıtlara dayandırmaktadır. Burada geçen halk dindarlığı olayı, sözlü rivayetlere dayandığından rivayetler zamanla birbirine karışıp bulanıklaşabilmekte, bazıları yok olurken, bazen de yenileri ortaya çıkabilmektedir.

Osmanlı dönemine ait mezar taşı bulunan ve zaman zaman ziyaret edilen bir diğer mezarlık Hacıköy Mezarlığı'dır. Mezarlıkta kitabesi bulunan beş, kitabesi bulunmayan bir mezar taşı vardır. İki mezarın kitabesi okunamamıştır. Ziyaret yerlerinde yapılan ritüeller ise genelde üç ihlas, bir fatiha okuma, dua etme, adak kesip etini dağıtma gibi alışıldık uygulamalar olmakla birlikte, mezar taşlarından bir parça alıp saklama gibi uygulamalara da rastlanmıştır. Bu sebeptendir ki tarihî öneme sahip pek çok mezar taşının tahrip olduğu gözlenmiştir.

Fotoğraf 11: Hacıköy Mezarlığında bulunan mezar taşlarına örnek

Bir başka ziyaret yeri ise Anadolu'nun İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde rolü bulunan Ahi⁶⁵ dervişlerinden olan Hacı Abdullah Halife'ye ait tekke ve türbedir. Anadolu'daki Ahi dervişlerinden biri olan Hacı Abdullah Halife bugün Giresun'un Yağlıdere ilçesine bağlı olan Tekke ve Tuğlacık⁶⁶ köylerine 1486 yıllarında gelerek burada cami, zaviye, medrese, imaret, misafirhane, fırın, çeşme ve türbeden meydana gelen bir vakıf kurmuştur.

Hacı Abdullah Halife'nin kurmuş olduğu vakıf son dönemlere kadar hizmet vermiştir. Vakıftan kalan ve günümüzde halen faal olan cami, Hacı Abdullah Halife vakfının dergâhı, imarethane, değirmen ve türbe ile faal durumda olmayan sadece duvar kalıntıları bulunan medrese, zaviye misafirhanesi ve köy ileri gelenleri tarafından çeşmenin yanında olduğu ileri sürülen fırın bulunmaktadır. Tuğlacık Köyü'ndeki mezarlıkta da Hacı Abdullah Halife'nin türbesi vardır.

Fotoğraf 12: Hacı Abdullah (Sarı Halife) Türbesi'nde dua eden kadınlar

⁶⁵ Ahilik: 13. Yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan ve gelişen sosyo ekonomik bir teşkilattır (Erkal ve diğerleri, 1997, 25).

⁶⁶ Tekke Köyü (eski adı Ahiçukuru) Yağlıdere ilçesine 21 km., Tuğlacık Köyü (eski adı Harava) Yağlıdere ilçesine 25 km. mesafededir. Yağlıdere ile Espiye ilçeleri arası 14 km.dir.

Bostancı'nın bildirdiğine göre Tapu Tahrir Defteri kayıtlarında Hacı Abdullah Halife Tekkesi, Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valiliği sırasında (1489-1512) annesi Gülbahar Hatun adına 1495-1500 yıllarında kurulmuştur. Yönetimi Hacı Abdullah Halife'ye bırakılmış ve zaviye kurucusunun adını almıştır. Zaviyenin adıyla anılan bir vakfi vardır ve geliri bu vakfa verilmek üzere, Tekke Köyü, Tohumluk, Kızıllar, Yarımcahilise, Çayırılı köyleri ile Tuğlacık köyleri tahsis edilmiştir. Yavuz Sultan Selim Trabzon valiliğinden ayrılıp İstanbul'da tahta oturduktan sonra, Akçaabat'tan Terme'ye kadar olan köyleri de zaviyeye bağlayarak Gülbahar Hatun Vakfi'nin gelirini arttırmıştır (2007: 51; Fatsa, 2008: 73-77).

Söz konusu zaviyenin, Çakrak-Yağlıdere vadisinden kuzeyde Karadeniz limanlarına inen yol üzerinde kurulmuş olması zaviyenin sosyal fonksiyonları açısından önem arz etmekte ve sadece eğitim verilen bir kurum olmadığı aynı zamanda yolcuların konaklama, barınma ve güvenlik sorunlarına çözüm üreten bir merkez olduğuna da işaret etmektedir.

Tekke ve Tuğlacık köylerinde 1999 yılından beri her yıl, köy muhtarlıkları ve merkezi Gebze'de bulunan Tekke Köyü Kalkındırma Dayanışma ve Güzelleştirme Derneği tarafından, Hacı Abdullah Halife'yi Anma Günü düzenlenmektedir. Anma gününe araştırma alanında yaşayan halk, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurum ve kuruluşlarının idarecileri tarafından da yoğun ilgi gösterildiği görülmüştür. Ayrıca anma günü dışında da insanların oraya gidip dua edip dilekte bulunduğu saptanmıştır.

Fotoğraf 13: Hacı Abdullah'ı Anma Günü'nde tekkeden bir görüntü

Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında önemli bir fonksiyona sahip olan ve devlet tarafından da toprak tahsis edilerek desteklenen tekke ve zaviyelerin sosyal ve dinî işlevleri hakkında Ömer Lütfü Barkan şöyle diyor:

“Bir sosyal yardım kurumu olduğu kadar, bu tekkeler, aynı zamanda bir imar ve iskân vasıtası, emniyet ve ulaşım temini ve dinî propaganda bakımından birinci derecede emniyetli tesislerdir... Bu zaviyelere uğrayan yolcular, orada herkese açık bir misafirhane, yatacak yer ve yiyecek bulabilmektedir. Hatta bunlardan bazılarında mevcut kazan ve tepsilerin sayısı, hiç olmazsa ayin ve bayram günlerinde büyük ölçüde yemek dağıtıldığını ispat etmektedir...”(1942: 279-300).

Hakikaten ziyaret fenomeni çerçevesinde oluşan ritüellere baktığımızda bir takım sosyolojik fonksiyonların da yerine getirildiğini görüyoruz. Bu bağlamda kesilen kurbanın eti başta öğrenci yurtları olmak üzere, maddi durumu iyi olmayan ailelere de verildiğinden sosyo ekonomik ve kültürel bir fonksiyon da yerine getirilmiş olmaktadır.

Ziyaret fenomeni modernleşme ve şehirleşme sürecinin hızlanmasına paralel olarak, insanların beklentilerine karşılık bulmak amacıyla ritüellerde bir takım değişikliklere uğramıştır. Örneğin bazı hastalıklara şifa olması için gidilen ziyaret yerleri, tıptaki ilerlemelere bağlı olarak ziyaret mekânı olmaktan çıkmıştır. Ancak modern hayatın getirdiği strese bağlı olarak ortaya çıkan psikolojik hastalıkların tedavisi için gidilen mekânlar halen ziyaret edilmektedir. Bunun yanında iş, ev veya herhangi bir mülk sahibi olma, aile huzurunun sağlanması, sınav kazanma amacıyla ziyaret yerlerine gidilmesi dinamizmini korumaktadır. Buradan milli kültürümüzün bir parçası olan ziyarete ilişkin halk dindarlığı uygulamalarının toplumsal değişmelere bağlı olarak yapı ve fonksiyon değişikliğine uğradığı sonucunu çıkarabiliriz.

G. Metafizik Olaylar (Büyü, Nazar, Uğur) ve Varlıklarla İlgili

İnanış ve Uygulamalar

Mauss'a göre büyü ajanlar, hareketler ve temsiller içeren geleneksel olaylardır. Tekrar edilmeyen ve etkisine bütün bir grubun inanmadığı hareketler büyü değildir. Ayinlerin şekli kişiden kişiye kolaylıkla aktarılabilir ve ayin düşünce yoluyla benimsenir (Mauss, 2006: 66). Dinler kendilerine yasaklar tarafından korunan idealler yaratırken, büyü bu tür ideallerden uzak durur. Büyünün ne yasaklayıcı ne de yapılmamasını istediği pratikleri vardır (Mauss, 2006: 70). İkel⁶⁷ insandan günümüze değin insanlar bir bitkinin yalnızca büyüyle büyüyemeyeceği, salt büyü ile savaşların kazanılamayacağını biliyorlardı, ancak insanoğlu bilgisinin ve rasyonel yöntemlerin yetersiz kaldığını gördüğünde büyüye sarılmıştır (Malinowski, 1990: 22).

⁶⁷ Araştırmada ilkel kavramıyla basit tekniğe sahip, küçük topluluklar halinde yaşayan, yüksek kültürlerle fazla temas edememiş, toplumsal düzenleri fazla gelişmemiş, kitabî dinler yerine yazısız ve kitapsız dinlere bağlı kimseler kastedilmiştir (Tanyu, Aralık 2007, 34).

Modern dünyanın problemi olan stres, anlam arayışı ile her çağda merak konusu olan hastalık korkusu ve önceden bilinmeyen diğer felaketler toplum hayatının bir parçasıdır ve insanları kaygı içerisine iterler. Başlarına gelen veya gelmesinden korktukları bu problemleri çözmek ve kaygılarını yenmek için insanlar türbe ziyaretleri, muska takma, hocaya okutma, kehanet, büyü, falcılık, cinlerle temas gibi bir takım inanç ve uygulamalara başvururlar (Arslan, 2003: 101; Arslan 2004: 124). Büyü de din gibi inanç ve ayinlerden oluşur, kendine özgü mitleri ve dogmaları vardır (Durkheim, 2005: 62). Bu bakımdan büyü, mistisizm ve din birbirleri ile akrabadır denebilir.

İnsan, hayvan ya da nesnelere zarar veren bir güç olduğuna inanılan ve halk arasında da göz değme, göze gelme olarak adlandırılan “*nazar*”, halk dindarlığında yaygındır. Koruma amaçlı yapılan nazarlıkların sadece biçimleri değil, yapıldıkları maddeler ve renkleri de önemlidir.

Uğur, bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı; uğursuzluk ise bazı olaylarda görülen ve insana kötülük getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan güç, kademsizlik, meymenetsizlik ve husumettir. Muska ve tılsımların kaynağı, putperestliğin en ilkel biçimi olan “fetiş”tir. Bu inançta olanlar bazı nesnelere uğur ya da uğursuzluk bulunduğuna inanırlar. Kişi uğurlu saydığı nesneyi boynuna asar veya yanında taşır. Bu nesne bir bitki, kurt dişi, ayı tırnağı, leylek kemiği, kartal tırnağı olduğu gibi, bazen kurumuş bir böcek hatta bazı taş parçaları da olabilir. Bu nesnelere taşıyanlar çeşitli hastalıklardan, belâ ve kazalardan korunacaklarına inanırlar (Erdil, 1999: 19). Büyü, sihir ve falcılık gibi şeylere inanmak ve bunlarla uğraşmak İslam dininde yasaklanmasına rağmen, halk arasında bu tür inanç ve uygulamaların yaygın olduğu görülmektedir (Küp, 2006: 51).

Geleneksel pozitivistik görüşe göre dinin en sonunda yerini bilime bırakması beklenir (Luckmann, 2003: 18). Ancak halk dindarlığı çerçevesinde yapılan çalışmalar bilimin aşkın olan güce/varlığa dair sınırlı alanı/bilgisi, teoloji ve metafiziğe olan ihtiyacın yerini alamadığını göstermiştir. Günümüzde, araştırma alanında da rastlanan ve hemen her yerde görülen, dükkân camlarını süsleyen, büro masalarında duran, lüks dairelerin kapı ya da eşiklerine iliştirilen, son model arabaların bile camlarına asılan, boyacı sandığı, çiçek saksısı, buzdolabı gibi her türden eşyanın herhangi bir yerine takılan nazarlıklar gösteriyor ki, çağımızın insanı bilinçli ya da bilinçsiz olarak, çevresini saran uğursuz kuvvetlere karşı savaşımaktadır (Tanyu, 2007: 202).

Konu ile ilgili olarak Espiye’de görüşme yapılan kişilerin büyüye inandıklarını ve pek çok kişinin de büyü yaptırdığını dile getirmişlerdir. Ancak büyü yapan kişilerin ilçede bulunmadığını bunun için ilçe halkının muska yazdırmak veya büyü yaptırmak için başka yerlere gittiğini söylemişlerdir. Konunun hassasiyetinden dolayı Espiye’de muska-büyü yapıldığını söylemekten çekinmiş oldukları da düşünülebilir.

Günümüzde sağlık hizmetleri, bilimsel hekimliğin ilkelerine dayalı olarak örgütlenmiş tıp mesleği yürütücüleri olan sağlık personeli tarafından verilmektedir. Bununla birlikte halen devam eden ve her hastalığı kendi çareleriyle iyileştirmeye çalışanların, inançla iyileştirenlerin, kırık çıkıkçıların ve doğal yollara başvuranların da bulunduğunu biliyoruz. Espiye’de bu yola başvuranların yani metafizik güçleri olduğuna inanılan kişilere genelde ruhsal hastalıkların tedavisi-şifası için gidildiği tespit edilmiştir. Yapılan araştırmada cincilik ve falcılık gibi gizil güçleri olduğuna inanılan kişilere araştırma alanında rastlanılmasa da, insanlar bu tür kişilere rağbet etmekte ve bu tür gizil güçleri olduğuna inanılan kişileri buldukları mekânlarda ziyaret etmektedirler. Bu kişilerden muska yazması istenmekte ve bu kişilere kurşun

döktürülmektedir. Bununla ilgili olarak da Güce'ye bağlı Kemaliye Köyü'nde⁶⁸ yaşayan İbrahim Coşkun adlı bir kişiye çokça itibar edildiği öğrenilmiştir. Temel İslamî bilgisi kuvvetli olan kişiler bu şahsın para karşılığı bu işi yaptığını, dinî bilgisinin olmadığını ve sûreleri bile yanlış yazıp okuduğunu dile getirmektedirler. Ayrıca aslen Espiye'ye bağlı Hacıköy Köyü'nden olup Adapazarı'nda yaşayan Yakup Efe adında yörede Yakup Hoca olarak bilinen temel İslamî bilgi birikimi olan, dindar insanların itibar ettiği ve saygın bir zat olarak tanınan, kendisinden manevi anlamda yardım-destek beklenen bir kişinin olduğu bilgisine de ulaşılmıştır.

Yörede kahve falına inanma, fal ile amel etme, para karşılığı fal bakma ve baktırma davranışı da yaygındır. Arkadaş ortamlarında içilen hemen her kahve fincanının fal için kapandığı gözlenmiş ve ayrıca pek çok kişi de para ile kahve falına baktırttığını, falın çıktığını ve bu yüzden de inandığını ifade etmiştir. İlçede para karşılığı kahve falına bakan kadın sayısının en az beş olduğu tahmin edilmektedir. Bunun dışında para karşılığı bu işi yapmayıp sadece komşularına bakan kadınların olduğu da tespit edilmiştir.

Bölgede büyü ve muskanın yanında, cinlere inanma yaygın şekilde görülür. Cin (yerel halkın tabiriyle ecünnü) ve peri eş anlamda kullanılmaktadır. Pek çok insan Müslüman (iyi) ve Hıristiyan (gezur, kötü) olmak üzere iki türlü cinlerin varlığına inanır. Bunlardan Hıristiyan olan cinlerin insanlara kötülük yaptığına inanılır. Cinlerin varlığına inanma ile ilgili olarak da en önemli kanıt Kur'an-ı Kerimdeki Cin Sûresi gösterilir. Cinlerin ezan okununca dağlara çıktığı ve oradan insanlara doğru ışık yaktığına inanılır. Cinlerle ilgili olarak yaşanıldığı iddia edilen örnek vakalar da görüşmeciler tarafından aktarılmıştır. Örneğin, bir kişi 1985 yılında köyde akşam vakti dışarı çıktığını ve dağda cinin kendisine doğru ışığını yaktığını, ışığın ince uzun olduğunu dile getirmiştir⁶⁹. Korunma amaçlı olarak, çocukların

⁶⁸ Espiye'ye 5-6 km. mesafededir.

⁶⁹ Kaynak kişi: Mehmet Portakal

yakalarına tavuk pisliği asılır, kulak ardına kara (is) çalınır, “*çarpıklık*” adı verilen muska taşınır.

Yörede yaşayanlar cinleri “*iyilik perileri*” ve “*gevur perileri (gevur ecünnüsü)*” diye ikiye ayırmaktadırlar. Kötülük perilerinin insanı çarptığı ve çarpılan bir insanın bir daha iyi olamayacağı ya da sadece papaz büyüğü ile iyileşeceğine inanılır. Bu sebeple kuytu köşelere ve ulu ağaç diplerine su ve ekmek kırığı dökülmemektedir. Konu ile ilgili olarak görüşmecilerden biri, cinlerin üzerlerine su dökülmesinden hiç hoşlanmadıklarını ve bu yüzden de Yağlıdere’ye bağlı Yalı Köyü’nde bir tanıdığının cinler tarafından çarpıldığını ve iyileşmeden öldüğünü bildirmiştir⁷⁰. Bölgede cinler tarafından çarpıldığına inanılan kişiler Trabzon’da bulunan kiliseye götürülüp okutulmaktadır. Papazın bazen bir seferde okumasıyla hastanın iyileştiği bazen de hastayı tekrar çağırdığı dile getirilmiştir. Papaza giden kişilerle görüştüğümüzde onların İslam’a dair şüphelerinin olmadığı, Hıristiyanlık inancından da etkilenmedikleri ancak bu yöntemle iyileşen insanları gördükleri için bu âdeti devam ettirdikleri saptanmıştır.

Yörede kötü cinler olarak da adlandırabileceğimizi düşündüğümüz cadılara (cazı) inanma söz konusudur. Bu inanmaya göre de cadılar yedi yaş civarındaki erkek çocuklarına musallat olurlar ve çocukların ciğerlerini alırlar. Cadıların musallat olmasına aynı zamanda erüşük denir. Erüşükten kurtulmak için hocalara gidilip muska yazdırılır. Ancak ilerlemiş bir durum söz konusu ise çocuk ölür. Tedbir olarak da çocuk yedi yaşına girene kadar yedi yıl boyunca yirmi günde bir yirmilik denen muska yazdırılması yoluyla çocuklar korunabilir (Çelik ve Gürsoy, 2007: 215).

Kaynağı belli olmayan ya da çeşitli rivayetlerle sembolleştirilen inançlara örnek olarak ilçenin genelinde yaygın olmayan bir örnek duruma da rastlanmıştır. Buna göre kurucusu ‘*Ocak Dede*’ olarak bilinen Espiye’nin Arpacık Köyü’nde

⁷⁰ Kaynak kişi: Mehmet Portakal

soğan, sarımsak ve biber gibi acı sebzeler, tüm köy halkında yara çıkacağına inanıldığı için başlangıcı bilinmeyen çok eski tarihlerden beri halen ekilmemektedir. 1975 yılında köye atanan Karslı bir öğretmen bu inancı köylünün zihninden silbilmek ve bunun hurafe olduğunu ispatlayabilmek için ilk defa köye acı bir bitki ekmiş, aynı yıl öğretmenin 10 yaşındaki çocuğu trafik kazasında ölmüş⁷¹ ve bu durum köylünün inancını daha da pekiştirmiştir. Yakın bir geçmişte de köyde yaşayan bir köylü tarafından acı ekildiği ve çocuklarında suçiçeği ve kızamık gibi hastalıkların başladığı belirtilmiştir.

Kutsiyet atfetme ya da uğur getireceğine inanma her zaman doğal bir nesne ya da doğal olaya karşı değil bazen kişilere karşı da söz konusu olmuştur. Bununla ilgili olarak tespit edilen bir durum da, el işine başlayan kadınların odaya eli çabuk-hamarat birinin girmesini beklediği yönündedir. El işine başlayan kadın, yüksek sesle hamarat olduğu kabul edilen kişiyi adıyla “... *(falanca) gel*” diye çağırır. Ters bir durum olarak da, eğer el işine başlayan kişinin yanına biri gelirse ve başladığı işi kişi çabuk bitiremezse “*Falancanın ayağı da ne kadar uğursuzmuş*”, denilerek yakınılır.

Bunlar dışında araştırma alanında tespit edilen ve uğur ya da uğursuzluk getirme gibi anlam atfedilen hususlar şu şekildedir. Yemek yerken elinden kaşık ya da çatalın düşmesi, göz seğirmesi, burun kaşınması, yüz kızarması ve kulak çınlamasının haneye uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Ateşe soğan kabuğunun atılmasının eve acı getireceğine, elden ele sabun ve makas verenlerin aralarının açılacağına, sağ el kaşınırsa kişiye nasip sol el kaşınırsa kişiye zarar geleceğine, elbisenin kişinin üstünde dikilmesi halinde kişinin aklının dikileceğine, kapı eşiği ve süpürge üstüne oturmanın, süpürgeye basmanın, yolculuğa çıkan bir kişi yerine varıncaya kadar da ev süpürmenin uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır.

⁷¹ Kaynak kişi: Galip İmamoğlu

Yörede insanlar nazara inanmakta ve önleyici olarak da nazar duası taşıyıp okumakta ve/veya nazar boncuğu takmakta, suya ya da şekere nazar duası okumakta veya bu konuda deneyimli birine okutmaktadırlar, bazı kişiler ise yanlarında küçük bir parça ham elma dalı taşımaktadır. Bununla birlikte pek çok evin duvarında, kapı eşiğinde ya da kadınların takılarında aksesuar amaçlı da olsa nazar boncuğu taşıdığı gözlenmiştir. Ayrıca evlerin kapısının üstüne nal çakan veya boynuz asan kişiler olduğu bilgisine de ulaşılmıştır.

Metafizik olay ya da varlıklardan korkan kişilerin, dört köşeli hamaylı adı verilen muskayı taşıdığı ve Kur'an'ı Kerim'in ortasındaki yapraktan su akıtıp içtiği tespit edilmiştir.

H. Belirli Gün ve Gecelerle İlgili İnanış ve Uygulamalar

İnsanoğlu tarih boyunca inandığı çeşitli dinlerde bazı gün, hafta ve ayları diğerlerine göre üstün kılmış ve onlara kutsiyet atfetmiştir. İslam dininde de Ramazan ayı diğer aylardan, Cuma günü haftanın diğer günlerinden, kadir gecesi ve kandiller gibi bazı mübarek gün ve geceler diğer gün ve gecelerden daha kutsal görülmüş ve mübarek kılınmıştır. Ayrıca Müslümanların henüz Cuma ile ilgili bir âyet gelmeden önce de tamamen işlevsel bir niyet ile kendilerini bir araya getirecek, diğer topluluklardan ayrılmasını sağlayacak, simgesel özelliği olacak bir gün arayışına girdikleri bilinmektedir (Bilgin, 2011: 48). Bu gün ve gecelerde insanların ibadetlerine diğer zamanlara göre daha çok önem verdiği tespit edilmiştir. Bazı din görevlileri ve kolluk kuvvetleriyle yapılan mülakatlar da bu durumu doğrulayıcı niteliktedir. Örneğin Ramazan ayında hem cami cemaatinin sayısında artış yaşanmakta hem de suç olayları ile ilgili olarak daha az ihbar gelmektedir. Ayrıca kolluk kuvvetleri diğer aylara göre mesaide daha az gayret sarf ettiklerini dile getirmişlerdir.

Tablo 9 incelendiğinde de mübarek ay, hafta, gün ve gecelerde camilerin doluluk oranlarının arttığı görülmektedir. Bu zamanlar dışında Kutlu Doğum Haftası ve polis teşkilatının kuruluş yıldönümlerinde de camilerde yapılan mevlit ya da Kur'an okuma programlarına katılımın yoğun olduğu gözlenmiştir. Mevlit okuma ve Kur'an tilaveti gibi programların olduğu gecelerde camilerde ikram olarak şeker ve/veya meyve suyu dağıtılmaktadır.

Cuma gününün kutsallığından dolayı eskiden yaylaya göçenler Cuma günü yaylada olacak şekilde yola Çarşamba günü çıkarlarmış ve Cuma namazı yaylada toplu olarak kılmırmış. Bu şekilde yaylaya yapılan göç “*üç Cuma*” yani yaklaşık 20 gün sürermiş. Ancak günümüzde yaylalara araçla gidildiğinden böyle bir anlayış kalmamıştır.

Ayrıca Hızır'ın (uğrak) geleceğine inanılan bazı gecelerde kapılarını açık bırakan insanların olduğu söylenmiştir.

Bölgede Rum kültürünün izleri olduğunu düşündüğümüz ve çok az kişi (genelde yaşlı) tarafından bilinen ve uygulanan bir takım davranışlara da rastlamıştır. Buna göre Salı günü bir işe başlanmasının, yolculuğa çıkılmasının ve çamaşır yıkanmasının uğursuzluk getireceğine inanan yaşlılar bulunmaktadır. Davranışın kaynağı ile ilgili olarak, İstanbul'un fethinin Salı günü olması ifade edilmektedir. Bununla birlikte aynı davranış kalıbına Kur'an'ı delil göstererek inananlar da var. Cenab-ı Allah'ın Salı günü kötü şeyleri yarattığı, bundan dolayı Salı gününün uğursuzluk getirdiği düşünülmektedir.

Hicrî takvime göre Muharrem ayının onuncu gününe “aşûre günü” denir. İslam öncesi dönemde de Mekke halkı için aşure gününün önemli olduğu, bu günde Mekkelilerin oruç tuttuğu ve Kâbe'nin örtüsünü değiştirdiği bilinmektedir (Bilgin, 2011: 181). İslam'ın kabulü ile birlikte de aşure günü Müslümanlar tarafından kutsal sayılmaya devam etmiştir. Araştırma alanında aşure gününde oruç tutmaya çalışan az

sayıda da olsa kişilerin varlığına rastlanmıştır. Bunun dışında aşure gününde aşure yapılıp dağıtılmaktadır. Aşure yapmayanların bile eve bereket getirmesi için mutlaka kuru baklagil alıp evlerine koydukları gözlenmiştir.

Belirli aylara anlam atfetme sadece hicrî aylar ve dinî emirler dâhilinde olmayıp, sosyal ihtiyaçlar bakımından da ortaya çıkabilir. Halk takvimleri olarak da bilinen takvimsel ritler, toplumsal ekonomik farklılığa göre çeşitlenmektedir. Nitekim tarımla geçinen yerleşik Türk toplumunda takvim, ekim ve hasat, bağ bozumu vb. zamana göre belirlenirken; geçimi hayvancılığa dayalı olanlarda hayvanların üreme (koç katımı), ya da sürüye katılma dönemlerine göre şekillenmektedir (Karaman, 2010, 231). Özellikle eski takvim temel alınarak mevsimsel ve iklimsel ihtiyaçlardan dolayı inanmalara araştırma alanında da rastlanmıştır. Bununla ilgili yapılan görüşmelerde, eski takvimin günümüzde kullanılmamasının da etkili olduğunu düşündüğümüz, ay adlarını ve hangi aya tekabül ettiğini tam olarak bilen kişilere rastlanmamıştır. Sadece bazı kişilerden akıllarında kaldığı şekliyle eskiden kullanılan takvim ayları ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Orak ayı, Mayıs ayı, Kiraz ayı, Gücük ayı, Karakış ayı, Zemher ayı, Darı ayı, Ağustos ayı gibi ay adları olduğu ve bu ayların her ayın 14'ünden 14'üne devrolunduğu kabul edilmektedir. Yine eski aylarla ilgili olarak Gücük ayının en kısa süren ay, Karakış ayının adından da belli olduğu üzere çok soğuk geçen bir ay olduğu, ayrıca Gücük ayının Karakış ayına “*Senin adın bende olsa ben anne karnındaki çocuğu bile dondururum*”, dediği ile ilgili bilgiler elde edilmiştir.

Yine yörede eski takvimle ilişkilendirebileceğimiz “*mart dokuzu*” ve “*mart bozulması*” olmak üzere yaygın iki ayrı inanişe rastlanmıştır.

“*Mart Dokuzu*” ölüm ve hayat ile ilgili olup halen sürdürülen bir gelenektir. Mart ayının dokuzunda cadıların sinek, kedi ya da köpek şeklinde kılık değiştirerek kırkı çıkmamış çocukları yediğine inanılır. Bu nedenle o gün kırkı çıkmamış

çocuklar özel bir dikkatle korunur. Martın dokuzu ile ilgili bir diğer inanç da tüm cadıların toplanıp tahta kaşıkları tırmaladığı şeklindedir. Bu sebeple tahta yemek kaşıkları su içinde bırakılır. Amaç, cadıların yemek yenilen kaşıklara ağızlarını sürüp kirletmelerini engellemektir.

Mart ayının 14'ü eski takvime göre yılbaşı olarak kabul edilir ve buna “*Mart Bozulması*” denir. Bu günde erken kalkılır ve deniz ya da dereden su alınıp evin her tarafına serpilir. Ayrıca o gün evin kapısını açacak ilk kişinin özellikleri önemlidir. Uğurlu, becerikli kişinin eve ilk giren olması beklenir. Bu sayede o yılın iyi geçeceğine inanılır. Eğer eve ilk giren kişi sevilmeyen biriye o yılın kötü, hastalıklı biriye o yılın hastalıklarla geçeceğine inanılır⁷². Bu yüzden uğursuzluk olmasın diye insanlar genelde mart bozulmasında evlerine misafir kabul etmezler, fakat daha önceden denenmiş ve ayağının uğur getirdiğine inanılan bir kişi varsa eve o kişi davet edilir. Bu kişi sağ ayağı ile içeri girer ve “*Yeni yılınız hayırlı olsun, martınızı bozdum,*” der. Aynı günün akşamında ise evde ısırgan ya da paça çorbası içilir. Çorbanın içine yeşil/mavi boncuk atılır. Boncuk kimin kaşığında çıkar ya da ağzına gelirse o yıl bu kişi ekine başlar ve aile içinde bol rızıklı olduğuna inanılır. Aynı gün bereket getirmesi amacıyla eve erzak da alınır.

Ayrıca belirli bir gün ve geceye ait olmayıp yine de insanlar tarafından özel önem verilen günler de vardır. Örneğin misafirperverlik Türk kültürünün önemli karakteristik özelliklerinden biridir. Peygamberlerin vasıflarından olan, eve gelen misafire güler yüzlü davranmak ve ikramda bulunmak sünnet olarak görülür. Bu bakımdan eve misafirin geleceği gün özel bir gün olarak kabul edilir ve o güne mahsus temizlik, ikram gibi hazırlıklarda bulunulur. Bununla birlikte misafirlik olgusu ile ilgili her yöreye mahsus inanış ve uygulamalar bulunmaktadır. Araştırma alanında da misafir olma ve misafire ilgi anlamında sık olmamakla birlikte bazı inanmalara rastlanmıştır. Buna göre küçük bir çocuk bacağının arasından bakarsa

⁷² Kaynak kişi: Esra Çıtlak

veya çay içilirken çay bardağının üzerinde çay bitkisinin sapını görülürse eve misafir geleceğine inanılır. Gelecek misafirin boy pos gibi fiziksel özellikleri de bu sapın boyutuna göre yorumlanır. Ayrıca eve gelen misafirin eve gelirken getirdiği yiyeceklerden, evde ikram edilecek bir şeyin kalmadığı anlamına geldiğine inanıldığı için, ikram edilmez.

Eskiden elektrik olmadığı için ortaya atılan ve uygulanan, günümüzde ise elektriklerin kesilme ihtimalinin olmasından dolayı terk edilmesinin-bırakılmasının zor olduğunu düşündüğümüz inanç ve uygulamalara da rastlanmıştır. Buna göre akşamları tırnak kesmenin, el işi yapmanın uygun olmadığına inanılmaktadır. Bu durum toplumsal tecrübe yoluyla da sabitlenmiştir.

I. Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Halk inanışlarında ölümü önceden haber verdiği gerekçesiyle hayvanlarla ilgili belirtiler önemli yer tutar. Hayvanların insanda bulunmayan sezışleri, içgüdüsel özellikleri, biçimsel yapıları bu türden inanmaların oluşmasında etkili olmuştur. Türk mitolojisinde güçlü doğanlar, alıcı kuşlar ve kartallar gibi leş yemek yerine doğada aktif, hazır konmayan, başkasının artığıyla beslenmeyen kuşlar görülür. Türkler de asalak, toplayıcı bir hayat tarzı sürme yerine hayatlarında aktif olan topluluklardı. Bu bakımdan benimsedikleri hayvanlar da kendileri gibiydi. Bu durum, Türk kültüründe önemli bir özelliktir. Türklerde kısmen de olsa totem olarak kabul edebileceğimiz kurdun da leş yiyen bir hayvan olmadığı bilinir. Kurtlar ve kuşlar bu özellikleriyle birbirine benzer (Sever, 1999: 87). Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ve araştırma alanında da Çepnilerin yerleştikleri köylerin çoğunda doğan, şahin, atmaca türünden avcı kuşların yuvaları olduğu bilinmektedir (Kaya, 2011: 129). Konu ile ilgili olarak yakın zamana kadar şahin beslendiği bilinen ve ismi de buradan gelen Şahinyuva Köyü örnek olarak verilebilir.

Espiye’de konu ile ilgili yapılan çalışmada çakal, köpek, kedi, baykuş, karga, guguk kuşu, çeşitli kümes hayvanları, keçi ve yılanla ilgili inanmalara rastlanmıştır. Bu türden inanmaların genç nesil tarafından itibar edilmediği hatta gençlerin bu inanmaları daha önce hiç duymadığı da saptanmıştır.

Çakal bağırmasının kötü bir ses olması nedeniyle eve acı-uğursuzluk getireceğine inanılır. Çakal sesi korkunç-kötü olarak algılandığından çakala “*deli çakal*” da denir. Deli çakal bağırmasının 15-20 gün içinde o yörede birinin öleceğine işaret ettiğine inanılır. Bu durum görüşmeciler tarafından da yaşanan örneklerle desteklenmiştir⁷³. Eve getirmesinden korkulan acıyı bertaraf edebilmek için de, çakal bağırması sırasında evin döşemesine, “*Kara bıçak bağırına tass!*”⁷⁴ denilerek bıçak saplanır. Benzer uygulama guguk kuşu öttüğü zamanda yapılır ve guguk kuşu öttüğü zaman yere yatılarak, “*Benim gücüm toprağa, toprağın gücü bana,*” denir. Bu şekilde topraktan güç alıp, üzerlerine uğrayabilecek kötülüğü bertaraf edeceklerine inanmaktadırlar.

Baykuş ötmesi, köpek uluması ve karga sesinin uğursuzluk getireceğine, özellikle baykuş ötmesinin bir yakının ölüm haberine işaret ettiğine inanılmaktadır. Araştırma alanında tespit edilen ve uğursuz sayılan baykuş Romalılar tarafından da uğursuz sayılır ve baykuş ötmesi bir felaketin başlangıcı olarak kabul edilirdi (Erdil, 1999: 12). Ancak İslam’da herhangi bir nesnenin veya canlının uğur ya da uğursuzluk getirdiği inancı yanlış görülür. Konu ile ilgili olarak Hz. Muhammed (SAV) baykuş ötmesinde veya herhangi başka bir olayda uğursuzluk olmadığını açıkça belirtmiştir (İbn Mace, 1983: 309). Buna rağmen, Anadolu’daki köklü inanışın hala yaygın bir şekilde devam ettiği görülmektedir.

Anadolu’nun birçok yerinde var olan ve kara kedi görülünce insanların uğursuzluk getirmesin diye saçını tutması davranışına araştırma alanında da

⁷³ Kaynak Kişi: Hasan Yıldırım

⁷⁴ Bıçak saplandığında çıkan ses

rastlanmıştır. Bunun dışında araç ya da insan önünden kedi geçmesini de uğursuzluk sayanlar vardır.

Günümüzde çok fazla görülmediğine ama zaman zaman dağlarda görüldüğü ifade edilen, geyiğe benzediği ve keçinin yabanıl bir türü olduğu söylenen “*elik keçi*”nin (yaban keçisi) erenler malı sayıldığı ve atalarını emzirdiğine inanıldığı için bu keçinin avlanılmadığı ve etinin de yenilmediği bilgisine ulaşılmıştır⁷⁵. Bilimsel olarak anne sütüne en yakın ve eşdeğeri denilebilecek süt keçi sütüdür. Eskiden hazır mamalar olmadığı için annesini kaybeden emzikli bebekler ile anne sütü yetersiz olan emzikli bebekler keçi sütü ile beslenirmiş. Bu bakımdan bu türden bir inanış ve uygulamanın halk nazarında yer ettiği düşünülebilir. Ayrıca bölgede keçi için “*Sütü hekim, eti yıkım*” sözüne de yaygın bir şekilde rastlanmıştır.

İnsanların günah saydığı eylemden kaçınması dinî duygularla ilgilidir. Ancak dinin emrettiklerini yapıp, men ettiklerinden kaçınma konusunda bazen dinî olan ve dinle ilgisi olmayan eylemler halk dindarlığı içinde birbirine karışmaktadır. Günah olduğu için yabanıl bir keçi türü olan elik keçinin avlanmayıp etinin yenmemesi de bu türden bir örnektir. İslam’da eti helal ve haram olan hayvanlar kaynaklarda açık bir şekilde belli iken araştırma alanında atalar kültü ile de ilgisi bulunan elik keçi etinin yenmemesi halk dindarlığı ile ilgidir.

Espiye’nin genelinde olmayıp sadece Arpacık Köyü’nde rastlanılan bir uygulama tavuk ve benzeri hiçbir kümes hayvanının beslenmemesidir. Tarihi tam olarak bilinmeyen bazı köylüler tarafından ise 1500’lü yıllar olarak ifade edilen rivayete göre, eskiden bu civardan atlılar geçermiş. Bir gün atlılar geçerken atın birinin ayağı tavuk pisliğine basmış ve sonra bir daha atlılar bu köyden geçmemiş, bu olaydan sonra da köyde hiç kimse tavuk, horoz, kaz, hindi gibi kümes hayvanlarını

⁷⁵ Kaynak kişi: Mehmet Topan

beslememiş. Günümüzde de Arpacık Köyü sakinleri kümes hayvanı beslememekle birlikte, kümes hayvanının etini ve yumurtasını pazardan alıp yemektedirler.

Hayvanlarla ilgili tespit edilen ama çok sık rastlanılmayan diğer inanış ve uygulamalar ise; kertenkeleyi bir vuruşta öldürenin ve yılanın ayaklarını görenin cennete gideceğine inanılmasıdır. Bu durum cennete gitmenin kolay olmadığını, cennete gitmek için layık olmak ve çalışmak gerektiğini anlatır. Ahırdaki hayvanların huzursuzlaşmasının hane halkından birinin öleceğine işaret etmesine inanılması da hayvanların güçlü sezileri olduğuna ve hane halkına olan bağlılığına inanıldığını gösterir. Ayrıca konu ile ilgili olarak yörede, “*Mal sahibine çeker*” ve “*Sahibine benzemeyen mal haramdır*” deyimini de kullanılmaktadır.

Horozun evin kapısına doğru ötmesinin eve misafirin geleceğine işaret etmesi, gece vakti öten horozun kötü haber geleceğine işaret etmesi, kedi beslemenin ev halkına bela getireceğine inanılması, serçe ötüşünün iyi haberle yorumlanması ve öldürülen yılanın asılması halinde yağmur yağacağına inanılması hayvanlarla ilgili tespit ettiğimiz diğer inanışlardır.

III. KÜLT

Antropolojide kült kavramı, “*Bir grubun yerel bir tanrıya ilişkin inançlar ve pratikler bütünü tapınması*” olarak kullanılırken, sosyolojide “*İnançları tipik biçimde senkretik, ezoterik ve bireyci olan küçük bir dinsel aktivist grup,*” anlamında kullanılmaktadır (Marshall, 2009: 441). M.Eliade’ye göre Orta ve Kuzey Asya toplulukları için karakteristik bir sistem olan “Gök Tanrı”, R. Giraud’a göre doğrudan doğruya “*Bütün Türklerin ana kültürü,*” durumundadır (Kafesoğlu, 2004: 308).

Eski Türkler tabiatta bir takım gizli kuvvetlerin varlığına inanıyorlardı: Dağ, tepe, kaya, vadi, ırmak, su kaynağı, mağara⁷⁶, ağaç, orman, volkanik göl, deniz, demir, kılıç vb. bunlar aynı zamanda birer ruh idiler. Ayrıca güneş, ay, yıldız, yıldırım, gök gürültüsü, şimşek gibi ruh-tanrılar tasavvur edilmişti. Kutsal kabul edilen toprak ve taşlardan, ulu ağaçlardan yardım istemek eski Türk inançlarındaki kült inancıyla ilgilidir (Kafesoğlu, 2004: 302; Kalafat, 1996: 6). Erdil'e göre; öteden beriden mana çıkarma ile bazı nesnelere uğur veya uğursuzluk olduğuna inanma âdeti Romalılarla putperest Arapların miraslarındandır (Erdil, 1999: 12). Görüldüğü üzere, "Kült" değerler sistemini ve bu değerler sistemine uygun sosyal yapıyı anahtar eylemler içinde kodlamaktadırlar. Bu sembolik yapının derinliklerinde sosyal yapı yatmaktadır.

Kendilerinin dışında kalan varlık ve olayları tamamen ruhsuz ve ölü varlık görmeyen Türkler, içinde yaşadıkları tabii çevrede gördükleri belirli varlıklarda ve karşılaştıkları bazı tabiat olaylarında bilinmeyen bir gücün bulunduğu inanıyorlardı. Bundan dolayı, bu varlıklara ve tabiat olaylarına da kutsallık izafe ediyorlar ve bunlara karşı korkudan kaynaklanan bir sevgi ve saygı besliyorlardı. Türklerin, içinde manevi bir güç bulunduğu inandıkları varlıkların ve olayların başında; güneş, ay, yıldız, göl, ırmak, pınar, dağ, kaya, orman, ağaç, ateş, yer, su gibi çeşitli canlı-cansız varlıklar ile gök gürlemesi, şimşek, yıldırım gibi tabiat olayları gelmekteydi. Bu varlıkların ve tabiat olaylarının her birinin kendi içinde bir ruh taşıdığına, bunların gözle görülen kısımlarının ise, görünmeyen ruhların dışı vurmuş görünür şekilleri olduğuna inanılmaktadır. Bugün Türkçedeki bazı kelimelerde bu inancın izlerini görmek mümkündür. Mesela, 'gökyüzü' ve 'yeryüzü' kelimeleriyle "gök" ve "yer" gibi varlıkların görünen yüzleri belirtilmiştir. Bu varlıkların görünen yüzlerinin gerisinde veya altında ise, manevi bir güç olarak ruhları bulunduğu

⁷⁶ Mağara kültürü: Tabgaçlarda (tun-huang), Gök Türklerde (ata mağarası), Uygurlarda (menşe efsanesi), Bulgarlarda (madara).

inanılmaktaydı (Koca, 2000: 170). Bir olay karşısında şahit olarak “*Yukarda Allah var,*” veya birine bela anarken “*Yerin yedi kat dibine gir,*” deyimleri de bu inançla ilgilidir.

Hiçbir fenomen özü itibariyle dinî değildir. Fenomenler kişiler ya da topluluklar tarafından önce kutsallaştırılır sonra da kurumsallaştırılır. Böylece de fenomenler dinî birer obje olarak algılanır ve kutsanır (Waardenburg, 2009: 200). Algılama ve anlamlandırma insanların beynine bir dövme gibi kazınmaz; insanların bunları anlamaları, nasıl kullanacaklarını bilmeleri, yeni koşullara uyarlamaları, koşullar değiştiğinde bunları da değiştirip benimsemeleri beklenir. Bu türden pratiklerin etkin olabilmesi için düşünüm gücü gereklidir (Fay, 2005: 97-98). Türk halk inanışlarında öteden beri var olan kült anlayışı da bu şekilde ortaya çıkmıştır ve bu güçlü kutsalın/kutsalların izleri de halen sürülmektedir.

Araştırma alanında da tabiat olaylarına atfedilen kutsiyetin izlerine rastlanmıştır. Yaz mevsiminde gök gürleyince ağrıların gitmesi için yere (toprağa) yatılması, yıldız kaymasının uğursuzluk getireceğine veya birinin öldüğüne inanılması, ay ve güneş tutulmalarında havaya silahla ateş edilmesi, ayrıca güneş tutulduğu zaman görülen yıldızın bolluk ya da kıtlık getireceğine inanılması bu duruma örnek olarak verilebilir. Ay ve güneş tutulmalarında ve arılar kovandan kaçtığında havaya ateş edilmesi Şaman geleneğindeki gürültü büyüsü ile ilgilidir. Başı dara düşen ve anlam veremedikleri olay karşısında insanlar gürültüden yardım beklemektedirler. Gürültüye atfedilen kutsiyet ve duyulan saygının gereği olarak gürültüden korkulur. Taflancık Köyü’nde birinin gök gürlemesine saygı duymadığı ve dua etmek yerine yüksek sesle müzik dinlemeye devam ettiği için evine yıldırım düştüğü ve yaralandığı dile getirilmiştir⁷⁷. Ayrıca herkesin gökte bir yıldız olduğu yıldızın kaymasının ölüm ile ilişkilendirilmesi ve yıldız kayarken tutulan dileğin kabul olacağı inancına da rastlanmıştır. Ay ve güneş tutulmasının yaşandığı günlere

⁷⁷ Kaynak Kişi: Mevlüt Kaya

anlam atfetmenin İslam Dini ile ilişkilendirilmesi de söz konusudur. Nitekim Hz. Muhammed (SAV)'in oğlu İbrahim, 18 aylık iken güneşin tutulduğu günde ölmüştür. Bunu gören bazı kimseler İbrahim öldüğü için güneş tutulmuştur demişlerdir. Hâlbuki güneşin tutulmasının ölüm olayı ile ilgisi yoktur⁷⁸.

A.Espiye'de Su Kültü

“Yer-su” inancının bir başlangıcı olan su ve onun çevresinde şekillenen “su kültürü” Türklerin tabiat kültürleri içinde “yer” ile birlikte ilk sırada değerlendirilir (Türkan, 2012: 135). Hayat kaynağı olarak nitelendirdiğimiz su, Türk kültüründe temizlik ve saflığın sembolüdür. Bu yüzden öteden beri tükürerek veya dışkı ile suyu kirletmek yasaklanmış bir davranış biçimidir. Bulgar Türklerine göre su, insanı saflaştıran fazilet iksiri özelliğinde bir maddedir. Tuna Bulgarlarının merkezi sayılan Madara'da bu inançla yapılmış bir “kült havuzu” bulunmaktaydı (Koca, 2000: 172). İslam Dini'nde de bazı ibadetler ancak “su” ile abdest alınıp bedenî temizlik yapıldıktan sonra yapılabilir.

Orta Asya bozkırlarında hem insanlar için hem de sürüler için hayatî önem taşıyan su kaynakları son derece sınırlıdır. Bozkırlarda bulunan suyu Türkler “ak su” ve “kara su” olarak ikiye ayırmıştır. Ak su, ilkbaharda karların ve buzulların erimesiyle oluşan su, kara su da yer altı kaynaklarından beslenen sudur. Yörede yazın akmayan bu sulara “*kör su*” denmektedir. İlkbaharda vadi tabanlarında nehirleri besleyen ak sular, yaz ortalarına doğru kurur ve tamamen yok olur. Bundan dolayı, sürü besleyen ve çobanlık yapan göçebe Türkler için bu suların pek fazla değeri yoktur. Onlar için asıl önemli olan kara sularıdır ki, bu suların büyük bir kısmı hiçbir zaman kurumaz (Koca, 2000: 18).

⁷⁸ Nitekim konuyla ilgili bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: “*Elbet güneş ve ay, Allah'ın (varlığının ve yaratıcı olduğunun) nişanlarıdır. Bunlar, bir kimsenin ölümünden ve doğumundan dolayı tutulmazlar. Onları tutulmuş ve kararmış görürseniz Allah'a dua edin, tekbir getirip namaz kılınız, sadaka veriniz,*” (Buhari, 1987: 1014)

Hayat kaynağı olan suyla temas yeniden canlanmaya ve temizlenip tanrıya yakınlaştırdığı için kutsiyete işaret etmektedir. Bu sebeple eski Türk inanışlarında olduğu gibi, günümüzde de Anadolu’da kült unsuru olarak varlığını sürdürmektedir. Öteden beri önem taşıyan su ile ilgili olarak “kült” diye nitelendirebileceğimiz inanış ve uygulamalar geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları günümüze aynen ya da değiştirilmiş şekliyle gelmiştir.

Yılın belirli zamanlarında yaylalara göç etme Anadolu’nun çeşitli yerlerinde görüldüğü gibi Doğu Karadeniz Bölgesi’nde de halen yaşatılan bir gelenektir. Gök tanrı inancında yer alan “*Yersu İnancı*” yani boğaz, vadi, çağlayan gibi yerlere kutsiyet atfetme araştırma alanında da görülmüştür. Buna göre yayla yollarında kutsiyet atfedilen su ve su yatakları vardır, buralardan geçilirken şükür amaçlı dua edildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Günümüzde sıkça rastlanmayan ve yaşlılar tarafından yaşatılan bir inanış Yedi Ocak tarihinin yılbaşı olarak kabul edilmesidir. Buna Zemheri de deniyor. Zemheride kimsenin evine, yanlış anlaşılma sebebiyle gidilmez. Çünkü eve gelen kişi o yılın iyi mi kötü mü geçeceğini habercisidir ve bu sebeple de gelenin ayağı sınanır. Ayrıca eve ayağı uğursuzluk getirecek kişilerin olma ihtimaline karşın, sabah eve su getirilip duvarlara serpilir. Çünkü su temizliktir ve eve su getirilip duvarlara serpilirse uğurlu uğursuz kim gelirse gelsin haneye ve geçirilecek yıla olumsuz anlamda bir etkisi olmaz. Bununla birlikte yılın bereketli olması için pağaç⁷⁹ yapılır veya hayvan alınır.

Kaynağı İslam öncesi döneme rastlayan su kültü ile İslamiyet’in kabulü ile birlikte kutsal kabul edilen Ramazan ayının harmanlanması sonucu ortaya çıkan bir inanış ve uygulama da son gün yapılan iftardan sonra kapının önüne su döküp,

⁷⁹ Mısır unundan yapılan oldukça iri ve kabarık bir ekmektir. Hamur yoğrulduktan sonra mayalanır ve ocaklıkta iyice ısınan taşın üzerine konulur. Sonra üzeri mandalina veya karayemiş (taflan) ağacının yaprağı ile kaplandıktan sonra üzeri kül ile kapatılır. Ekmek burada yavaş yavaş pişer.

arkasından da birkaç adım atarak Ramazan ayını uğurlamaktır. Gidenin arkasından su dökmek eski Türklerdeki su kültürünün doğurduğu bir adettir. Ayrıca Türk kültüründe görülen yolculuğa çıkanların arkasından su dökme âdetine de araştırma alanında rastlanmıştır.

Miladi takvime göre 21, Rumi takvime göre 7 Mayıs “*Mayıs Yedisi*” olarak anılmaktadır. Giresun ve ilçelerinde 1977 yılına kadar “*Mayıs Yedisi*” adıyla sürdürülen törenler bu tarihten sonra “*Aksu Şenlikleri*” adını almıştır. 1992 yılında ise daha geniş kitlelerle sosyal ve kültürel ilişkilerin sağlanması ve sürdürülmesi amaçlanarak şenliğin adı “*Uluslararası Karadeniz Aksu Festivali*” olarak değiştirilmiştir. Buna göre Mayıs Yedisi geldiğinde dere ile denizin sularının birbirine karıştığı yerden seher veya kuşluk vaktinde su alınır. Özellikle yeni doğmuş çocuklar ile nazara, sihre veya büyüye yakalandıklarına inanan kişiler bu su ile yıkanır. Yıkanma sırasında dualar okunur. Böylece gelecek yılın Mayıs Yedisi'ne kadar nazar, sihir veya büyüden korunmuş olur. Dere ile denizin karıştığı yerden su alamayanlar ise seher vakti arkasına bakmadan, besmele çekerek evden çıkarak yedi ayrı gözeden (kaynaktan) kaplarını su ile doldururlar. Yine nazara, sihre ve büyüye karşı bu suyla yıkanılırlar. Bazı kimseler ise denize gidip yedi dalga geçerek dilek dilerler. Mayıs ayında gök gürleyip ilk yağmur düşmeye başladığında baş ağrısı gitsin diye bu yağmurda ıslanılır.

Metafizik olaylar ve varlıklarla ilgili kısımda da belirtilen nazardan korunmak için suya nazar duası okuma ya da okutma uygulaması da su kültü ile ilişkilendirilebilir.

Yeniköy’de bulunan Kuruçay Deresi ile ilgili rastlanan rivayetlere göre, bir kadının beşikteki çocuğu beşiğiyle beraber suya düşmüş, kadın annelik güdüsünün verdiği acıyla göğsünü kesip suya atmış ve, “*Sen beni kuruttun Allah da seni kurutsun!*” demiş. Birkaç hafta sonra çay kurumuş ve başka yataktan akmaya

başlamış. Bir başka rivayette acıya dayanamayan anne birkaç yıl sonra kendini o dereye atarak intihar eder. İntihar olayını takip eden birkaç hafta boyunca seslerin ve uğultuların duyulduğu söylentiler arasındadır. Bu yüzden köylüler tarafından lanetli dere olarak da bilinmektedir. Suyun yeni çıktığı yere de yedi değirmen kurulmuş. Bu değirmenlerden ilki hayırsever bir vatandaş tarafından yaptırılmış ve bu kişi altın bulmuş. Bu olaydan sonra altı kişi daha aynı yere değirmen yaptırmış. Böylece aynı yerde yedi değirmen birden kurulmuş.

Değirmenle ilgili özel inançlar da vardır. Örneğin, değirmen dolabından veya çarkından sıçrayan su ile yıkanıldığında şifa ve şans getireceğine inanılır.

Basıklığın geçmesi için seher vakti yedi ayrı gözeden alınan suyla veya dere ile denizin karıştığı yerden birer dalga atlanarak yedi ayrı dalgadan alınan su ile çocuğun yıkanması âdeti de su kültü ile ilişkilendirilebilir. Bu davranışta suyun kutsallığına, arılığına ve duruluğuna olan inançtan dolayı, tedavi edici özelliğine inanıldığı görülür.

Su kültü ile ilişkisi olduğunu düşündüğümüz diğer inanış ve uygulamalar ise; gece cinlerin çarpacağına inanıldığı için dışarı sıcak su dökülmemesi, Mart Bozulması olarak bilinen 14 Mart'ta dere ile denizin karıştığı yerden alınan su ile yıkanılması, suya tükürülmemesi yoksa ölürken meleklerin ağzına o suyu dökeceklerine inanılması, bebeğin ağzında baloncuk olunca yağmur yağacağına inanılmasıdır.

B. Espiye'de Ağaç Kültü

İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan ağacın kullanımı ve önemi insanlık tarihi kadar eskidir. Öyle ki; ilk insanlar ağaç kovuklarında barınmışlar, ağaç yapraklarıyla vücutlarını örtmüşler, ağaçların meyveleriyle beslenmişlerdir. Bu özellikleri nedeniyle de “ağaç”ı kutsallaştırmışlar. Ağaç kültü ile ilgili bazı rivayetlere göre; Oğuz hükümdarı, eşlerinden birini ağacın gövdesinde bulmuştur;

Hindistan, Mezopotamya, Mısır ve Ege Havzası gibi bazı, bölgelerdeki insanlar, tanrıların bir ağaçtan geldiklerine inanmışlardır; Arabistan'da cahiliye döneminde Araplar, meleklerin ve cinlerin ağaçları mesken ettiklerine inanmışlardır (Şahhüseyinoğlu, 2000: 33-34).

Türk milletinin kendisine yurt edindiği hemen her yerde ağaç kültürünün izlerine rastlamak mümkündür. İslam öncesi dönem Türk inanışları arasında da “orman ve ağaç” kültü önemli bir yer tutmaktaydı. Bu dönemde Türkler, ulu dağları ve ağaçları kutlu kabul ederlerdi. Göktürkler için koruyucu bir ruha sahip olduklarına inandıkları Ötüken Ormanı (Ötüken Yıış) kutsal bir yerdi. Göktürk hükümdarı Bilge Kağan, Türklerin Ötüken'i terk etmeleri halinde onun himayesinden mahrum kalacaklarına ve böylece başlarına büyük felaketlerin geleceğine inanıyordu. Bundan dolayı Göktürk Yazıtları'nda Türk milletine ısrarla Ötüken'den ayrılmamalarını tavsiye etmiştir.

Türkler kendilerinin diktikleri ağaçlardan oluşan ormanlara da bazen kutsallık izafe ediyorlardı. Mesela, Türk topluluklarından Çin'in kuzeyinde devlet kuran Tobalar (Tabgaç), güneye göç ederken göğe, yere ve ölmüş atalarına kurbanlar sunduktan sonra kendileri için bir sahaya kayın ağaçları dikerek, kutlu bir orman meydana getirmişlerdir. (Koca, 2000: 171; Erdil, 1999: 13). Ağaca atfedilen kutsiyet/güç, tanrısal güç ile ağaç arasında bir ilgi kurulduğuna işarettir (Yavuz, 2005: 89).

Ağaç kültü, dünyadaki pek çok kültürde olduğu gibi, Türk kültürünün mitolojik dönemi için de oldukça önemlidir. Türk düşüncesi, yaratılmışlığı izah ederken ağacı, bu hadisenin ana motifi olarak gösterir. Türk düşüncesine göre ilk insan yaratıldığında dokuz dallı bir ağacın altında yaratılmıştır. Tanrının insanlarla ilk muhatap olduğu yer ağacın altıdır (Ergun, 2000: 23).

Eski Türk toplumunda bir kült halinde bulunan ağaç mefhumu Türklerin İslamiyet ile tanışmasından sonrada bolluk, bereket, koruyucu ve kurtarıcılık unsurlarını yapısında taşıyan mukaddes bir unsur olarak bir kısım değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir. Ağaç dikmek ve korumak İslam dininde teşvik edilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerde de ağaçtan bahsedilmiş olması Türklerin bu inancında pekiştirici rol oynamıştır. Nur suresinin 35. âyeti ile Tin süresinin 1. âyetinde incir (tin) ve zeytin sembol olarak geçmektedir. İsrâ suresinin 60. âyetinde, Saffat suresinin 62. ve 64. âyetleri ile Duhan süresinin 43. ve 44. âyetlerinde zalim ve günahkârlar için cehennem dibinde biten zakkum ağacından bahsedilmektedir.

Âyette adı geçen incir ağacına kutsiyet atfetme Espiye'de de görülmüştür, buna göre insanlar özellikle de arıcılıkla uğraşanlar incir ağacını yakmaktan sakınılmaktadırlar. Ayrıca evin önünde veya hemen yakınında incir ağacı biterse, o evin ileride virane olacağına inanılmaktadır.

Dinî inancın yanı sıra iklim ve bitki örtüsü ile de ilgili olan bir başka durum mezarlıklara hatta her mezarın başına ağaç dikme uygulamasıdır. Türkler arasında yaygın olmasa da her mezarın başına ağaç dikildiği ve bu ağacın yeşermesi ile ölenin cennete gittiği inancı kabul edilmektedir (Altınkaynak, 2009: 619). Konu ile ilgili olarak araştırma alanında yapılan mezarlık ziyaretlerinde ve görüşmelerde, yörenin doğal bitki örtüsü nedeniyle mezarlıklarda zaten ağaç olduğu, her mezarın başına cenaze sahibi tarafından özellikle ağaç dikme uygulamasının olmadığı, bununla birlikte mezarlıktaki ağaçları kesmekten ve yakmaktan sakınıldığı tespit edilmiştir. Edebiyat ürünleri halkın yaşam ve inanç tarzı etrafında şekillenmiş ürünlerdir. Refik Halid Karay'ın "Yatır" adlı hikâyesinde de yatıra saygı dolayısıyla, ihtiyaçları olduğu halde ağaçları kesilmeyen bir koruluktan bahsedilmektedir (Karay, 1995).

İncir ağacı ve mezarlıktaki ağaçlarla ilgili kesmeme âdeti diğer ağaçlar için de yılın belirli zamanlarında geçerlidir. "Su zamanı" olarak adlandırılan ağaçların

yeşerdiği zamanda ağaç kesilirse, ağaçtan inilti geldiğine ve su sızdığına inanılır. Bu durum inanişâ göre ağacın acıdan ağladığına işarettir.

Araştırma alanında adak için kullanılan ağaçlara rastlanılmıştır. Bunlar Arpacık Köyü'ndeki Şihmenteş ve oğlu Zeynelabidin türbesindeki ağaç ile İbrahimşeyh Köyü'ndeki İbrahim Şeyh Türbesi ve ağacıdır. Bu ağaçların yanında dua etmek, adak adamak, dilekte bulunmak, şifa nitelikli isteklerde bulunmak ve mekânı arınmış sayma insanlar tarafından uygulanan pratikler arasındadır. Ayrıca bu ağaçlara zarar verenlerin mutlaka bir zarara uğrayacağı da yaygın şekilde kabul görmektedir (Altınkaynak, 2009: 620). Arpacık ve İbrahimşeyh köylerinde rastlanılan ve kendilerine ululuk atfedilen ağaçlar da meşe soylu ağaçlardır. Yöre insanı tarafından ululuk atfedilen ağaçların diplerine ekmek kırığı ve su dökülmemektedir. Ancak din adamlarıyla yapılan görüşmelerde, onların özel gayretleriyle ağaçların adak kullanılması geleneğinin eskiye göre azaldığı tespit edilmiştir.

Espiye'de kuytu köşelere ve ağaç diplerine su dökmeme âdeti de eski Türk inançlarında olan ağaç kültü ile bağlantılıdır. Ağaç kültü ile ilişkilendirebileceğimiz bir diğer uygulama da, yürüyemeyen ya da geç yürüyen çocukların ağaç kökünün altından geçirilmesidir. Ağacın yüzeye yakın kökünün⁸⁰ altı kazılır ve çocuk buradan geçirilir. Bu sayede çocuğun yürüyeceğine inanılmakta ve günümüzde de bu uygulamaya rastlanmaktadır.

İnanç dünyamızda adak için kullanılan ağaçların yanında ağaçlarla ilgili rivayetler de önemli yer tutar. Yapılan görüşmelerde Espiye'de hemen herkes tarafından bilinen ve aktarılan “*Yaşmaklı gürgen* (yaşmaklı ağaç başı)” efsanesine rastlanmıştır. Bugün Güce'ye bağlı olup Doğan kent halkının kullandığı Yaşmaklı Yaylası'nın yolu üzerinde gürgen ağacı halen vardır. Rivayete göre, yaylaya göç

⁸⁰ Ağaç köküne çiyamak/cıymak deniliyor.

eden bir aile konaklama için geceyi burada geçirir. Akşam olunca ailenin genç kızı başörtüsünü yıkar ve yakınındaki bir ağacın dalına kuruması için asar. Sabah olduğunda fark eder ki, bir gece önce (yaşmağını- başörtüsünü yıkadığı gece) kadir gecesidir ve ağaç secdeye kapandığı için yerdedir. Sabah olunca kadir gecesini bitmiş ve ağaç secdeden kalkmıştır. Başörtüsü ağacın uzak dallarında kalan kız başörtüsünü alamaz. Yaylaya göç edilirken bu ağacın yanında halen konaklanmakta ve burada dua edilmektedir.

Günümüzde Espiye’de sıkça rastlanmasa da halen görülmekte olan ve insanlar tarafından itibar edilen uygulamalar arasında ağaç ve türbelere bez bağlayıp dilek dilemek ve onlardan medet ummak yer alır. İnsanlar buralara bez bağlar, mum yakar ve adak adarlar. Türk düşüncesinde kutsal olarak kabul edilen bu ağaçların belli başlı vasıfları vardır. Bir ağacın kutsal sayılması için bu vasıflardan en az birine sahip olması gerekir. Bu vasıflar esas itibariyle gök tanrının vasıflarıdır. Bunlar;

- a) Bulunduğu mekânda yalnız ağaç olmalıdır. Tanrı tektir, eşi ve benzeri yoktur.
- b) Yapraklarını ya yaz-kış hiç dökmemeli ya da az dökmelidir. Ebedi olan tek şey tanrıdır. Bu haliyle ağaç sonsuzluğu sembolize eder.
- c) Etrafındaki ağaçlardan ya daha uzun ya da daha heybetli/gösterişli olmalıdır. Tanrı bütün mevcudattan daha büyük, daha hâkim, daha azametli ve daha gösterişlidir.
- d) Meyvesiz olmalıdır. Tanrı doğmaz ve doğurmaz.
- e) Etrafındaki diğer ağaçlardan daha yaşlı olmalıdır. Tanrı sonsuz, ezeli ve ebedidir. Yaşlılık tanrısallığın sembolüdür.
- f) Kutsal ağaç geniş ve koyu gölgeli olmalıdır. Tanrı zorda kalanlara yardımcı olur, ona sığınılır (Ergun, 2000: 23).

Eskiden yaylalarda dilek ağacı uygulaması görülmekte imiş. Dilek ağacı genellikle çayırın ortasında bulunan büyük çam ağacı olup bez bağlanıp dilek tutulmuş. Bu inanışın günümüzde yok olmaya yüz tuttuğunu söyleyebiliriz.

C. Espiye’de Kaya Kültü

Tarihini Taş Çağı’na kadar geri götürebileceğimiz pek çok toplumun inancında ve birçok dinde çeşitli taşlara yönelik ve bu taşlar etrafında oluşan inanç ve ritüellere rastlanır. Eski kültürlerde, tasavvurlarda yer alan kutsal taş ve kayalar, taş-kaya kültürünün hem eskilere dayandığını hem de insan hayatında önemli rol oynadığını bize gösterir (Tanyu, 2007: 173).

Eski Türklerin tabiattaki gizil güçleri olduğuna inandığı varlıklar arasında kaya-taş da bulunmaktadır. Kutsal kabul edilen taş ve diğer varlıklardan yardım istemek ve onların ruhları olduğuna inanmak Türk inançlarındaki kült anlayışıyla ilgilidir (Kafesoğlu, 2004: 302; Kalafat, 1996: 6). Türklerin “Yada Taşı” adını verdikleri kutsal taşla yağmur yağdırmak istedikleri bilinmektedir. Bu taşla ilgili olarak Büyük Tanrı tarafından Türklere verildiği, rüzgâr esen dağlarda bulunduğu, eski çağlarda Çin-Türk sınırındaki madenlerden geldiği, at, inek, ayı, kurt ve domuzun ciğerlerinden çıktığı, “*serkap*” adlı kırmızı renkli büyük bir kuşun bunu yumurtladığı şeklinde rivayetler bulunmaktadır (Acıpayamlı, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1039/12538.pdf>; Akgül, 2008: 2).

Yağmur taşı olarak bilinen, yöre insanı tarafından “*Cımbırtık Taşı*” diye anılan ve eski Türklerdeki “*Yada Taşı*” inancı ile benzerlik gösteren bir külte araştırma alanında da rastlanmıştır. İçi boş ve dibi görünmeyecek kadar derin olan bu taş Güzelyurt’tan geçen yayla yolu üzerinde bulunmaktadır. Bu taşın içine çakıl taşı atıldığında yağmur yağacağına inanılmaktadır. Cımbırtık denmesinin sebebi de içine atılan çakıl taşının uzun süre ses çıkarmasıdır.

Araştırma alanında efsanelerle birlikte anılan taşlar tespit edilmiştir. “Küçük anlatı” olarak da nitelendirebileceğimiz bu türden rivayetler Homeros dönemi Yunan dünyasındaki geleneksel toplumlarda anlatılan halk hikâyelerine benzer. Küçük anlatılar dışsal ve nesnel doğrulanmaya bağımlı olmayıp içerisinden çıktıkları toplumlara içkindirler. Kendi yeterlilik ölçütlerini kendileri belirleyerek neyin söylenilme ve yapılma hakkı olduğunu kendileri tanımlarlar (Kumar, 1999: 163). Bu türden olmak üzere, Çakıl Dağı’nda bulunan Karaovacık yaylası yakınlarında, Gölağzı mevkiinde tahterevalli gibi duran ve “*tongirik taşı*” diye de bilinen taşın üzerindeki ayak izinin Hz. Ali’nin atının ayak izi olduğuna inanılır. Rivayete göre, Hz. Muhammet Hz. Ali’yi İslam’ı tebliğ etmesi için Karadeniz bölgesine gönderir. Dönüşte tebliğ için ne yaptığını sorunca Hz. Ali, “*Oraların cennet bahçesi kadar güzel olduğunu gördüm ve orada yaşayan insanlar etraflarındaki mucizeye şahit oldukları sürece tebliğe ihtiyaç duymazlar bu yüzden de onlara İslam’ı tebliğ etmeyi gerek görmedim*” der.

Çepni Köyü’nde “*Gelin Kaya*” olarak bilinen taşın kaynanasının bedduası üzerine taşa dönen bir gelin olduğuna inanılmaktadır. Söylenceye göre taş, kaynanası ile geçinemeyip sürekli kötü sözler söyleyen geline kaynanasının bir gün, “*Allah seni gelin kere taş etsin!*” demesiyle olmuş. Yine Çepni Köy’de bulunan ve asker kafasına benzediği için “*Asker Taşı*” olarak bilinen taş ile ilgili inanışa göre, askerinin biri harp zamanı birliğinden kaçarak köye gelmiş. Köyün ıssız yerlerinde gecelemiş. Bir gün ormanın içindeki bir kayanın üstüne yatmış ve bir daha kalkamamış. İnanışa göre askerlik gibi kutsal bir görevden kaçtığı için Allah onu orada taş etmiş.

Geleneksel anlatılar toplumsal bir mesaj verir. Ataerkil toplum yapısının gereği olarak “*Gelin Kaya*” efsanesinde genç kızlara evlendiklerinde kaynanaları ile iyi geçinmeleri gerektiği yoksa başlarına musibet gelebileceği mesajı verilmektedir. Askerlik İslam öncesi dönemde olduğu gibi İslam’ın kabulü ile birlikte de kutsal bir

görev olarak bilinmektedir. “*Asker Taşı*” efsanesinde verilen mesaj da askerliğin vatan borcu ve kutsal bir görev olduğu, mutlaka yerine getirilmesi gerektiğidir.

Herhangi bir söylenceye konu olmayan ama ismini bir taştan alan Akkaya, Çalkaya, Sarı Kaya, İnkaya ve Kabataş gibi mevkiler vardır.

Giresun’da kayaların üzerinde birikmiş su ile yıkanan çocuğun tekrar hastalanmayacağına inanılır (Kalafat, 1996: 7). Su Kültü kısmında da belirttiğimiz Miladi takvime göre 21, Rumi takvime göre 7 Mayıs’ta kutlanan “Mayıs Yedisi” geleneğinde Giresun’da Aksu Şenlikleri düzenlenir ve kayıklarla denize açılır. Espiye’de ise kayıklarla denize açılma âdeti günümüzde görülmemekle birlikte, Mayıs Yedisinde dere ile denizin birleştiği yere yedi çift, bir tek toplam 15 adet taş atılıp sacayağından geçilir ve dilek tutulma âdeti halen görülmektedir. Bu uygulamada halk dindarlığı ile ilgili dikkati çeken bir nokta da halk inanışlarında üç, yedi, kırk, kırk bir gibi sayılara günümüzde Anadolu’nun her yerinde rastlanmakla birlikte 15 sayısına ilk defa rastlanmış olmasıdır.

Fotoğraf 14: Mayıs Yedisi kutlamalarında çekilmiş bir fotoğraf

Bunların dışında mezar taşlarından bir parça alıp saklanması ve bu yolla da bölgedeki tarihî değeri olan mezar taşlarının tahrip edilmiş olması da dikkat çekicidir. Bu davranışa dayalı olarak başta Osmanlıca kitabesi bulunan mezar taşlarının tahrip olduğu gözlenmiştir. Türk Dünyası'nın birçok yerinde de görülen bu türden inanışlar, Eski Türk inançlarındaki Kaya Kültü ile ilgilidir.

Bu kült ile ilgili olarak, çocuğa ad verme kısmında da belirttiğimiz, kız çocuklarına verilen Taşbebek, Taşkız ve Taştan adları ile erkek çocuklarına verilen Kaya ismi de konumuz açısından dikkat çekicidir. Bunun dışında Türkiye'de çok fazla rastlanan Taş, Kaya ve Akkaya gibi soyadlarına Espiye'de de rastlanmıştır.

D. Espiye'de Kahramanlık Kültü

Kahramanlık kültü olarak açıklanan bir inanış da, Türk toplumunda yetenekli ve başarılı kişilerin daima saygı görmesi, el ve baş üstünde tutulmasıdır. Bu kişilerin sağlığında haklarında kahramanlık destanları düzölmekteydi. Bu destanlar kopuz eşliğinde bahşilar (baksi) ve ozanlar tarafından bayram, düğün ve yas törenlerinde söylenmekteydi. Böylece, hem yetenekli kişiler onurlandırılmakta, hem de toplumda yeni yetenekli kişilerin çıkması teşvik edilmiş olmaktadır (Koca, 2000: 125). Kurtuluş Savaşı kahramanlarından biri olan Tirebolulu Alparslan olarak bilinen Binbaşı Hüseyin Avni Bey'in üvey annesi Espiye'nin Kurugeriş Köyü'ndendir. O sadece, çocuklarına bırakacağı en onurlu miras olarak şehitliği gören bir asker değil, aynı zamanda bir kültür adamı olarak bilinen Türk kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması için yazdığı yazıları çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin etnik yapısı ile ilgili "*Trabzon İli Laz mı Türk mü?*" adlı bir kitabı vardır (Domaç, www.haldundomac.com.tr). Kahramanları hayatlarında onurlandırma ve toplumu da teşvik etme adına yapılan destanlar dışında, ölümlerinin ardından da topluma örnek olması ve adlarının unutulmaması için cadde, sokak,

okul, köprü gibi kamu yerlerine adları verilmektedir. Espiye’de de bugün “Hüseyin Avni” adında bir cadde vardır.

Türklerin İslam’ı kabulü ile birlikte Türklük ve İslamlık öylesine bütünleşmiştir ki, zamanla eş anlamlı olarak da kullanılmıştır. Bunda pek çok değer ortak paydada buluşması etkindir. Türklerin savaşçı bir kavim olması ile İslam’ın cihat ruhunun bağdaşması konumuz açısından önemlidir (Günay, 2001: 519).

At⁸¹, kadın ve silahın değerli oluşu, kahramanlık tutkusunun Türk kültürünün önemli öğelerinden biri olduğunun göstergesidir. Türklerin kahramanlık sevgisine bugün Anadolu’da da düğün, sünnet gibi toplu eğlence günlerinde havaya ateş edilmesi ile tanık olunmaktadır (Şimşek, 1998: 121). Kahramanlık idealinin silah ya da havai fişekle nesnelleştirilmesi öznel eylemlerin ürünüdür. İfadeler sadece yüz yüze durumlarda söz konusuysen nesnelleştirmeler, zaman ve mekân mefhumunun dışında kalır, nesiller boyu devam eder ve toplumsal geleneğin anahtar unsurlarıdır (Luckmann, 2003: 39). Eski Türkler için silah (kılıç ya da her türlü savaş takımı) kahramanlığın bir göstergesi olarak görülürdü. Günlük yaşamda kullanımın kısıtlanması ile birlikte, sadece düğünlerde havaya ateş edilmek suretiyle toplumsal hayatta kahramanlığın bir göstergesi olarak varlık bulmuştur. Küreselleşme ve beraberinde getirdiği artan güvenlik sorunu sebebi ile silah bulundurma, taşıma ve kullanımı konusunda getirilen kısıtlayıcı önlemler, şehir merkezlerindeki eğlencelerde havai fişek gösterisi uygulamasını doğurmuştur. Havai fişek sadece, sertifikası olan kişiler tarafından ve düğün salonu, stadyum gibi belirli yerlerde atılabildiği halde, eğlence sahipleri ile yapılan görüşmelerde uygulamanın yasal olmasa da toplumsal baskı nedeni ile ve adet haline geldiği için yapıldığı saptanmıştır⁸².

⁸¹ Atın Türk kültüründe önemli olmasından dolayı yer isimlerinde de geçmektedir. Espiye kelimesi de de buna örnektir (Espiye kelimesinin menşei ile ilgili bilgi için sayfa 9’a bakınız).

⁸² Kriminoloji alanında yapılan araştırma sonuçlarında da “suç” ve “yer-mekân” arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır (Dolu, 2009, 22).

İlçe Emniyet Müdür Yardımcısı⁸³ ile yapılan görüşmeler sonucunda artan güvenlik önlemlerine rağmen düğünlerde silah kullanımının özellikle kırsal kesimde önüne geçilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Şehir merkezlerinin güvenliğinden polis sorumlu olması ve merkezde devriye hizmetlerinin olması gibi sebeplerden ötürü izinsiz silah gösterimi uygulaması yok denecek kadar azdır. Ancak kırsal kesimde, güvenlikten jandarmanın sorumlu olması ve düğünlerde havaya silahla ateş edildiğinde köylünün durumu ihbar etmemesi ya da ihbar edilmesi durumunda jandarmanın merkezden köye geç gelmesi gibi nedenlerden dolayı silah kullanımı yaygın bir şekilde görülmektedir.

E. Espiye’de Ateş Kültü

Türklerde ateş kutsal sayılmaktaydı. Eskiden beri Türk toplulukları arasında ateşin gökten indiği ve temizleme, arınma ve saflaştırma gücüne sahip olduğu inancı hâkim ve yaygındı. Altay ve Yakut Türkleri, ateşin varlığında bulunduğu inandıkları bu güce veya ruha, bugün “ot idi”, yani “ateşin sahibi” adını vermektedirler.

Ateş vasıtasıyla varlıkları ve eşyaları temizleme, arındırma ve saflaştırma inancına hemen hemen bütün Türk topluluklarında rast gelinmektedir. Mesela, Göktürk Kağanını ziyaret eden Bizans elçisi, iki ateş arasından geçirilmek suretiyle her türlü kötülükten arındırılmıştır. Aynı şekilde, Yakut Türkleri de, ava çıkmadan önce ateşin üzerinden atlamak ve tütsülenmekle, elbiselerini ve silahlarını temizlediklerine inanıyorlardı. Bu inançtan dolayı, özellikle kadınların adet görme ve doğum hallerinde silah takımlarına dokunmamaları, dokundukları takdirde silah takımlarının ateşle temizlenmesi gerektiğine inandıkları bilinir (Koca, 2000: 171).

Bizans kaynaklarının kayıtlarına göre, Türkler ateşe ululuk atfetmekteydiler. Fakat bunun yalnızca Gök-Türkler zamanında ve hatta sadece Batı Gök-Türk

⁸³ Kaynak kişi: Hasan Özge

bölümünde görülmesinden anlaşılıyor ki, bu İran-Zerdüştlüğün tesiri olup bütün Türk kavimleri arasında yayılmış değildi (Kafesoğlu, 2004: 303).

Diğer taraftan Türklerdeki “ateş kültü” ile “aile ocağı” arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Zira ocak sözü eski Türkçede ateş anlamına gelen “od” kelimesinden çıkmıştır. “Oc(d)-ak”, ateşin bulunduğu yer demektir.

Sonuç olarak söylemek gerekirse Türkler ateşi kutsal saymakta ve ona saygı duymaktaydılar. Onlar bu saygılarını ve ilgilerini de çeşitli davranışlarla göstermişlerdir. Mesela, Altay ve Yakut Türklerinde görülen ateşe kurban sunma, yiyecek ve içeceklerden ateşe pay ayırma, ateşi su ile söndürmeme, ateşe tükürmeme, ateşe karşı kötü söz söylememe gibi davranışlar hep bu saygı ve ilginin birer tezahürleridir. Bu davranışların bir kısmı bugün Anadolu Türkleri arasında da görülmektedir (Koca, 2000: 172).

Araştırma alanında yapılan tespitlerde de ateşin mikroplardan koruyucu özelliğine dayanan inanış ve uygulamalara rastlanmıştır. Çocuğu olmayan kadının hamile kalabilmesi için sığağa oturtma denilen bir adetten doğumla ilgili bölümde bahsedilmişti. Hamile kalmak isteyen kadın, başta ısırgan otu olmak üzere çeşitli otların karışımıyla hazırlanan kaynamış suyun veya kaynamış sütün buharına tutulmakta veya küle ya da yeni doğum yapmış kadının eşine (plasenta) oturtulmakta idi.

Yörede, arazinin engebeli yapısı ve insanların evlerini bahçelerine yakın yerlerde inşa etmek istemelerinden kaynaklanan dağınık yerleşim tipi olduğundan bahsetmiştik. Yerleşim yerlerine uzak olan fındık bahçelerinden geçen domuzların geçtiği yere oturulursa “*sülk*” denilen kaşıntı hastalığına yakalanıldığına inanılmaktadır. Kurutulmuş güllük ya da diğer adıyla eğreti otunu yakıp dumanında kaşıntı olan bölgenin açık/çıplak şekilde bekletildiğinde kaşıntının gittiği deneme

yoluyla tespit edilmiştir. Bu uygulamalarda, Türk halk inanışında ateşin uzaklaştırıcı ve koruyucu özelliğinin etkili olduğu düşünülebilir.

Hıristiyan toplumlarda sıkça görülmekle birlikte İslam topluluklarında yok denecek kadar az olan ve araştırma alanında da bire bir rastlamadığımız ancak yapıldığını duyduğumuz ve ateş kültü ile ilgisi olan bir uygulama da mezarlıkta mum yakma uygulamasıdır. Buna göre mezarı ziyarete gelen insanlar mum yakıp, mezarın başında dua ediyorlarmış.

F. Espiye’de Atalar Kültü

Ölmüş büyüklere tâzim, atalara saygı “*baba hukuku*”nun inanç sahasındaki belirtisi olarak görülmektedir (Kafesoğlu, 2004: 304). Şaman geleneğinde, yaşamakta olan bir insanla ölmüş olan ataları arasında yakın bir münasebet olduğu inancı günümüzde birçok uygulamada açığa çıkmaktadır. Halk inançları arasında ölünün ruhu bedenden ayrıldıktan sonra belirli zamanlarda geldiği ve ocağının tüttüğünü görünce mutlu olduğuna inanılır. Ölüye son derece saygı Eski Türk inançlarında Atalar Kültü ile ilgilidir. Hunlar ve Göktürkler döneminde düşmanın ata mezarlıklarına hakaret etmesi savaş sebebi sayılıyordu (Kalafat, 2000: 65). Mezarlıklara saygı, mezarlık yanından geçerken ölmüşlerin ruhlarına Fatıha okuma, mezarlıktaki ağaçları kesmeme ve yakmama da araştırma alanında rastlanan uygulamalar arasındadır. Nitekim “ziyaret yerlerine ilişkin inanış ve uygulamalar” başlığı altında anlatılan türbe ziyaretleri de, eski Türk topluluklarında rastlanılan “*Atalar Kültü*” ile benzerlikler göstermektedir. Mübarek şahısların ruhlarına gösterilen saygı ve türbelerine atfedilen ululuk ile Şamanizm’deki uygulamalar arasında paralellikler kurmak mümkündür. Türkiye’de yerel olarak da Espiye’de, günümüzde gözlenen ziyaret fenomeninin dinî mistik unsurlarının ilk izleri Türk din tarihinin ve kültürünün eski dönemlerine kadar uzandığı düşünülmektedir (Günay, 2003, 31).

Kalafat'a göre; Eski Türk inanç sisteminde insanlar yaşları ve cinsiyetlerine göre değişen ve ruhlarından aldıkları bir güce sahipti. Bu güç ölümden sonra da devam etmekte idi (1998, 86). Ölüler yaşayanların yanında gerçekten görünmeseler de olağan ata kültleri olarak anılırlar. Bu inanca ilişkin bir uygulamaya araştırma alanında da rastlanmıştır. Özellikle Cuma akşamları, arife günleri gibi belirli günlerde, ruhların dünyadaki evlerini/ailelerini ziyaret edip onları hayır işlerken görmekle mutlu olduklarına inanılır. Ev halkı da ölmüşlerinin ruhlarına gitmesi için helva kavurur (koku yayar) ve konu komşuya dağıtır. Helva yapmak yerine yanan ocağa un ya da tereyağı atma şeklinde uygulamalar da görülmektedir. Burada gerekli/şart olan 'koku'dur. Çünkü ölünün ruhunun kokuya geldiğine inanılmaktadır. Kokuyu duyan ruh bacaya gelir ve tatmin/memnun olur. Kendi hanesinde/ocağında kokuyu alamayan ölünün ruhunun tüm sülaleyi dolaşarak geri gittiğine inanılmaktadır.

İslamiyet'te de anne baba hakları önemlidir ve onlar öldükten sonra arkalarında kalan evlatları onlar adına hayır işlerler. Ancak bu tespit Eski Türk inanışlarındaki "*Atalar Kültü*" ile de ilgilidir. Ölünün ardından hayır işlerinde bulunma, onun ruhuna gitmesi için arkasından mevlit okutup bir şeyler dağıtma, helva kavurup kokusu ile ruhu memnun etme inancına Espiye'de de sıklıkla rastlanmaktadır.

Ayrıca Hıdrellez kutlamalarında Espiye'de uygulanan kayıkların denize açılma, tohum ekme, gül ağacının dibine yüzük gömme gibi doğa temalı uygulamalar ile elik keçinin etini yememe "*Atalar Kültü*" ile ilişkilendirilebilir.

Türk dünyasının hemen her yerinde görüldüğü üzere araştırma alanında da rastlanan türbelere gitme, Kur'an okuma, namaz kılma, dua etme, buradaki ulu ağaçlara bez bağlayıp dilek tutma gibi uygulamalar bir yönüyle İslami gibi görülse de İslamiyet'e ters düşen eski Türk dini kalıntılarını da içermektedir. Kamlık

(Şamanlık) dininde yaşamakta olan bir insanla ölmüş ataları arasında yakın bir münasebetin olduğu inancı atalara üstün saygıyı gerekli kılar. İslamiyet'te mezar ziyaretlerinin önce yasaklandığı sonra ölümü hatırlatmak ve ibret almak için serbest bırakılması örneği bu türden ziyaretlerin kökeninde İslam'dan önce atalar kültürünün izleri olduğunu gösterir (Çelik, 1999: 313).

Rüya ve ölüm hakkındaki psikolojik ve biyolojik mekanizmanın bilinmemesi de “*Atalar Kültü*” ile ilgilidir (Kehrer, 2007: 32). Ölmüş ataların suretlerinin zaman zaman rüyalarda görülmesi, eski insanları son derece etkilemekte, onları korku ve dehşet içinde bırakmaktaydı. Bu korku ve dehşet yavaş yavaş yerini saygı, sevgi ve bağlılığa bırakmıştır. Böylece, atalara saygı ve bağlılık, dini inancın temel unsurlarından biri haline gelmiştir (Koca, 2000: 172). Rüya ile amel eden kişilere araştırma alanında da rastlanmıştır. Rüyada silah görmek kuvvetle, silahın ateşlenmesi ise kötü haberle yorumlanır. Ayrıca rüyada katır görmek uğursuzluk, at görmek iyi haberin gelmesi, yeşillik görmek de yağmur yağması ile yorumlanmaktadır.

Türklerde atalar kültürünün bir diğer tezahürü de kurta duyulan saygıdır. Hun ve Göktürk destanlarının birçoğunda “*kurt*”⁸⁴ temel unsur olarak kendini gösterir. (Koca, 2000: 173).

G. Espiye’de Ocak Kültü

Ocak Türk dünyasında kutsal kabul edilir. Öyle ki egemenlik sembolü olan bayrağın düğün alayında olması, yeni kurulacak olan ocağın yeni bir egemenlik alanı olduğu mesajını vermektedir (Kalafat, 1998: 80). “*Ocak tüttürmek*” eskiden olduğu gibi günümüzde de Türk milleti için önemli bir gerekliliktir. Ocağın tütmemesi ise neslin yok olması, bereketsizlik ve uğursuzluk gibi olumsuz anlamlara gelmektedir.

⁸⁴ Kurt ve kurt ağzı motifi Türk toplumlarında eskiden beri günümüzde de dokuma deseni olarak da kullanılmaktadır (Doğan, 2007, 75).

Türkçede ocağın önemini anlatan ocağı sönmek, ocağına incir ağacı dikmek, ocaksız kalmak, ocakbaşı gibi deyimler vardır. Araştırma alanında rastlanan ve ocağın tütmesinin önemini anlatan deyimler ise, “*Ocağın batsın*” “*Ocağında yivdin*”⁸⁵ *bitsin,*” şeklindedir. Ocak tütürmenin önemi ile ilgili bir uygulama da, yeni doğmuş bir bebeğin dede ocağına (dedesinin evine) ilk defa geldiğinde dedesine benzemesi için başına kül sürülmesidir. Bu uygulama ile büyüdüğünde dedesine benzeyeceği ve dede ocağına sadık olacağına inanılmaktadır.

Bölgede türbeye ocak denilmektedir. Dünyevi işlerle ilgili bir sıkıntısı olan insan için “*Bunun ocaklık işi var,*” deyimini kullanılmaktadır. İnsanlar herhangi bir problemi olduğunda ocağa gitmekte ve orada dilekte bulunmaktadırlar. Ocağa giden insanlar genelde kendi ya da oğlu-yakını için ev istemekte, çocuğu olmayanlar çocuk istemekte, ya da herhangi bir sağlık problemi ile ilgili şifa beklemektedirler.

İlçeye bağlı Hacıköy Köyü mezarlığında iki tane, Hacımahmutlu Köyü mezarlığında bir tane olmak üzere araştırma alanında toplam üç tane Osmanlı dönemine ait mezar taşı bulunmaktadır. Hacımahmutlu Köyü’nde bulunan Hacı Mahmud’a ait mezar taşı ile ilgili anlatılan rivayetlerden⁸⁶ dolayı burası ziyaret edilen bir ocak haline gelmiştir (Çal ve İltar, 2011: 146).

Hamilelikleri düşük ile sonuçlanan bir kadının çocuk sahibi olmak için her seferinde ocağa gittiği, üç kez üst üste hamile kalması ve her seferinde düşük yapmasına rağmen doktora gitme konusunda ancak üçüncü düşükten sonra ikna edildiği, buna rağmen doktora giderken ocağa gitmeyi de ihmal etmediği bilgisine ulaşılmıştır. Yine aynı kişinin bildirdiğine göre, bazı kimseler halen ocağı vesile kılıp Allah’tan istemek yerine, doğrudan ocaktan istemektedirler⁸⁷.

⁸⁵ Harabe yerlerde biten ve hayvanların bile yemediği bitkiye yörede yivdin ya da diğer bir deyişle yiğdin denmektedir.

⁸⁶ Bu rivayetlerden “ziyaret yerlerine ilişkin inanış ve uygulamalar” başlığı altında bahsedilmiştir.

⁸⁷ Kaynak kişi: Hatice Bal

“*Tutalık*” deyimi şeytan veya cin girme olarak bilinen durumlar için kullanılır. Cinlerden korunmak için ağaçlara bez bağlandığı bilgisine ulaşılmıştır. Alınan önlemlere rağmen cinlerin musallat olmasından kurtulmak için de şih mezarı ya da ocak diye adlandırılan yere *tutalık* için gidilip okutulur. Ayrıca eskiden Akılbaba tepesinde ocak olduğu rivayet edilmiştir. Ancak günümüzde burası ile ilgili bir inanca rastlanmamıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüz sosyoloji anlayışına göre dini, tapınma nesnesindeki sınırlamayla “ruhlara tapma”, “ata kültü” ya da “doğa kültü” olarak sınırlayamayız. Din, animizm, totemizm, fetişizm ve diğer pek çok tanımları kapsamakla birlikte tek başına bunlardan hiç biri değildir. Hepsini kuşatmakla birlikte, bunlardan hiç birine tutuklu da değildir. Hangi çağda ve kültürde olursa olsun, insanoğlu inanma ihtiyacından dolayı kendine tapınma nesnelere, tapınma normları ve tapınma biçimleri oluşturmuştur. Bunlar kimi zaman kitabî dinlerde olduğu gibi ilahî kaynaklı iken, kimi zaman da insan ürünü olmuştur. Ancak ne kadar ilkel olursa olsun dinsiz, kültürsüz ve inançsız bir topluluk olmamıştır.

Araştırma ile bugüne kadar hakkında az şey bilinen Giresun kırsalında Türk varlığının umulandan çok daha eskilere kadar gittiğini ve eskiden olduğu gibi bugün de pek çok inanın bozulmadan geldiğini gösterdiğimizimize inanmaktayız.

Bu sonuca ulaşırken ilk önce “*din ve toplum arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu*” hipotezinden yola çıkılmıştır. Türkler tarih boyunca çeşitli dinlere girmişler ve son olarak da İslam dinini seçmişlerdir. Evrensel bir din olan İslam dini tektir, ancak her toplumda o toplumun kültürel kodlarına dayalı olarak farklı şekilde toplumsal hayatta varlık bulur. Hatta aynı toplumun mikro kültürlerinde de yaşam tarzına bağlı olarak çeşitli inanç biçimleri şeklinde ortaya çıkar. Birbirinden farklı olan ama birbirine tezat olmayan ve bir arada yaşatılabilen bu inanç ve uygulamaların çeşitliliği ve zenginliği, Türklerin köklü tarihsel ve kültürel geçmişiyle de ilgilidir.

Öyle ki, Türk varlığına ilişkin inanış ve uygulamalar Türklerin İslam’ı kabulü ile daha da zenginleşmiştir. İslam dini toplumsal ilişkileri düzenleyen pek çok formül getirmiştir. Bu formüller dua, ibadet, merasim-tören gibi bireysel ya da toplu halde

yapılan ritüellerdir. Örneğin İslam geleneğinin doğum, sünnet, evlenme ve ölüm gibi merasimleri bir arada kutlamaya ilişkin getirdiği hükümler sosyolojik anlamda bir yandan toplumsal bağ kurma, kırgınlıkların giderilmesi ve toplumsal düzenin sağlanmasına yardımcı olurken, psikolojik anlamda da kişilere yalnız olmadıkları hissini vermektedir. Merasimlere katılıp mutluluğu ya da hüznü paylaşma, karşıdakine yalnız olmadığı ve bu işin üstesinden kalkabilmesi için yardımcıları olduğu mesajını vermektedir. Bu ve buna benzer uygulamalar hemen her toplumda dinin yerel halk tarafından yorumlanması şeklinde ortaya çıkan halk dindarlığı biçimleridir.

Din ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki coğrafi şartlar, bitki örtüsü ve buna bağlı olarak ortaya çıkan tarım ürünleri etrafında da şekillenebilmektedir. Buna araştırma alanı ve çevresi ile ilgili evrensel değer ve genel yaşayış biçiminden farklı olarak ortaya çıkan sosyo-kültürel yapıya, fındık tarımına dayalı oluşan fındık mono-kültürü örnek olarak verilebilir. Arazinin engebeli oluşunun yanı sıra insanların evlerini fındık bahçelerine yakın inşa etmesi dağınık yerleşim tipi sonucunu doğurmuştur. Düğün, sünnet gibi toplu eğlence merasimleri fındık tarımından sonra yapılmaktadır. Fındık hasadı vakti mevsimlik işçilerin ve sanayi bölgelerinde yaşayan gurbetçilerin gelmesi ile bölgenin hem nüfusu artmakta hem de ekonomisi canlanmaktadır. Başta tatlılar olmak üzere yemeklerde fındık kullanımı diğer bölgelere göre daha fazladır. Dokumalara fındık motifi işlenmekte ve ayrıca fındık kelimesi mani, türkü gibi bölgeye özgü anonim edebiyat türlerinde kullanılmaktadır. Sonuç olarak fındık tarımına dayalı mono-kültür gündelik hayatın çeşitli alanlarındaki ilişkilerde belirleyici olmaktadır diyebiliriz.

Din ve toplum arasında karşılıklı etkileşim olduğu hipotezi toplumun her kesiminde aynı şekilde görüldüğü anlamına gelmemektedir. Öyle ki aynı yörede yaşayıp aynı mikro kültürü paylaşan farklı küçük gruplar arasında bu etkileşimin toplumsal hayatta ortaya çıkışı yani uygulanması farklılık arz edebilmektedir. Konu

ile ilgili dikkati çeken husus namaz ve oruç ile ilgili tutum ve uygulamalar kısmında bahsedilen, kadınların teravîh namazına gittiğini bilmeyen bir kadın grubu ile teravîh ve sonrası toplantıyı gelenek haline getiren diğerk bir kadın grubunun varlığıdır. Bunda ilçe nüfusunu oluşturan sakinlerin küçük bir kısmının yerli olması, büyük çoğunluğunun ise dağınık yerleşim karakteristiğı gösteren yüksek rakımlı köylerden gelen kişilerden oluşması ile ilgili olduğu düşünülebilir. Bu iki sosyal grup arasında sosyal ilişkilerin zayıf olduğu dikkati çekmiştir.

İnsanoğlu insanlık tarihi boyunca dış dünyayı gözlemlemiş ve oradaki hem canlı hem de cansız varlıkların davranış ve durumlarından anlamlar çıkarmıştır. Her gün doğanın yeni bir sırrını keşfetmek tecrübe ile sabittir. Gelişmiş ülkeler uzayı parselleme yolunda yarış yaparken, bizim falcıların söylediklerinden, kuşun ötmesinden, kahvenin telvesinden öngörü çıkarmamız isabetli olmaz. Bununla birlikte elde edilen tespitlerin hepsini geçerli saymak kadar, hepsini geçersiz saymanın da yanlış olduğu kanaatindeyiz. Bu kanaat doğrultusunda araştırmanın ikinci hipotezi olan *“bilim ve teknolojideki hızlı gelişime rağmen halk dindarlığının toplumdaki işlevleri nedeniyle varlığını sürdürüyor”* olması varsayımı elde edilen verilerle desteklenmiştir. Buna göre;

Araştırmamız ve benzer diğerk araştırmalar tarafından tespit edilen inanış ve uygulamalar, modern toplumun tekno-ekonomik düzen, işlevsel akılcılık ve yeni duyarlılık gibi ilklerine rağmen, modern sonrası toplumda bile *“muhalif kültür”* olarak varlığını sürdürdüğünün belirtisidir. Halk dindarlığının sosyal, ekonomik, teknolojik ve akademik alandaki ilerlemelere paralel olarak terk edileceğini öngörmek ya da beklemek isabetli görünmüyor. Aksi halde son anlarında horoz adağının yerine getirilmesini vasiyet eden Sokrates örneğı ile günümüzde halen görülen ve hemen her kesimdeki insan tarafından devam ettirilen adak inancını bir yere koymak mümkün olmaz. Araştırma boyunca gözlenen farklı sosyal, kültürel, ekonomik statülere sahip farklı yaş gruplarından ve cinsiyetten insanların, bu türden

pratikleri yerine getirmesi de bunun kanıtı olarak görülmüştür. Ayrıca yatırlara-türbelere lüks arabasıyla gelen zengin kesim, para ile kahve falına baktıran üniversite mezunları, kara kediyi uğursuz sayan her yaştan kadın ve erkek, kapı eşiği ya da buzdolabını nazar boncuğu ile süsleyen hane halkı üyeleri bu tezi doğrular niteliktedir.

Hamile kalmak isteyen bir kadının kaynatılmış bitkisel karışımın buğusuna tutulması veya üzerine oturtulması, telkin yoluyla tedavi uygulamasının dışında ilaçla tedavi uygulamasına örnektir. Araştırma alanında rastlanılan bu örnek, geçmişte olan ve halen günümüzde de uygulanan telkin dışındaki tedavileri göstermesi bakımından önemlidir.

Ay ve güneş tutulmasında teneke çalmak, gürültü yapmak, silah atmak; cinlerden bahsederken adlarını söylememek; olumsuz bir söz söylendiğinde tahtaya vurmak şeklinde araştırma alanında karşımıza çıkan ve diğer milletlerde de görülen bu uygulamanın temelinde gürültü yapmak suretiyle kötü güçleri korkutmak veya onların söyleneni duymalarını engellemek arzusu yatmaktadır. Bu da gösteriyor ki bilimsel alandaki yeniliklere rağmen bilimin koruyuculuğuna olan güvenin yeterli düzeyde olmayıp, metafiziksel unsurlardan da korunma için çare aranmaktadır.

Üçüncü hipotezimiz olan “*Doğu Karadeniz Yöresi’nde yaşayan Oğuzların Çepni boyunda Orta Asya’dan gelen halk dindarlığının etkileri sürmektedir*” varsayımını destekleyici pek çok veri gündelik hayatın hemen her alanında tespit edilmiştir. Örneğin, İslam öncesi dönemde Türklerin tabiatla bir takım kuvvetlerin varlığına inandığı, dağ, tepe, vadi, ırmak, su kaynağı, mağara, ağaç, orman, volkanik göl, demir, demir kılıç gibi bir takım nesne ve coğrafi yapı ve bölgeleri kutsallaştırdığı ve ruhları olduğuna inandığı bilgisine tezde yer verilmişti. Bu doğrultuda araştırma alanında olumlu ya da olumsuz etkileri olduğuna inanılan ay tutulması, yıldız kayması gibi doğal kuvvet ve mezar taşı, kutsal kaya, kutsal ağaç,

ocak ve kovuk gibi nesne ve coğrafi yapılarla ilgili inanç ve uygulamalar tespit edilmiştir.

Su kültü ile ilgili bahsedilen Türklerin suları “*Ak su*” ve “*Kara su*” olarak ikiye ayırmalarıyla ilgili olarak, günümüzde Anadolu’da bulunan “*Aksu*” ve “*Karasu*” adları ile anılan çay, dere, nehir ve yerleşim yeri bulunmaktadır. Bu, Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya göçerken maddi manevi bütün kültür unsurlarını da birlikte getirdiklerini göstermektedir.

Su zamanı olarak adlandırılan ağaçların yeşerdiği zamanda kesilen ağaçlardan sızan suyun ağacın ağlaması olarak yorumlaması, eski Türk inanışlarında doğadaki bazı varlıkların ruh taşıdığı yönündeki inancının araştırma alanında da görülmesidir.

Çepnilerde Orta Asya’dan gelen halk dindarlığının etkilerinin sürdüğü sadece inanış ve uygulamalarda değil, kültürün en önemli öğelerinden biri olan dokumada da kendini göstermiştir. Sosyo-kültürel yapı kısmında belirttiğimiz ve günlük hayatta sıkça karşılaştığımız “*dasdar*” adlı dokuma türü Türk kültür birliğinin belirtisidir. Ayrıca 40 sayısının halk dindarlığında halen kullanılıyor olması ile İslam dininin kabulünden önce Türk sosyal dini hayatında 40 sayısının uğruna inanma ile ilgili elde edilen veriler de bu hipotezi doğrulamaktadır. Bunlar dışında araştırma boyunca elde edilen verilerin diğer pek çok Türk boylarında da görülüyor olması ile desteklenmesi de bu hipotezi doğrular.

Araştırma alanında Alevi nüfus olmadığı için dördüncü hipotez olan “*Çepni dini hayatta İslamlaşma alevi-sünni geçişlerine uğramıştır. Bu geçişler Sünni-İslam kültürü içleştirmesi, dönüştürmesi ve kendi değerlerini ona yüklemesiyle varlığını sürdürmektedir*” varsayımı tarihsel verilerle ve mülakat yoluyla yoruma dayalı olarak desteklenmiştir.

Çepniler 1071 yılından itibaren Anadolu’ya Ebu’l Kasım bin Sarı Saltuk komutasında İran ve Azerbaycan üzerinden girmişlerdir. Bu tarihî süreçte Şia

mezhebinden etkilenen Çepniler, Şaman kültürü ile Alevi kültürünü içselleştirmişlerdir. Etnik yapı kısmında da belirtildiği üzere Çepniler Alevi topluluklarla en çok alakada bulunan Türk boyudur. Ayrıca Espiye ilçesinde olmasa da Giresun'un diğer ilçelerine bağlı köylerde Çepni soylu Alevi köyleri vardır. Burada yaşayan insanlar arasında kökeni Şaman geleneğinden gelen ve Alevi vatandaşlar tarafından yaşatılan gelenekler olduğu bilinmektedir. Hipotezimizde ileri sürülen geçiş süreci sonucunda günümüz Çepni kültürü ve araştırma alanında Sünni geleneğin baskın olmasında Yavuz Sultan Selim'in Doğu politikasının etkisi önemlidir.

Bölgenin en yüksek tepesi olan Akıl Baba Tepesi'nin asıl adının Hal Baba olduğu zamanla Ahıl Baba ve sonra da Akıl Baba şeklinde değiştiği rivayet edilmektedir. Eskiden Alevilerin bu tepeye gelip hallerini arz ettiği yani halleştiği, tepenin adının da bu yüzden "*Hal Baba*" tepesi olarak kaldığı söylenmektedir. Ayrıca Anadolu'nun pek çok yöresinde rastlanan ve Hz. Ali'nin atının ayak izi olduğu söylenen rivayete Espiye'de de rastlanmıştır⁸⁸. Bu ve benzeri verilerden hareketle, Alevi topluluklarla münasebet sonucu Çepni dinî hayatında İslamlaşma sürecinde Alevi-Sünni geçişlerine uğradığı düşünülmektedir.

Son hipotezimiz olan "*İnsanların dini organizasyonlar veya gruplarla bağlantıları olduğu düşünülmektedir,*" varsayımı çerçevesinde araştırma alanında farklı dinî organizasyonlara rastlanmıştır. Bu organizasyonlara üye olan dinî grupların faaliyetleri, kurumsal yatırımları ve organizasyonun üyelerinin bağlılıkları "Gayri Resmi Dini Örgütlenmeler" başlığı altında işlenmiştir. Anadolu'nun diğer bölgelerine göre çok etkin olmaması ise dinî grupların bölgeye yerleşmelerinin geçmişinin yakın olması ile ilgilidir. Araştırma alanında tespit edilen gayri resmi dinî örgütlenmelerin sosyolojik ve siyasal farklılaşmaya etki ettiği bir gerçektir. Bunun dışında toplumsal anlamda bir takım ihtiyaçlara da cevap vermektedirler. Özellikle

⁸⁸ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi 'Espiye'de Kaya Kültü' başlığı altında verilmiştir.

yükseköğretim kurumu bulunan ilçede cemaat yurdu dışında öğrenci yurdu bulunmamaktadır. Bunun dışında gayri resmî dinî örgütlenmelerin yurt, öğrenci evi, kermes, anaokulu, dersane gibi kurumsal yatırımları da bulunmaktadır. Bu anlamda sivil toplum unsuru olarak da geliştikleri tespit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- ACIPAYAMLI Orhan, “Türkiye’de Yağmur Duası”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1039/12538.pdf>, (27.07.2012).
- AÇA Mustafa (2008), “Trabzon-Şalpazarı Çepnileri ile Çuvaş Türklerinin Doğum Sonrası Etrafındaki İnanış ve Uygulamaları Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi”, **Karadeniz** (3 ayda bir yayınlanan Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi), Yıl 1, Sayı 1, BRC Basım, Ankara.
- AKGÜL Hale Gül (2008), “Türkçe’de Cansız Tabiatla İlgili Kelimeler”, Gazi Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara.
- AKSÜT Hamza (2002), **Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri**, Art Basım yayınları, Ankara.
- ARSLAN Mustafa (2003), “Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” **Din Bilimleri Akademik Çalışma Dergisi** III, sayı 1.
- ARSLAN Mustafa (2004), **Türk Popüler Dindarlığı**, Dem yay., İstanbul.
- ARSLANTÜRK Zeki (2008), **Sosyal Bilimler için Araştırma Metot ve Teknikleri**, 7. b., Çamlıca yay., İstanbul.
- ARSLANTÜRK Zeki ve diğerleri (2008), **Türk Düşüncesi**, 18. b., İrfan yay., İstanbul.
- ARTUN Erman (2008), “Çukurova Ağıt Söyletme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar”, **Karadeniz** (3 ayda bir yayınlanan Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi), Yıl 1, Sayı 1, BRC Basım, Ankara.
- ALTINKAYNAK Erdoğan (2009), “Giresun ve Çevresinde Türk Dünyası Örneklemeleleriyle Evliya Ağaçlar”, **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 9-11 Ekim 2008**, Cilt-2, Önder matbaa, Ankara, ss. 611-621.
- BARKAN Ömer Lütfi (1942), “İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, **Vakıflar Dergisi II**, Ankara, ss. 279-304.

- BAUMAN Zygmunt (1998), **Sosyolojik Düşünmek**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı, İstanbul.
- BAYYİĞİT Mehmet (1998), **Sosyo-Kültürel Yönleriyle Türkiye’de Hac Olayı**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- BEKDEMİR Ünsal (2007), “Espiyе’nin Kentsel Nüfusu ve Özellikleri”, **Espiyе Sempozyumu**, Espiyе Belediyesi yay., İstanbul, ss. 137-166.
- BERGER L. Peter (2005), **Kutsal Şemsiye**, 3. b., Çev. Ali Coşkun, Rağbet, İstanbul.
- BERKAY Fügen (2009), **Tarih ve Toplum Köy ve Kent**, Ekin, Bursa.
- BİLGİN Vejdi (2010), **Bizi Kuşatan Toplum (Sosyolojiye Giriş)**, 2. b., Düşünce, İstanbul.
- BİLGİN Vejdi (2003), **Fakih ve Toplum: Osmanlı’da Sosyal Yapı ve Fıkıh**, İz yayıncılık, İstanbul
- BİLGİN Vejdi (2005), “Gelenek ve Din: Türkmenistan’ın Dinî Hayatında Geleneğin Rolü”, **Marife**, Yıl:5, Sayı:2, ss.101-124.
- BİLGİN Vejdi (2011), **İbadet: Şekilsel, Sembolik ve Toplumsal**, Emin yayınları, Bursa.
- BİLİR Ali (2005), “Görelе Yöresi Yayla Hayatı”, **Görelе Kültür Sanat Sempozyumu 20.12.2003 Bildiriler**, Melisa matbaacılık, İstanbul.
- BOSTAN Hanefi (2007), “XV – XVII. Yüzyıllarda Espiyе’nin Sosyal ve İktisadi Tarihi”, **Espiyе Sempozyumu**, Espiyе Belediyesi yay., İstanbul, ss. 21-60.
- BOSTANCI Harun (2007), **Anadolu Ahîlerinden Giresun’lu Hacı Abdullah Halife**, Avrupa Tıp Kitapçılık ltd.şti. Bilim Yay., İstanbul.
- BOUHOUL Gaston (1995), **Sosyoloji Tarihi-I**, Çev. Cemal Süreyya, 2. b., İletişim yay., İstanbul.
- el-BUHARİ (1987), **Sahih-i Buhârî ve Tercemesi-III**, çev. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken neşriyat, İstanbul.
- CEBECİ Şükrü, İşcan Mustafa, Çavuşoğlu Ebubekir (2010), **Niçin Giresun**, Giresun Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Giresun.

- CEYLAN Mehmet Akif (2009), “Giresun İlinde İl Dışı Göçler ve Göç Eden Nüfusun Özellikleri”, **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 9-11 Ekim 2008**, Cilt-2, Önder matbaa, Ankara, ss. 340-363.
- CERTEL Hüseyin (2009), **Suçlularda Dine Dönüş**, Nobel, Ankara.
- ÇAHA Ömer (2008), **Modern Dünyada Din ve Devlet**, Timaş, İstanbul.
- ÇAL Halit, İLTAR Gazanfer (2011), **Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları**, Giresun Valiliği yay., Ankara.
- ÇELİK Ali (1999), **Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü**, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Trabzon.
- ÇELİK Ali; GÜRSOY Ahmet (2007), “Espiye’de Halk İnanışları”, **Espiye Sempozyumu**, Espiye Belediyesi yay., İstanbul, ss. 205-216.
- ÇELİK Ali; KURUCA Nazım (2000), “Şebinkarahisar’daki Halk İnanmaları”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu (30 Haziran-1 Temmuz 2000) Bildiriler**, Şebinkarahisar Belediyesi yayınları, İstanbul, ss. 340-348.
- ÇETİN Çulpan Zariyova (2009), **Tatar Türklerinin Gelenek ve Göreneklere**, Karadeniz Dergisi yay., Ankara.
- ÇİÇEK Murat (2007), Gürgentepe (Ordu) Yöresinde Yaşayan Alevilerde Dini ve Sosyal Hayat, Fırat Üniv. S.B.E., Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D., Din Sosyolojisi B.D., (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Elazığ.
- ÇİÇEK Seyfettin, **Kemençenin Ordinaryüsü “Pıçoğlu Osman”**, Melisa matbaacılık, İstanbul.
- DAVIE Grace (2006), “Din Sosyolojisi: Gelişimi ve Teorik Tartışmalar”, **Din Sosyolojisi**, Editörler: Bünyamin Solmaz, İhsan Çapçioğlu, Çizgi yay., Konya, ss. 97-115.
- DELENAY Carol (2009), **Tohum ve Toprak**, Çev. Aksu Bora, Selda Somuncuoğlu, 2. b., İletişim, İstanbul.
- DEMİR Necati (2009), Aydoğdu Özkan, **Giresun İli Ve Yöresi Ağzları**, Editör: Erdoğan Altınkaynak, Giresun Valiliği Yayınları 15, Giresun.

- DENİZ Bekir (2009), “Karadeniz Bölgesinde Geleneksel Bir Dokuma Çeşidi: Dasdar” **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 9-11 Ekim 2008**, Cilt-2, Önder matbaa, Ankara, ss. 245-255.
- DERLEME Sözlüğü-II** (1993), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DİKMEN Alaattin (2007), Bursa İnanç Coğrafyası (Bazı İlçeler Örneği), Uludağ Üniversitesi S.B.E., Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D., Din Sosyolojisi B.D., Doktora tezi, Bursa.
- DOĞAN İsmail (2007), **Mayalar ve Türklük**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti, TŞOF yay., Ankara.
- DOLU Osman (2009), “Bir Fırsat Olarak Suç: Suçun durumsal Belirleyicileri, Suç Fırsatları ve Rutin Faaliyetler Teorisi”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 11 (2) Ankara.
- DOMAÇ Haldun, “Hüseyin Avni Alparslan: Unutma Unutturma”
http://www.haldundomac.com/haber_detay.asp?haberID=100 (30.07.2012)
- DURKHEIM Emile (2005), **Dini Hayatın İlk Biçimleri**, Çev. Fuat Aydın, Ataç yayınevi, İstanbul.
- DÜZGÜN Ülkü Kara (2009), “Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış ve Efsaneler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, sayı 2/7.
- ER İzzet (1994), **Sosyal Gelişme ve İslam**, 2. b., Furkan, Bursa.
- ERBAŞ Ali (2002), “İslam Dışı Dinlerde Hac”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 5, Sakarya.
- ERGÜN Metin (2000), “Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları”, **Milli Folklor Uluslar Arası Halkbilim Dergisi**, Yıl 12, Sayı 47, Ankara.
- ERDİL Kemalettin (1999), **Yaşayan Hurafeler**, Türkiye Diyanet Vakfı yay., 4. b., Ankara.
- ERKAL Mustafa ve diğerleri (1997), **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der yay., İstanbul

- EMECEN Feridun (2005), **Doğu Karadeniz’de İki Kıyı Kasabasının Tarihi Buluncak-Piraziz**, Kitabevi, İstanbul.
- EMECEN Feridun (2007), “Doğu Karadeniz Kıyılarında İskan ve Şehirleşme: Espiye Kasabasının Ortaya Çıkışı”, **Espiye Sempozyumu**, Espiye Belediyesi yay., İstanbul, ss. 1-20.
- FATSA Mehmet (2009), “Doğu Karadeniz Bölgesinin İslamlaşmasına Öncülük Eden Türk Dervişleri Ahîler ve Dâr-ı Sulehâlar”, **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 9-11 Ekim 2008**, Cilt-1, Önder matbaa, Ankara, ss. 117-137.
- FATSA Mehmet (2005), **15. Ve 16. Yüzyıllarda Giresun’da Sosyal ve Ekonomik Hayat**, Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi-1, 2. b., Bilge yayın, Ankara.
- FATSA Mehmet (2008), **Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserler**, Giresun Belediyesi yay., Giresun.
- FAY Brian (2005), **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi**, Çev: İsmail Türkmen, 2. b., Ayrıntı, İstanbul.
- GEERTZ Clifford (2007), **Yerel Bilgi**, Çev. Kudret Emiroğlu, Dost yay., Ankara.
- GEERTZ Clifford (2007), “Kültürel Bir Sistem Olarak Din”, **Din Sosyolojisi**, Derleyenler: Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş, 3. b., Vadi yay., Ankara, ss. 175-190.
- GIDDENS Anthony (2000), **Sosyoloji**, Haz.: H. Özel, C. Güzel, Ayraç Yayınları, İstanbul.
- GLOCK Charles Y. (2007), “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, **Din Sosyolojisi**, Derleyenler: Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş, 3. b., Vadi yay., Ankara, ss. 250-271.
- GÖLE Nilüfer (2000), **İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri**, 2. b., Metis Yay., İstanbul.
- GULBENKIAN KOMİSYONU (2000), **Sosyal Bilimleri Açın**, Komisyon Başkanı Immanuel Wallerstein, Çev.: Şirin Tekeli, 3. b., Metis Yay., İstanbul.
- GÜLEÇ Melda Medine (2011), “Kutsal ve Profan Unsurların Bir Arada Yaşatıldığı Kutlamalar”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:3, Sayı:4, Giresun.

GÜNAY Ünver (2003), “*Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri*” *Erciyes Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, sayı 15, yıl 2003/2.

GÜNAY Ünver (2001), **Din Sosyolojisi**, 4. b., İnsan, İstanbul.

GÜNGÖR Erol (2006), **İslamın Bugünkü Meseleleri**, 14. b., Ötüken, İstanbul.

GÜNGÖR Erol (1991), **İslam Tasavvufunun Meseleleri**, 4. b., Ötüken, İstanbul.

GÜVENÇ Bozkurt (1996), **İnsan ve Kültür**, 7. b., Remzi Kitabevi, İstanbul.

HANN Ildiko Beller, HANN Chris (2003), **İki Buçuk Yaprak Çay**, çev.: Pınar Öztamur, İletişim yay., İstanbul.

HAYBER Abdulkadir (2004), **Yeni Türkçe Lügat**, T.D.K. yayını, Ankara.

HERVIEU-LEGER Danièle (2006), “Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler”, **Din Sosyolojisi**, Editörler: Bünyamin Solmaz, İhsan Çapçioğlu, Çizgi yay., Konya, ss. 137-154.

<http://www.espiye.bel.tr/html/koylermuhtarliklar.html>

<http://www.espiye.bel.tr/html/spor.html>

<http://www.espiye.bel.tr/html/tarim.html>

http://www.espiye.gov.tr/default_B0.aspx?content=1002

<http://www.fae.gov.tr/Detay.aspx?DetayID=24>

İBN MÂCE, **Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi-IX**, çev. Haydar Hatipoğlu, Kahraman yay., İstanbul.

KAÇMAZOĞLU H. Bayram (1999), **Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar Öncüleri ve Temelleri Çerçevesinde Yaklaşımlar**, Birey yay., İstanbul.

KAFESOĞLU İbrahim (2004), **Türk Milli Kültürü**, 24. b., Ötüken, İstanbul.

KALAFAT Yaşar (2000), **Güney Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi yay., Ankara.

KALAFAT Yaşar (1998), **Kuzey Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski türk Dinî İzleri Dinî Folklorik Tabakalaşma**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara.

KALAFAT Yaşar (1996), **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara.

KAPLAN Mehmet (1996), **Kültür ve Dil**, 9. b., Dergah yay., İstanbul.

- KARAMAN Kasım (2010), “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 21, ss. 227-236.
- KARASAR Niyazi (2009), **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**, 15. b., Nobel, Ankara.
- KARAŞAHİN Hakkı (2008), “Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma” **AÜİFD XLIX**, sayı 1, Ankara.
- KARAY Refik Halid (1995), **Memleket Hikayeleri**, İnkılap kitabevi, İstanbul.
- KAYA Mevlüt (2011), **Çepniler**, Togan Yay., İstanbul.
- KEHRER Günter (2007), “Din Sosyolojisi”, **Din Sosyolojisi**, Derleyenler: Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş, 3. b., Vadi yay., Ankara, ss. 21-120.
- KIZILÇELİK Sezgin (1994), **Sosyoloji Teorileri 2**, 2. b., Emre yay., Konya.
- KOCA Salim (2000), **Türk Kültürünün Temelleri II**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Giresun F.E.F. yay., Trabzon.
- KOÇ Mustafa (2009), “Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma” **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt 18, sayı 1, Bursa.
- KROEBER A.L., KLUCKHOHN C. (1963), **Culture**, Vintage Boks, New York.
- KUMAR Krishan (1999), **Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları**, çev.: Mehmet Küçük, Dost yay., Ankara.
- KURT Abdurrahman (2009), **İslam Çalışma Ahlakı**, Emin Yay., Bursa.
- KÜP Nazan (2006), Halk Dindarlığı Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi (Pınarbaşı Örneği), Erciyes Üniv. S.B.E., Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D., Din Sosyolojisi B.D., (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Kayseri.
- LUCKMANN Thomas (2003), **Görünmeyen Din Modern Toplumda Din Problemi**, çev.: Ali Coşkun ve Fuat Aydın, Rağbet, İstanbul.
- MALINOWSKI Bronislaw (1990), **Büyük, Bilim ve Din**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı yay., İstanbul.
- MALINOWSKI Bronislaw (1990), **İnsan ve Kültür**, Çeviren: M. Fatih Gümüş, Verso yay., İstanbul.
- MARDİN Şerif (1997), **İdeoloji**, 4. b., İletişim yay., İstanbul.

- MARDİN Şerif (1992), **Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişme: S. Nursi Olayı**, İletişim Yay., İstanbul.
- MARSHALL Gordon (2009), **Sosyoloji Sözlüğü**, çevirenler: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat, Ankara.
- MAUSS Marcel (2006), **Sosyoloji ve Antropoloji**, çev: Özcan Doğan, 2. b., Doğu-Batı yay., Ankara.
- OCAK Ahmet Yaşar (2007), **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Kabalcı yayınevi, İstanbul.
- OYMAK İskender (2010), “Anadolu’da Su Kültünün İzleri”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl:15, Sayı:1, Elazığ, ss. 35-55.
- ÖZDEMİR Nebi (1999), “Eğlence Kavramı ve Hıdırellez Kutlamaları”, **Milli Folklor Uluslar Arası Halkbilim Dergisi**, Yıl 11, Sayı 42, Ankara.
- PADEN William E. (2008), **Kutsalın Yorumu**, çev.: Abdurrahman Kurt, Sentez, İstanbul.
- PAŞA Hilal (2006), **Gelenek ve Değişim Açısından Develi’de Halk İnanış ve Uygulamaları**, Erciyes Üniversitesi S.B.E., Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D., Din Sosyolojisi B.D., (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Kayseri.
- POLAMA Margaret (1993), **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, çev.: Hayriye Erbaş, Gündoğan Yay., Ankara.
- RAHMAN Abdulkerim (1996), **Uygur Folkloru**, Çevirenler: Soner Yalçın, Erkin Emet T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- SANTUR Meltem Cingöz (2005), “Kastamonu Evlenme Âdetlerinin Halk Bilimsel Açısından İncelenmesi”, **İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, ss 383-391.
- SARAN Nephane (1989), **Antropoloji**, İnkılap kitabevi, İstanbul.
- SARISAMAN Sadık (1999), **Cumhuriyetin İlk Yıllarında (1923-1930) Giresun**, Giresun Belediyesi Kültür Yay., Mega basım, İstanbul.
- SAVRAN Hesna Esin, “Fındığın Tarihçesi,” [http:// www. fae. gov.tr/ Detay.aspx? DetayID=24](http://www.fae.gov.tr/Detay.aspx?DetayID=24) [05.07.2012]

- SELLERS Ron (2006), “Din Hakkında Dokuz Küresel Eğilim” **Din Sosyolojisi**, Editörler: Bünyamin Solmaz, İhsan Çapçioğlu, Çizgi yay., Konya, ss. 215-230.
- SEVER Mustafa (1999), “Türk Mitolojisinde Kuşlar”, **Milli Folklor Uluslar Arası Halkbilim Dergisi**, Yıl 11, Sayı 42, Ankara.
- SHERKAT Darren E. (2006), ELLISON Christopher G., “Din Sosyolojisinde Son Gelişmeler ve Gündemdeki Tartışmalar”, **Din Sosyolojisi**, Editörler: Bünyamin Solmaz, İhsan Çapçioğlu, Çizgi yay., Konya, ss. 249-286.
- SÜMER Faruk (1992), **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy-Teşkilatı-Destanları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay, İstanbul.
- ŞAHHÜSEYİNOĞLU Nedim (2000), **Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri**, İtalik yay., Ankara.
- ŞAHİN Cemalettin (2009), “İstanbul’un Giresun İlinden Aldığı Göçler ve Göçle Gelen Nüfusun Özellikleri”, **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 9-11 Ekim 2008**, Cilt-2, Önder matbaa, Ankara, ss. 320-339.
- ŞİMŞEK Sefa (1998), **Törelere Aynasında Doğu ile Batı**, Asa yay., Bursa.
- TANYU Hikmet (2007), **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Elips kitap, Ankara,
- TARHAN Nevzat (2010), **Toplum Psikolojisi**, 2. b., Timaş, İstanbul.
- TEZCAN Mahmut (1997), **Kültürel Antropoloji**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara
- TEZCAN Mahmut (1982), “Tasavvurî Akralılık ve Ülkemizdeki Uygulama” **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, Ankara.
- TOKMAK Yasemin (2009), Balıkesir ve Çevresinde Kına Folkloru Üzerinde Derlemeler ve İncelemeler, Balıkesir Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Balıkesir.
- TURNER Bryan (2007), “Sivil Din”, **Din Sosyolojisi**, Derleyenler: Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş, 3. b., Vadi yay., Ankara, ss. 237-249.
- TÜRKAN Kadriye (2012), Türk Dünyası Masallarında Su Kültü, **Milli Folklor Dergisi**, Yıl: 24, Sayı: 93, Ankara, ss.135-148.

- UZUN Enver (2009), “Erken Çağlardan 19. Yüzyıl Sonlarına Doğu Karadeniz’de Misyonerlik Faaliyetleri”, **Karadeniz** (3 ayda bir yayınlanan Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi), Yıl 1, Sayı 3, BRC Basım, Ankara.
- ÜNAL Mustafa (2002), “Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı, Halk Kültürlerinin Medya Açısından Değerlendirilmesi”, **Uluslar arası Sempozyumu 12-14 Aralık 2002**, Sakarya.
- WAADENBURG Jack (2009), “İslami İncelemelerde ‘Din’ Problemi”, Çeviren: Ramazan Adıbelli, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, sayı:4.
- WINSTON Davis (2006), “Din Sosyolojisi: Kurucular ve Temel Yaklaşımlar”, **Din Sosyolojisi**, Editörler: Bünyamin Solmaz, İhsan Çapçioğlu, Çizgi yay., Konya, ss. 73-96.
- YANG Fenggang, EBAUGH Helen Rose (2006), “Yeni Göçmen Dinlerdeki Değişimler ve Küresel Etkileri”, **Din Sosyolojisi**, Editörler: Bünyamin Solmaz, İhsan Çapçioğlu, Çizgi yay., Konya, ss. 155-190.
- YAPICI Asım (2007), “Geleneksellik ve Modernlik Arasında Sıkışan Din Anlayışları ve Dindarlık” **Dem Dergi**, yıl 1, sayı 2.
- YAVUZ Emrah (2005), Harput Halk Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar, Fırat Üniv. S.B.E., Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D., Din Sosyolojisi B.D., (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Elazığ.
- YILDIRIM Ali, ŞİMŞEK Hasan (2000), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 2. b., Seçkin, Ankara.
- YÜKSEL Ayhan (2007), **Giresun Tarihi Yazıları**, 3. b., Kitabevi, İstanbul.
- YÜKSEL Ayhan (2007), “Espiye Tarihine Dair Notlar (XIX-XX. Yüzyıllar)”, **Espiye Sempozyumu**, Espiye Belediyesi yay., İstanbul, ss. 77-94.
- ZUCKERMAN Phil (2009), **Din Sosyolojisi’ne Giriş**, 2. b., çev: İhsan Çapçioğlu, Halil Aydınalp, Birleşik, Ankara.

Kaynak Kişi Listesi

ADI SOYADI	YAŞADIĞI YER	Doğum yılı	MESLEĞI	MEDENİ HALİ
Abdullah Gürsoy	Espiye	1969	Esnaf (mobilya atölyecisi)	Evli
Ahmet Gürsoy	Giresun	1956	Öğretim Görevlisi	Evli
Ahmet Mollahüseyinoğlu	Espiye	1968	Memur	Evli
Arif Keskin	Espiye	1980	Veteriner Hekim	Evli
Coşkun Nakıšođlu	Espiye	1956	Emekli, Ziraat teknikeri	Evli
Dilek Turan	Espiye	1983	Evhanımı	Evli
Ekrem Oflu	Soğukpınar Beldesi	1960	Çiftçi	Evli
Emine Nakıšođlu	Espiye	1960	Sınıf Öğretmeni	Evli
Esra Çıtlak	Espiye	1985	Memur (Hastanede çalışıyor)	Evli
Fatma Gürsoy	Giresun	1961	Sınıf Öğretmeni	Evli
Fatma Sarıkaya	Soğukpınar Beldesi	1332	Evhanımı	Dul
Fikret Bıyık	Hacıköy	1962	Hacıköy Cami İmam Hatibi	Evli
Galip İmamoğlu	Arpacık Köyü	1970	Kooperatif Müdürü	Evli
Güven Karaman	Espiye	1980	Esnaf (sigortacı)	Evli
Hatice Bal	Espiye	1976	Kur'an kursu Hocası	Evli
Hasan Özge	Espiye	1974	Başkomiser	Evli
Hasan Yıldırım	Hacıköy	1971	Serbest Meslek	Bekar

Hasbi Yılmaz	Espiye	1962	Memur (müftülükte çalışıyor)	Evli
Havva H. Kabagöz	Espiye	1987	Öğrenci	Bekar
Hayrettin Kılıç	Şahinyuva Köyü	1971	Postacı	Evli
İbrahim Yılmaz	Tirebolu	1962	Espiye İ.H.L. Müdürü	Evli
İksan Köse	Giresun	1965	Tarih Okutmanı	Evli
İsmail Tüysüz	Espiye	1970	Eğitimci	Evli
İsmail Kandemir	Şahinyuva Köyü	1950	Çiftçi	Evli
Kubilay Eevli	Giresun	1970	Veteriner Hekim	Evli
Mehmet Gödek	Espiye	1969	İlçe Nüfus Müdürü	Evli
Mehmet Portakal	Gebelli Köyü	1956	İnşaat ustası	Evli
Mehmet Şahan	Espiye	1969	Esentepe Cami İmam Hatibi	Evli
Mehmet Topan	Espiye	1970	Tarih Öğretmeni	Evli
Mehmet Yazıcı	Espiye	1961	Espiye Müftüsü	Evli
Mustafa Kahveci	Şahinyuva Köyü	1950	Esnaf (Kıraathane işletiyor)	Evli
Mustafa Turan	Espiye	1987	Espiye İ.H.L. Öğretmen	Evli
Mustafa Arslan	Esp.-Kaleboynu mh.	1969	Kaleboynu Cami İmam Hatibi	Evli
Nahide Bekar	Espiye	1959	Evhanımı	Evli
Orhan Şeker	Tirebolu	1952	Emekli, öğretim görevlisi	Evli
Özlem Özoğul	Espiye	1981	Kasap	Evli
Rahime Pir	Espiye	1954	Emekli, Bankacı	Boşanmış
Recep Şahan	Kurugeriş Köyü	1971	Doğankent Müftüsü	Evli

Sabire Oflu	Soğukpınar Beldesi	1983	Hazırgiyim usta öğreticisi	Bekar
Salih Durmuş	Espiye	1959	Espiye İlçe Milli Eğitim Md.	Evli
Semahat Nakışoğlu	Espiye	1985	Avukat	Bekar
Tahir Tacal	Tirebolu	1977	Memur	Evli
Turan Kandemir	Şahinyuva Köyü	1967	Çiftçi	Evli
Tülay Öksüz	Espiye	1980	Evhanımı	Evli
Uğur Aktaş	Espiye	1980	Orman Yüksek Mühendisi	Evli
Veda Patan	Espiye	1966	Hemşire	Evli
Yeliz Tanrıkulu	Espiye	1979	Öğretmen	Boşanmış
Yusuf Ziya Oflu	Soğukpınar Beldesi	1932	Çiftçi, Bağ-Kur emeklisi	Evli

EKLER

EK 1⁸⁹

Adınız-soyadınız:

Görev yeriniz ve göreviniz:

İkamet ettiğiniz mahalle/köy:

Doğum yılınız:

Medeni

Haliniz:

AÇIKLAMA

Bu form Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda yapılan doktora tezi çalışması için hazırlanmıştır. Araştırmada Espiye'de halk dindarlığına dair görülen uygulamalar ve inançlar saptanmaya çalışılacaktır. Yardıminız için teşekkür ederim.

Öğr.Gör. Melda GÜLEÇ

Caminizde vakit namazlarına devam oranı nasıldır (ortalama kaç kişi)?

Sabah:

Öğle:

İkinci:

Akşam:

Yatsı:

Cuma namazlarında caminin doluluk oranı nedir?

Tamamen doluyor

Çok az yer kalıyor

Yarıya yakın doluyor

Diğer:

Bayram namazlarında caminin doluluk oranı nedir?

Tamamen doluyor

Çok az yer kalıyor

Yarıya yakın doluyor

Diğer:

Teravîh namazlarında caminin doluluk oranı nedir?

Tamamen doluyor

Çok az yer kalıyor

Yarıya yakın doluyor

Diğer:

⁸⁹ Bu form araştırma alanında çalışan 49 din görevlisine uygulanmıştır.

Mübarek gün ve gecelerde caminin doluluk oranı nedir?

- Tamamen doluyor Çok az yer kalıyor Yarıya yakın doluyor
 Diğer:

Mahallenizde fitre verme oranının nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?

- Genelde herkes veriyor Yarıya yakını veriyor Çok az kişi veriyor

Mahallenizde zekat verme oranının nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?

- İmkani olanların çoğu veriyor İmkani olanların yarısı veriyor İmkani olanların çok azı veriyor

Mahallenizde kurban kesme oranının nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?

- Genelde herkes kesiyor Yarıya yakını kesiyor Çok az kişi kesiyor

Hangi sebeplerle mevlit okutuluyor?

Yukarıdaki bir durum gerçekleştiğinde mevlit okutma oranı nedir?

- Çoğu kişi okutur Yarıya yakını okutur Çok az kişi okutur

Yeni doğan çocuğun kulağına ezan okutma oranı nasıldır?

- Çoğu kişi okutur Yarıya yakını okutur Çok az kişi okutur

Tespîh namazı kılanların oranı nasıldır?

- Kılan çoktur Kılan azdır Diğer: _____

Yağmur duasına çıktığınız oldu mu veya çıkıldığını duydunuz mu?

Her cenazeden sonra mutlaka mevlit veya hatim okutma gibi uygulama yapılıyor mu? Yapmayan cenaze sahibi oluyor mu?

Devir-ıskat gibi uygulama mutlaka yapılıyor mu? Buna inanmayıp yaptırmayan cenaze sahibi var mı? Ya da kendisi inandığı halde ölünün vasiyetinden dolayı yaptırmayan cenaze sahibi hiç oldu mu?

Okunmuş su-şeker-vb gıda maddesinin şifa-uğur getireceğine inanan kişilere rastlıyor musunuz? Size okutmaya gelen oldu mu?

Muska yazdıran oluyor mu? Yazdırıyorsa hangi sebeple?

Kurşun döktüren oluyor mu? Hangi sebeple kurşun döktürülüyor?

Hidrellez kutlaması yaygın mı? ... Evet Hayır

Hidrellez kutlamalarında neler yapılır?

Aşure günü neler yapılmaktadır?

İki bayram arası (ramazan ve kurban bayramları) düğün yapmanın sakıncalı olduğunun düşününen var mı? Bu inançtan dolayı düğün tarihini erteleyen oluyor mu?

Mahallenizde ziyaret edilen türbeler veya mübarek yerler var mı? ...

Evet Hayır

Türbeler veya mübarek yerler hangi amaçlarla ziyaret edilmektedir?

Türbe veya mübarek yer ziyaretlerinde neler yapılmaktadır?

Su, vadi, çağlayan, ağaç, orman, mağara, kaya gibi yerlere kutsiyet atfeden var mı?

Evet ⇒ Kutsiyet atfedilen yer nedir? _____

Hayır

Düğün, sünnet, cenaze, asker uğurlama vb.de ne tür dinî davranışlarda
bulunulmaktadır?

Düğün:

Sünnet:

Cenaze:

Asker uğurlama:

Diğer:

Dini konularda en çok sorulan sorular nelerdir?

29. Belirtmek istediğiniz başka inanç/uygulama örneği varsa belirtiniz.

EK 2⁹⁰

Her cenazeden sonra mutlaka mevlit veya hatim okutma gibi uygulama yapıyor mu? Yapmayan cenaze sahibi oluyor mu?

Devir-ıskat gibi uygulama mutlaka yapılıyor mu? Buna inanmayıp yaptırmayan cenaze sahibi var mı? Ya da kendisi inandığı halde ölünün vasiyetinden dolayı yaptırmayan cenaze sahibi hiç oldu mu?

Mübarek gün ve gecelerde cemaatin sayısında artış gözleniyor mu?

Okunmuş su-şeker-vb gıda maddesinin şifa-uğur getireceğine inanan kişilere rastlıyor musunuz? Size okutmaya gelen oldu mu?

Muska yazdıran oluyor mu?

Dini, grup, cemaat ve tarikatlara üyelik durumu nedir?

Örf, adet ve geleneklere bağlılık sizce ne durumda?

Komşuluk olma geleneği ortadan kalkıyor mu?

Eski insanlar mı daha sağlıklı idi, yoksa tıptaki gelişmeyle yeni insanlar mı daha sağlıklı?

Hıdrellez kutlaması yaygın olarak kutlanıyor mu kutlama hakkında bilgi verir misiniz?

Nazara, büyüye ve kurşun döktürmeye inanma durumu ne ölçüdedir?

Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan kişiler var mı ve bu kişilere itibar ediliyor mu?

İki bayram arası (ramazan ve kurban bayramları) düğün yapmanın sakıncalı olduğunun düşünen var mı? Bu inançtan dolayı düğün tarihini erteleyen oluyor mu?

⁹⁰ Bu ve benzer sorular mülakat formu şeklinde hazırlanıp kişilerden doldurmaları istenmemiş, sohbet sırasında doğaçlama yöneltilmiştir.

Su, vadi, çağlayan, ağaç, orman, mağara gibi varlıklara kutsiyet atfeden var mı?

Düğün, sünnet, cenaze, asker uğurlama gibi merasimlerde göze çarpan halk dindarlığına ait örnekler, davranışları nelerdir?

Düğün:

Sünnet:

Cenaze:

Asker uğurlama:

Diğer:

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	MELDA MEDİNE GÜLEÇ		
Doğum Yeri ve Yılı	BURSA, 16.01.1980		
Bildiği Yabancı Diller	İNGİLİZCE		
ve Düzeyi	ÜDS 61.250		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1994	1997	BURSA YEŞİL İMAM HATİP LİSESİ
Lisans	1998	2002	ULUDAĞ ÜNV. FEF SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ
Yüksek Lisans	2003	2006	ULUDAĞ ÜNV. SBE SOSYOLOJİ ABD GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ BD
Doktora	2008	2012	ULUDAĞ ÜNV. SBE FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ABD DİN SOSYOLOJİSİ BD
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2009	2012	GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:	<i>"700 YILLIK TARİHİ GEÇMİŞE SAHİP BURSA CUMALIKIZIK ALAN ARAŞTIRMASININ SOSYOLOJİK ANALİZİ", UÜ, FEF, SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ YIL:12, SAYI:20, 2011/1</i>		
Diğer:			
İletişim (e-posta):	sosyologmelda@hotmail.com		
		Tarih İmza Adı Soyadı	